

Oorlog op twee stoelen

De machtsstrijd van het journalistieke interview

16 juni 2014

Scriptie bachelor journalistiek

Student

Redmar Smit

De Fuikenweide 12

3901 KD Veenendaal

06-15627374

rksmit@student.chen.nl

redmarsmit@hotmail.com

School

Christelijke Hogeschool Ede

Oude Kerkweg 100

6717 JS Ede

0318-696300

Afstudeerbegeleider

Bartho de Looij

bgdlooi@CHE.NL

Minor

Markt en Maatschappij

Voorwoord

De zoektocht naar het antwoord op mijn probleemstelling was één groot avontuur! Eigenlijk ging alles voor de wind. Geen stress of korte nachten. Voordat ik u meeneem op reis door mijn scriptie, wil ik graag een aantal mensen in het bijzonder bedanken. Zonder hen was deze scriptie nooit geworden zoals het nu is. De steun, de motiverende peptalk, de praktische hulp en het meedenken deed mij erg goed. Het heeft mij tot nieuwe inzichten gebracht, die verwerkt zijn in deze scriptie. *A big thank you to:*

God: U bent mijn Inspirator en U inspireerde mij om deze scriptie te schrijven. U heeft mij kracht gegeven en het hele proces voorspoedig doen verlopen. Ik wil U danken voor de talenten die U aan mij heeft gegeven en dat ik deze de afgelopen vier jaar ook mocht inzetten op deze opleiding. Ik kan niet wachten om te ontdekken wat U nog meer voor mij in petto heeft! *Until our next chapter...*

Bartho: Bedankt voor de uitstekende begeleiding. Van begin tot eind was u erbij om het proces in goede banen te leiden. Bedankt voor alle feedback, maar ook voor de complimenten die mij weer motiveerde om door te gaan.

Arend: Je weet hoe enorm ik tegen het afstuderen op zag. Als een berg op mijn levenspad, die ik moest beklimmen. En, ik heb hem geklommen en ik heb de top bereikt. Jij moedigde mij aan en sprak je geloof en vertrouwen in mij uit. Dat inspireerde mij om door te gaan! Bedankt!

Sanna: Door jou was deze scriptietijd een stuk gezelliger en veel beter uit te houden. Onze scriptie was waarschijnlijk al een maand eerder klaar geweest als we niet zo veel gepraat hadden, haha! En, bedankt voor de gezellige potjes tafelvoetbal. Ik mis het nu al!

Martijn: Vooral aan het begin deden wij veel aan tafelvoetbal. Een heerlijke afleiding tussen het harde werken door. Daarna zijn we allebei keihard aan de slag gegaan met ons eigen project. Tijdens deze opleiding heb ik een fantastische vriendschap met je opgebouwd en dat had ik voor geen goud willen missen!

Klarinda: Je hebt mij goed op weg geholpen. De opstartfase vond ik erg lastig, maar je gaf goede tips waardoor de voorbereiding –een essentieel gedeelte- een stuk beter verliep.

Mama: Bedankt voor je interesse in mijn afstudeerscriptie. Dat ik een voldoende haal, is voor jou geen vraag. Ik hoop dat ik je niet teleurstel!

Voor mijn praktijkonderzoek mocht ik een aantal mensen interviewen die met hun kennis mij enorm hebben geholpen. Charlotte Govaert, Hans Laroës, Frits van Exter, Brigit Kooijman, Arnoud Proos, Frénk van der Linden, Bas den Herder, Freerk Teunissen en Joel Voordewind, bedankt voor jullie tijd. Zonder jullie was mijn scriptie niet volledig en dankzij jullie heb ik veel mogen leren én dat mogen toepassen in mijn onderzoek.

Er is een aantal mensen die ik niet bij name noem, maar die toch op een of andere manier hebben bijgedragen aan mijn scriptie. Ik ben jullie niet minder dankbaar dan de rest! Bedankt.

Inhoudsopgave

Verantwoording	6
Aanleiding en motivatie	6
Probleemstelling.....	6
Doelstelling.....	8
Relatie met de minor Markt en Maatschappij	9
Hoofdstuk 1 Wat is een journalist?	10
1.1 Zijn rol in de samenleving.....	10
1.2 De competenties van een journalist	14
Hoofdstuk 2 Wat is het journalistieke interview?	17
2.1 Geschiedenis van het journalistieke interview	17
2.2 Doel en kenmerken van een journalistiek interview.....	18
2.3 Rol van de interviewer.....	19
2.4 Soorten interviews.	22
Hoofdstuk 3 Wat is ethiek in de journalistiek?	24
3.1 Journalistieke codes	24
3.2 De journalist en 'zijn' ethiek.....	28
Hoofdstuk 4 Wat is macht in een journalistiek interview?	34
4.1 Wat is macht?	34
4.2 De macht van de journalist.....	36
4.3 Waarom wil een journalist macht?	39
4.4 Machtstechnieken in een journalistiek interview	42
4.5 De machtstechnieken van de geïnterviewde	52
4.6 Effecten van macht.....	56
Hoofdstuk 5 Welke rol speelt macht in de uitwerking van een journalistiek interview?	58
5.1 Machtstechnieken in de uitwerking	58
5.2 De verwachting van de geïnterviewde	61
5.3 Belanghebbenden en hun belangen	67

5.4 Omgaan met al deze belangen.....	70
Hoofdstuk 6 Praktijkonderzoek.....	72
6.1 Verantwoording.....	72
6.2 Opzet	75
6.3 Uitkomsten	75
Hoofdstuk 7 Conclusie.....	94
Bibliografie	98

Verantwoording

Er zijn van die momenten in het leven van een journalist dat hij zich afvraagt: 'Waarom ben ik er eigenlijk? Dat moment kwam bij mij tijdens mijn stage. Ik werd geconfronteerd met een casus waarop het idee van mijn scriptie is gebaseerd. Toen het probleem zich voordeed, was ik niet blij. Achteraf gezien wel, want ik heb ervan geleerd en ik had gelijk een scriptieonderwerp en dat resulteerde in een interessante zoektocht. Goed, ik laat u niet langer in spanning. Graag vertel ik over deze ervaring en wat dit te maken heeft met mijn scriptie.

Aanleiding en motivatie

Ik interviewde een man die negentien jaar lang vreemd was gegaan met verschillende vrouwen. We wilden een portret maken in een serie biechtverhalen. De insteek was hoe dat biechten voor hem en zijn gezin was. Tijdens het interviewen omzeilde hij steeds al mijn vragen en begon zijn gedrag continue te rechtvaardigen. Hij studeerde psychologie en deed niet anders dan met professionele termen alle vragen zó te beantwoorden dat zijn schuld grotendeels buiten schot bleef. Ik merkte dat hij mij bespeelde en hij probeerde voor mijn gevoel het gesprek naar zijn hand te zetten. Ik moest alles op alles zetten om de informatie die ik nodig had voor het verhaal uit hem te trekken. Het moest smeug worden. Niet omdat ik dat per se wilde, maar omdat de redactie dat wilde. Uiteindelijk kwam ik wel bij de kern en ging ik naar huis met een redelijk opgelucht gevoel. Ik schreef het artikel en stuurde het weer terug naar de geïnterviewde voor inzage. Toen begon de ellende. Hij was het totaal niet eens met de inhoud van het artikel. Hij gaf aan dat alles klopte, maar hij vond de inhoud te negatief. Het artikel dat 800 woorden moest worden, herschreef hij naar 1500 woorden. Het verhaal was totaal anders dan het mijne. Ik vertelde hem dat dit niet kon en dat ik zelf nog een keer naar het verhaal zou kijken. Dit deed ik samen met een collega en we maakten een combi van zijn én mijn verhaal. Ook dat was niet goed. De man zei dat ik zijn vrouw erg veel pijn deed met het artikel en dat oude wonden waren opengedaan. Hij vond dat ik alles had aangedikt -terwijl het bewijs van zijn woorden op tape staat- en dat ik van tevoren had gezegd dat het artikel 1500 woorden mocht zijn. Dus niet! De man zag af van publicatie. De foto's die gemaakt waren, moesten vernietigd worden. Daar sta je dan als stagiaire met lege handen. Ik probeerde hem om te praten, maar tevergeefs. Totdat hij later zijn excuus aanbood en een nieuwe versie van 950 woorden stuurde die geplaatst mocht worden, zonder zijn achternaam en zonder foto's. Als redactie hebben we toen besloten om het geheel niet te plaatsen. Voor mijn gevoel had deze man alle macht naar zich toegetrokken en dit gevecht gewonnen! Toen vroeg ik mij af of ik als individuele journalist wel macht had. En: 'Wie heeft de touwtjes nu eigenlijk in handen?' Ik, de man of de redactie? 'Wie is de baas van het artikel en wie heeft de macht in het proces van interviewen en uitwerken?' Ik stond tussen een redactie, een man, de lezers en de ethiek in. Geen makkelijke positie. Tegen deze achtergrond ontstond mijn onderzoek naar de macht van een journalist.

Probleemstelling

In deze scriptie staat de volgende probleemstelling centraal:

'Een journalist heeft geen macht in het journalistieke interview en de uitwerking daarvan in printmedia!'

Om een antwoord te geven op mijn probleemstelling heb ik vijf deelvragen opgesteld. Vijf stappen om een goede conclusie te trekken. Ik licht kort toe waarom de verschillende vragen

Voordat u begint met lezen wil ik twee kleine kanttekeningen maken.

1. Een groot gedeelte van deze scriptie zal gaan over de relatie van de journalist en de geïnterviewde. Hierbij laat ik persvoorlichters, PR-mensen, mediacoaches etc. als geïnterviewden buiten spel. Deze vergen een heel andere aanpak dan de 'gewone' geïnterviewden. Een enkele keer maak ik een uitstapje naar deze groep, maar in principe gaat het mij dus om de 'gewone' geïnterviewde. Ook in mijn praktijkonderzoek komt er wel een voorlichter aan het woord, maar dat is meer om beter zicht te krijgen op de onderhandelingsjournalistiek en hoe er achter de schermen wordt om gegaan met journalisten en dus niet om hem te ondervragen over eigen interviews.

2. Ik richt mij volledig op de schrijvende pers, zoals dat ook staat aangegeven in mijn probleemstelling. Een enkele keer stip ik wel de audiovisuele journalistiek aan, maar dat is puur om de zaken een beetje te vergelijken.

Ook wil ik een aantal begrippen uitleggen ter verduidelijking van de probleemstelling:

De journalist: Een journalist is een beroepsbeoefenaar in een open professie die nieuwsfeiten verzamelt over gebeurtenissen die van algemeen (maatschappelijk) zijn. Hij mag aan vrije nieuwsgaring doen en zorgen op deze manier voor de redactionele inhoud van de nieuwsmedia.

Macht: Macht is een relatie tussen tenminste twee individuen of groepen (van individuen) waarin de een het gedrag, gedachtes en emoties van de ander kan beïnvloeden, sturen of zelfs bepalen.

Het journalistieke interview: Het journalistieke interview is een vraaggesprek tussen een journalist en een geïnterviewde, met als doel om informatie te vergaren voor een publicatie in een krant, op televisie of op radio. Het journalistieke interview kent een duidelijke rolverdeling. De journalist stelt de vragen, de geïnterviewde antwoordt.

De uitwerking: Uitwerken is het verwerken van de informatie die een journalist vergaarde tijdens het journalistieke interview. Dit kan hij doen in een column, verhaal, artikel of nieuwsbericht, met als doel de publicatie. Uitwerken kan op verschillende manieren: full quote, dat wil zeggen dat de geïnterviewde continue aan het woord is, een gemengd artikel, dus de analyse van de journalist beargumenteerd met citaten van de geïnterviewde of parafraseren, dit betekent dat de journalist de woorden van de geïnterviewde in eigen stijl navertelt.

Printmedia: Een verzamelnaam voor diverse soorten gedrukte media. Dit kunnen tijdschriften, vakbladen, kranten etc. zijn. Hier horen dus niet radio, televisie en internet bij. Vroeger heette dit ook wel de schrijvende pers.

Mijn hoofdvraag verdeel ik onder in vijf deelvragen. Ik zie het als vijf stappen die ik moet doorlopen om een evenwichtige conclusie te kunnen geven. Ik benoem ze hieronder en licht kort toe hoe ze verband houden met mijn hoofdvraag.

1. **Wat is een journalist?** Als ik antwoord wil op mijn hoofdvraag moet ik eerst weten wie of wat een journalist nu daadwerkelijk is. Door zijn rol in de samenleving onder de loep te nemen, ontdek ik of een journalist vanuit zichzelf al een bepaalde macht heeft. Zijn positie in de maatschappij bepaalt ook hoe hij zich mag opstellen en moet gedragen. Als hij veel macht heeft, mag hij zich ook machtiger opstellen, ook tegenover een geïnterviewde. Valt het allemaal wel mee, dan moet een journalist niet te hoog van de toren blazen en moet hij slechts een bescheiden rol spelen.
2. **Wat is het journalistieke interview?** Hoe kan ik mijn hoofdvraag beantwoorden zonder uitgebreid te kijken naar het journalistieke interview? Ik moet eerst weten wat het interview precies inhoudt, hoe het er in een interview aan toe gaat en welke positie het genre binnen de journalistiek heeft. Hierbij geldt opnieuw: als ik de ins en outs weet van het journalistieke interview, kan ik bekijken hoe een journalist zich moet en mag opstellen in dit genre.
3. **Wat is ethiek in de journalistiek?** Macht gaat altijd samen met ethiek! Wanneer een journalist in aanraking komt met mensen en hun persoonlijke levenssfeer binnenwandelt, komen daar altijd ethische codes bij kijken. Nog belangrijker vind ik de vraag of de ethische codes de eventuele macht van een journalistiek remt. Om mijn hoofdvraag te kunnen beantwoorden, moet ik weten hoe de ethiek zich verhoudt tot de macht van een journalist. En, de manier waarop een journalist omgaat met de ethiek, zegt vaak ook veel over de manier waarop hij omgaat met zijn geïnterviewde en andere belangen in zijn professie.
4. **Wat is macht in een journalistiek interview?** Een scriptie die gaat over de macht in het journalistieke interview kan natuurlijk niet zonder een hoofdstuk dat gaat over de manier waarop macht zichtbaar wordt in het interview. Om antwoord te krijgen op mijn hoofdvraag moet ik onderzoeken welke machtstechnieken de journalist en de geïnterviewde hebben tijdens het interview en welk effect het gebruik van deze middelen heeft. Dan kan in de conclusie de technieken van beide tegen elkaar afwegen, om vervolgens te concluderen welke van de twee de meeste macht heeft.
5. **Welke rol speelt macht in de uitwerking van een journalistiek interview?** Net zoals er tijdens het interview een aantal machtstechnieken zijn, zijn deze er ook in de uitwerking van het interview. Deze moet ik ook tegen elkaar afwegen. Daar komt nog een belangrijk gegeven bij; een journalist moet ook nog eens een aantal belangen behartigen. De journalist komt dan in een onderhandelingspositie terecht die zijn macht in het journalistieke interview kan verminderen.

Doelstelling

Met deze scriptie wil ik aantonen dat de macht van een journalist in het journalistieke interview en de uitwerking daarvan vaak wordt overschat. Een journalist is van zo veel factoren en belangen afhankelijk dat het haast niet mogelijk is om alle macht te hebben, omdat in een tijd van voorlichters, spindoctors, mediawijze personen etc. de machtsverhouding verschoven is. Niet langer heeft de journalist alleen de macht, nee, geïnterviewden worden steeds machtiger. Macht in de journalistiek is betrekkelijk en relatief. Tegelijkertijd kan ik als beginnend journalist veel leren van dit onderzoek. Ik hoop dat ik meer

inzicht krijg in de rol van de journalistiek en de journalist in de samenleving, hoe je om moet gaan met diverse belangen en met (lastige) geïnterviewden én meer leer over doel, effecten en technieken van het journalistieke interview en de uitwerking daarvan. Ik geloof dat dit onderzoek mij in mijn toekomstige loopbaan nog genoeg profijt zal geven.

Relatie met de minor Markt en Maatschappij

Dit onderzoek heeft alles te maken met de minor Markt en Maatschappij. Allereerst wil ik uitleggen waarom 'de markt' te maken heeft met deze scriptie. Macht heeft alles te maken met hoe een journalist zich opstelt. In een tijd waarin de banen schaars zijn en de salarissen minder worden, wil een journalist natuurlijk in een goed daglicht komen te staan. Primeurs en het behalen van de voorpagina met een ontzettend goed verhaal willen we allemaal. De journalistieke markt vraagt simpelweg om flitsende verhalen, want lezers willen en eisen steeds meer. De concurrentie viert hoogtij. Als een lezer het hier niet kan halen, dan biedt de buurman het wel aan. Daarnaast moet een journalist aan *personal branding* doen, dat betekent dat hij als individu marktwaarde moet krijgen. Hij moet gezien worden. Dit resulteert in het feit dat een journalist macht wil hebben, zodat hij respect kan afdwingen. In het verloop van de scriptie komt dit nog uitgebreider naar voren.

Natuurlijk heeft macht ook alles te maken met 'de maatschappij'. Deze is de afgelopen jaren flink veranderd, vooral als het gaat om mediagebruik. De opkomst van sociale media zorgden ervoor dat iedereen zelf zijn informatie de wereld in kan sturen of op ieder moment kan ontvangen. De mensen weten beter hoe media werken en zoals we dat dan noemen zijn ze steeds meer *mediawise* geworden. Een andere reden waarom de maatschappij hier bij hoort, is omdat we moeten kijken welke rol een journalist nou daadwerkelijk heeft of moet hebben in deze samenleving. Dan pas kunnen we kijken of macht wel past bij zijn functie. En natuurlijk ook hoe de maatschappij, inclusief de geïnterviewden aankijken tegen een journalist. Wat mogen ze van hem verwachten? Welke ethische morele codes hanteert hij. Nu ik dit zo opschrijf, besef ik me dat de zoektocht naar mijn probleemstelling zo veel omvat. Dat maakt het ook zo interessant.

Met trots mag ik u de bevindingen van deze interessante en soms ook ingewikkelde zoektocht presenteren in mijn afstudeeronderzoek 'Oorlog op twee stoelen'. Ik hoop dat u ervan geniet, net zoals ik genoot van dit avontuur. Misschien kijkt u nu wel met andere ogen naar een journalist, want weet u; het zijn net mensen!

Hoofdstuk 1 Wat is een journalist?

De burgerjournalistiek rukt in hoog tempo op! Tegenwoordig is bijna iedereen journalist, tenminste dat denken we. Je hoeft maar iets op je blog te zetten, een nieuwtje te delen op de sociale media of een filmpje van een gebeurtenis op YouTube te posten en je hebt het nieuws de wereld in geholpen en met een beetje mazzel gaat het nog viral ook! Het is allemaal heel mooi en aardig, maar is een journalist niet veel meer dan dat? Een journalist vervult namelijk een belangrijke functie in deze samenleving en dat kan je van een burgerjournalist niet altijd zeggen. Wie of wat is een journalist? Deze vraag is belangrijk voor mijn onderzoek, omdat zijn positie in de maatschappij alles te maken heeft met de manier waarop hij zijn vak moet bedrijven en hoe hij moet omgaan met ethiek, bronnen en zijn publiek. En zijn positie tegenover deze zaken heeft weer alles te maken met zijn macht. Zijn macht kan namelijk ingeperkt worden door de rol die hij moet vervullen, maar een rol kan zijn macht ook vergroten. In dit hoofdstuk bespreek ik verder de rol en kenmerken van een journalist.

1.1 Zijn rol in de samenleving

Voordat ik verder inga over de rol en kenmerken van een journalist, is het goed een aantal definities te geven van een journalist.

-Een journalist is een beroepsbeoefenaar die nieuwsfeiten verzamelt over (recente) gebeurtenissen die van algemeen (maatschappelijk) belang zijn. Hij onderzoekt en analyseert deze feiten en publiceert daarover in een actueel (nieuws)medium. Deze activiteit wordt journalistiek genoemd.¹

-Journalisten zijn zij die beroepsmatig meewerken aan de samenstelling en totstandkoming van de redactionele inhoud van de nieuwsmedia, persbureaus daarbij inbegrepen.²

-Een journalist is iemand die werkt in een open professie, de journalistiek, waarin hij aan vrije nieuwsgaring mag doen en dit vervolgens mag publiceren voor een medium. Om richtlijnen te geven zijn er wel gedragscodes opgesteld.³

Bij de eerste definitie ligt de nadruk op het maatschappelijke belang van de journalist. De journalist krijgt hier meer een onderzoekende rol. Bij de tweede definitie valt vooral op dat journalisten er zijn om te voorzien in de informatiebehoefte. De informatie moet wel redactioneel op goed niveau zijn omdat het voor diverse media gepubliceerd wordt. Bij de derde definitie staat vrije nieuwsgaring op de voorgrond en dat journalisten eigenlijk alles mogen publiceren, mits in overeenstemming met de gedragscodes. Persoonlijk voel ik zelf het meeste voor de eerste definitie, omdat ik geloof dat journalisten een duidelijke maatschappelijke functie hebben en in informatie moeten voorzien die een maatschappelijk belang dienen. Natuurlijk vraagt de definitie verdere uitleg, omdat dit nog weinig zegt over zijn rol in de samenleving en de kenmerken van de journalist.

¹ (Wikipedia, z.d.)

² (Deuze, 2004, P. 121)

³ (Redactie Ensie, z.d.)

In het boek *The elements of journalism* schrijven de auteurs dat elke generatie zijn eigen journalisten creëert, maar dat het doel en de onderliggende grondbeginselen grotendeels hetzelfde blijven, namelijk de burger voorzien van informatie. Ze onderscheiden drie rollen in hun boek:

- Het bouwen aan een gemeenschap
- Zich actief inzetten voor een vrij burgerschap
- Actief inzetten voor de democratie

Deze drie rollen hebben alles te maken met de rol die nieuws speelt in het leven van de burger. Allereerst helpen ze ons om gemeenschappen te bepalen met een daarbij behorende gemeenschappelijke taal en kennis. Met andere woorden: een belangrijk doel is om burgers te voorzien van informatie die ze nodig hebben om vrij en autonoom te zijn. De Amerikaanse journalist Jeff Jarvis bracht het onlangs zo onder woorden: "Journalisten helpen communities hun kennis te organiseren zodat ze zichzelf ook beter kunnen organiseren."⁴

Om die vrijheid en autonomie te waarborgen hebben we in Nederland een democratie, waarbij zijn derde rol (actief inzetten voor democratie) om de hoek komt kijken. Deze derde rol bestaat uit twee taken, namelijk: het stimuleren van het publieke debat en de waakhondfunctie. Deze twee kunnen niet zonder elkaar. Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) erkent deze belangrijke rol van de pers. Zo schrijft ze dat de burgers het recht hebben om geïnformeerd te worden over zaken van algemeen belang en dat de media de taak hebben om deze informatie te verstrekken. Journalisten kunnen mensen waarschuwen, onderbelichte zaken onder de aandacht brengen en ervoor zorgen dat maatschappelijke problemen op de politieke agenda komen. De overheid wordt dus gecontroleerd en zo nodig ter verantwoording geroepen. Dit creëert transparantie, waardoor machthebbers gedwongen zijn om hun woorden en daden te verantwoorden voor het volk. Hiermee proberen ze machtsmisbruik te voorkomen.

Soms worden media beschouwd als de vierde macht, hoewel het EHRM hier niet met zo veel woorden over spreekt.⁵ Professor John Dewey is er van overtuigd dat wanneer mensen –door het publieke debat- vrijuit met elkaar kunnen communiceren, democratie als vanzelfsprekend hieruit voortvloeit. Ook Kovach en Rosenstiel schrijven dat in hun boek. "Als iets of iemand de vrijheid wil onderdrukken, moeten ze eerst de pers onderdrukken."⁶ Volgens hen is het concept journalistiek onlosmakelijk van het concept democratie. De democratie is dus gebaat bij goede journalisten. Bart Brouwers, hoofdredacteur Dichtbij.nl, vindt dat journalisten daarom ook overheidssteun moeten krijgen. "De journalistiek is essentieel voor een democratische samenleving. Daarom zou de overheid steun moeten verlenen aan journalisten. Niet om mediabedrijven overeind te houden, maar om 'pure' journalistiek te stimuleren."⁷ Want, zo schrijft hij verder in zijn artikel, een overheid die het goed voor heeft met de maatschappij die ze bedient, zorgt ervoor dat de journalistiek goed kan functioneren, want:

⁴ (Vasterman, 2013)

⁵ (Oosterveld en Oostveen, 2013, P. 147)

⁶ (Kovach en Rosenstiel, 2007, P. 12)

⁷ (Brouwers, 2013)

- Een goed geïnformeerde maatschappij is een voorwaarde voor een goed functionerende democratie.
- De burger moet onbeperkt informatie kunnen verschaffen om deel te nemen aan het democratische proces en om op de hoogte te zijn van het functioneren van de maatschappij.
- Er komt veel (relevante) informatie op hen af, maar de onafhankelijke journalist heeft een sleutelrol in die informatiestroom.

De leden van de European Journalism Training Association leiden hun leerlingen op uit het principe dat journalisten hun publiek moeten dienen door een aantal principes die beschreven staan in de Tartu Declaration⁸:

- Inzicht geven in politieke, economische en sociaal-culturele omstandigheden
- Het stimuleren en versterken van de democratie op alle niveaus
- Het stimuleren en versterken van persoonlijke en institutionele verantwoordelijkheid
- Mogelijkheden creëren voor burgers om keuzes te maken in maatschappelijke en persoonlijke contexten

Terwijl journalisten:

- Zich verantwoordelijk voelen voor de vrijheid van meningsuiting
- Respect hebben voor de integriteit van het individu
- Kritisch zijn op hun bronnen en onafhankelijk zijn van belangen
- Gebruik maken van de gebruikelijke ethische normen

Hoewel deze rollen van de journalistiek gelukkig (nog) niet (helemaal) verdwenen zijn, merken we door alle veranderingen binnen ons vak een duidelijke verschuiving waardoor ze soms wel meer naar de achtergrond verdwijnen. Volgens sommigen is de waakhondenjournalistiek vervangen door afvalbakjournalistiek of *junkyard-dog journalism*. Sinds we onderdeel zijn van een netwerksamenleving krijgt de journalist er zes andere rollen bij. Eerstejaars studenten journalistiek aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) behandelen deze rollen bij het vak crossmedia. Docent Douwe Schaaf stelde deze rollen samen.

-Community manager: De doelgroep 2.0 vraagt een andere manier van benaderen. Volgens community manager Jaap den Ouden is dit fenomeen vooral belangrijk op lokaal niveau. De verschuiving naar online zorgt ervoor dat er op het web veel informatie te vinden is en de taak van een journalist is om het nieuws te filteren en te selecteren op relevantie. Hij moet de bronnen checken en als dit in het belang is van de burgers, hier iets mee doen. Daarbij is het belangrijk dat hij zich actief verbindt met zijn publiek op deze platvormen; de relatie met zijn publiek staat dus centraal. Zij zijn namelijk de grootste bron van content. Er is veel ruimte voor discussie en dat zorgt voor groeiende verbanden onderling. Hier komt toch weer het stukje 'bouwen aan een gemeenschap' naar voren. "Hier zit het grote verschil met een nieuwssite waar niet of nauwelijks gekeken wordt naar wie de lezers zijn en wat zij te zeggen hebben," schrijft Jaap in zijn artikel. "Ik ga tussen de lezers staan en vraag om hun meningen en visies. Ik wil dat ze meepraten."⁹

⁸ (EJTA, z.d.)

⁹ (Ouden, 2010)

-Ondernemer: De journalist is steeds meer een ondernemer en moet nadenken over zijn positie in de markt. In deze crossmediale tijd kom je haast niet meer onder begrippen als online profilering, personal branding en nieuwe verdienmodellen uit. Zeker voor redacties en freelancers is dit erg belangrijk. Je moet nu echt zelf je product verkopen.¹⁰ Mark Deuze, hoogleraar journalistiek en media wil zelfs zijn studenten opleiden tot zelfstandige ondernemers. “De nieuwe journalist werkt freelance, volgt zijn hart en heeft geen geldzorgen,” aldus Mark Deuze. Daarbij vindt hij het belangrijk dat je als journalist inspeelt op je publiek. “Als je je als journalist niets van je markt aantrekt, zal niemand je stukjes lezen.”¹¹ Mark Deuze gebruikt als metafoor ‘de journalist als DJ’. De DJ die aan de knoppen draait bij alle media die hij tot beschikking heeft. Belangrijk is dan wel dat je weet wie je publiek is en dat je interactief bezig bent. En net zoals een DJ een remix maakt van een song, moeten journalisten cross- en trans-mediaal een (re-)mix maken van hun verhalen en steeds weer nieuwe content produceren.¹²

Storyteller: Al eeuwen vertellen we verhalen aan elkaar. Deze vorm waarin de mensen van nature communiceren, wordt ook wel storytelling genoemd. Het is een krachtige en effectieve manier om iets over te brengen naar iemand. In een digitaal tijdperk is het voor journalisten enorm belangrijk om dit op een relevante manier te doen. Tekst is niet het enige middel om een verhaal te vertellen. De journalist moet alles uit de kast trekken om zijn publiek te bereiken. Een verhaal met alleen tekst vertelt een verhaal, maar dezelfde tekst met audio of video vertelt weer een ander verhaal. Al deze elementen –audio, video, tekst, foto's, animaties etc.- geven het publiek genoeg mogelijkheden om de informatie die zij willen op hun eigen manier tot zich te nemen. “Het publiek als gemeenschap is een levende groep mensen die elkaar telkens weer opzoeken en weten te vinden, in toenemende mate via eigen netwerken, op basis van gedeelde interesses, levensstijlen, waarden of religieuze ervaringen,” schrijft Tjirk van der Ziel in zijn boek *Een goed verhaal, over journalistiek, waarden en idealen*. “Omdat nieuws ook een belangrijke sociale functie heeft, liggen hier kansen voor de journalistiek. Meer dan ooit moeten journalisten aanhaken bij de informatiebehoeften van zulke groepen en netwerken. Grote en kleine nieuwsfeiten krijgen pas betekenis als ze worden ingebed in verhalen. Gebeurtenissen worden begrepen dankzij verhalen die steeds weer worden verteld en herverteld.”¹³

-Onderzoeker: Als journalist moet je ook diepgravende en kritische journalistiek bedrijven, oftewel onderzoeksjournalistiek. Het doel hiervan is om misstanden die in de samenleving of binnen een bedrijf, gemeenschap etc. aan het licht te brengen. Diverse media schrijven dat onderzoeksjournalistiek schaarser wordt in Nederland, maar o zo belangrijk is. In een tijd waarin we overspoeld worden met informatie, geruchten, leugens etc. wordt het steeds belangrijker dat er journalisten zijn die de waarheid boven tafel krijgen.

-Crossmedia expert: Deze rol van de journalist lijkt enigszins op die van storytelling. Crossmedia betekent dat bepaalde content via verschillende media naar het publiek wordt gecommuniceerd. Bijvoorbeeld een televisieprogramma dat linkt naar hun website voor

¹⁰ (Redactie De Nieuwe Reporter, 2013)

¹¹ (Kraak, 2013)

¹² (Spinhof, 2014)

¹³ (Ziel, 2011, P. 85)

exclusief materiaal of voor een discussie. Het is aan de gebruiker om de data te volgen, te delen en er mogelijk invloed op uit te oefenen. Enkele kenmerken van crossmediale journalistiek: hypegevoelig, dynamisch, gebruiker heeft invloed en het scheppen van verdienmodellen.¹⁴ Voor een journalist is het van groot belang dat hij weet hoe hij het beste zijn content op verschillende manieren kan communiceren naar zijn publiek. Wil hij publiek trekken én optimaal (be)dienen, dan moet hij expert worden op dit gebied.

-Navigator/curator: Als journalist moet je richting geven aan bepaalde issues, door bepaalde informatie te sorteren, vervolgens te kiezen en het daarna weer te geven. Een belangrijke gidsfunctie, waarbij het duiden van inhoud enorm belangrijk is. De Amerikaanse journalist Jeff Jarvis verwoordt het zo: “Net zoals een museumcurator een tentoonstelling presenteert, gebaseerd op zijn uitgebreide kennis van het vakgebied, zo kan een journalist dit doen met bepaalde content. Curatie is de noodzaak van een redactie om orde te scheppen, te corrigeren en te onderzoeken.”¹⁵

1.2 De competenties van een journalist

Nu ik uitvoerig de rollen van de journalist heb besproken, is het ook belangrijk om ook naar de competenties van een journalist te kijken, omdat deze onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Een journalist kan zijn rol alleen goed vervullen als hij beschikt over een aantal competenties. Onder een competentie wordt verstaan: vaardigheden, kennis en attitude die nodig zijn om in een beroepscontext te functioneren. Het Basisboek Journalistiek¹⁶ noemt een aantal belangrijke vaardigheden:

-Zelfkennis en zelfkritiek: Kennis en begrip van je eigen houding bieden kansen om te groeien in je vak en als journalist steeds beter te worden. In een gehaaste mediawereld sluipt er wel eens een foutje in en maak je ooit een keer een grote blunder. Loop daar niet voor weg, maar vraag jezelf af waardoor het komt en hoe het de volgende keer voorkomen kan worden. En, als je weet waar je kwaliteiten liggen, helpt je dat in de keus voor een bepaalde functie of organisatie. Daarbij is het ook belangrijk dat je weet welke (ethische) normen en waarden je hanteert en welke invloed je culturele achtergrond daar op heeft; waar kom ik vandaan en hoe bepaalt dat mijn manier van denken?

-Gevoel voor nieuws: Deze is in de journalistiek natuurlijk heel belangrijk. Nieuws is er altijd en overal, maar het is de kunst om dit te kunnen sorteren op relevantie voor je medium en daarmee voor je doelgroep.

-Nieuwsgierig: Naast het feit dat je gevoel voor nieuws moet hebben, moet je ook de interesse hebben om in een bepaald onderwerp te duiken en het ‘mijne ervan willen weten’. NRC Handelsblad commentator en columnist Henk Hofland zegt het zo: “Een journalist moet een aan hysterie grenzende nieuwsgierigheid hebben en een enorme geldingsdrang.”¹⁷ Een nieuwsgierige journalist vraagt veel, neemt genoeg met weinig en stelt altijd de vraag: ‘zou iets waar zijn?’

¹⁴ (Aalten, 2010, P. 10)

¹⁵ (McAdams, 2008)

¹⁶ (Kussendrager en Lugt, 2007, P. 60)

¹⁷ (Lugt, N.B)

-Efficiënt werken: Als journalist moet je kunnen werken onder tijdsdruk en deadlines zijn geen belemmering om snel de relevante bronnen te vinden, afwegingen te maken voor zijn product én het vervolgens in de juiste vorm te gieten, voor de juiste media. En, als journalist is het handig als je stressbestendig bent.

-Engagement: Is hij betrokken bij de wereld om zich heen? Belangrijk is wel dat je de juiste balans vindt in deze competentie, want anders kan dit een evenwichtige berichtgeving in de weg zitten.

-Empathie: Kun je je als journalist inleven in een ander? Inleven in een ander is onmisbaar, omdat je met veel mensen te maken hebt. Tegelijkertijd moet je je kunnen inleven in je doelgroep, wil je ze kunnen bieden wat ze verlangen. Hierbij hoort natuurlijk ook de competentie 'aanpassingsvermogen'. Kun je je ter plekke aanpassen in een situatie of aan een persoon?

-Sociaal: Als journalist krijg je te maken met alle soorten mensen die je je maar kunt bedenken: artsen, schoonmaaksters, asielzoekers, criminelen etc. Met al deze verschillende mensen moet hij een gesprek kunnen aanknopen en ze moeten hem allemaal even lief zijn. Een journalist moet met iedereen professioneel kunnen communiceren.

Naast de competenties die het Basisboek Journalistiek noemt, zijn er nog een aantal belangrijke kenmerken.

-Online tools: In het crossmediale tijdperk is het onmisbaar voor een journalist om zich goed wegwijs te maken op internet.

-Betrouwbaar zijn: Dit is misschien wel één van de belangrijkste competentie van een journalist. Alle informatie moet hij naar eer en geweten produceren. Het checken op de betrouwbaarheid is hierbij erg belangrijk. Onbetrouwbare bronnen zorgen voor een onbetrouwbaar product. De lezer vertrouwt in principe op jouw kunde. Daarom is het belangrijk om in het product een duidelijk onderscheid te maken tussen feiten, beweringen en meningen.

-Integriteit: De SJP code (Society of Professional Journalists) noemt professionele integriteit de hoeksteen van de geloofwaardigheid van de journalist.¹⁸ Hierbij hoort ook het morele besef waarom je journalist bent. Doe je het voor de primeurs, eigen belang, macht of tot dienst van de burger en samenleving?

-Transparantie: Door doorzichtig te worden voor je publiek, creëer je een groter vertrouwen. Bronvermeldingen en openheid over je journalistieke procedure is belangrijk. Sebastiaan van der Lubben, docent Journalistiek en Nieuwe Media aan de Universiteit Leiden, noemt transparantie 'de enige remedie tegen de onderhandelingsjournalistiek'¹⁹, waar ik later nog meer over zal vertellen. Als je je als journalist moet verantwoorden doe je je werk zorgvuldiger en maak je betere beslissingen en afwegingen. Dan ga je als journalist anders

¹⁸ (Society of Professional Journalists, z.d.)

¹⁹ (Lubben, 2012)

om met je publiek, redactie en geïnterviewde. Ik denk dat de discussie over 'wie heeft de macht' dan ook meer naar de achtergrond verdwijnt.

Ethische verantwoordelijkheid: Als journalist moet je weten welke normen en waarden je zelf hanteert en welke ethische codes je professie heeft.

Ook de opleiding journalistiek heeft een competentie gericht curriculum. In het beroepsprofiel worden tien beroepscompetenties²⁰ onderscheiden. Voor de volledigheid wil ik u deze niet onthouden:

1. Zelfstandig bepalen wat relevante, passende onderwerpen en invalshoeken zijn, gegeven het schrijf- en/of productiedoel van een bepaald medium.
2. Kunnen plannen en organiseren van journalistiek werk.
3. Snel en gericht informatie betreffende het onderwerp kunnen verzamelen met nieuwsgaring technieken en methoden van research.
4. Uit de verzamelde informatie de voor het product belangrijke informatie kunnen selecteren.
5. Informatie in zijn producten op een goede wijze kunnen ordenen.
6. Informatie kunnen verwerken in een adequate journalistieke vorm voor diverse media.
7. Eigen producten en handelen kunnen verantwoorden en andermans werk kunnen evalueren.
8. Kunnen reflecteren op de ontwikkelingen van het vak.
9. Kunnen werken in teamverband en/of redactieverband.
10. Kunnen werken in een organisatie of (eigen) bedrijf.

Natuurlijk heeft een journalist nog meer competenties, maar ik heb geprobeerd de meest essentiële eruit te lichten.

Een journalist kan deze rollen en competenties inzetten in diverse journalistieke genres. Het journalistieke interview is één van die genres en vraagt in deze scriptie onze bijzondere aandacht. In hoofdstuk twee zal ik daarom het journalistieke interview onder de loep nemen.

²⁰ (CHE, 2012-2013, P. 31)

Hoofdstuk 2 Wat is het journalistieke interview?

Het journalistieke interview is een betrekkelijk jong genre. Het interview was lange tijd niet erg geliefd en het duurde daarom ook meer dan honderd jaar voordat het een algemeen geaccepteerd onderdeel van de journalistiek werd. Ik bespreek de geschiedenis en de inhoudelijke aspecten van het interview uitvoerig, omdat het voor de beantwoording van mijn hoofdvraag belangrijk is om te weten welke plaats het interview heeft binnen de journalistiek, wat er verstaan wordt onder een journalistiek interview, welke soorten er zijn en welke rol de interviewer heeft. In dit hoofdstuk komen al deze zaken uitgebreid aan bod.

2.1 Geschiedenis van het journalistieke interview

Het journalistieke interview is nog geen tweehonderd jaar oud. Het eerste interview werd in 1835 gepubliceerd in een Amerikaanse krant *New York Herald*. Hoofredacteur James Gordon Bennett wilde zijn publiek vergroten en besloot misdaadverslagen in vraag- en antwoordstijl te schrijven. In 1869 interviewde Henry Morton Stanley, journalist en ontdekkingsreiziger, een teruggevonden zendeling in het Nijlgebied, David Livingstone. Tijdgenoten, lezers maar ook journalisten vonden het onbetrouwbaar en sensationeel.

Hoewel het interview nu een veelvoorkomend gebruikt genre is, was het toen dus een gigantische schok. Het interview was lange tijd in strijd met het maatschappelijk fatsoen. In die tijd vond men een tweegesprek te vertrouwelijk om er rechtstreeks uit te publiceren, omdat de manier van informatie doorgeven dan onbetrouwbaar zou zijn. Ook zou deze manier inbreuk plegen op een algemeen heersend, burgerlijk gevoel voor privacy. Het woord interview komt van het Franse woord *entrevoir*, dat betekent 'een intieme ontmoeting van twee of enkele mensen die collegiaal of vriendschappelijk van gedachten wisselen.'

Een andere belangrijke reden was de ontwikkeling van het schrift. Gedrukt liegen is erger dan 'gewoon' liegen en ook minder makkelijk te herroepen als de leugens al gepubliceerd waren. Dat riep in die tijd toch de nodige angst op. En –nu is het niet anders- eenmalige uitspraken die mondelings zijn doorgegeven veroorzaakten altijd veel frictie. De discussie: 'Ja maar zo heb ik het niet gezegd' of 'het is uit zijn verband getrokken', zijn dus niet van vandaag, maar spelen al langere tijd een rol. Verslaggevers werden tot ver in de negentiende eeuw gezien als dé journalisten. Citeren was verboden, want de journalist moest zelf zijn geschreven woorden voor zijn rekening nemen en men vond dat de journalist een commentator moest zijn en zelf verbanden moest leggen tussen de feiten.

De Amerikaanse president Andrew Johnson was de eerste president die zichzelf vrijwillig aanbood om geïnterviewd te worden. Hij sprak vrijuit, maar de voorwaarde was dat de journalist hem niet letterlijk citeerde. Zelfs in 1926 verbood persbureau *Associated Press* zijn verslaggevers nog om interviews te schrijven. De jaren daarna kreeg het interview meer aanzien en werd het niet alleen een verschijnsel in printmedia, maar ook in audiovisuele media. Het interview kreeg ook duidelijkere functies: informatie verzamelen en te publiceren, maar ook om informatie (nieuws) te creëren. "Door middel van interviewtechnieken prikkelt een journalist een publiek persoon om een verklaring af te leggen die als nieuws klinkt," schreef ooit de Amerikaanse geschiedkundige, hoogleraar en schrijver Daniel Boorstin. "Gedurende de twintigste eeuw heeft deze techniek zich ontwikkeld tot een slinkse methode,

die, wanneer ze vakkundig wordt toegepast de landelijke politiek beïnvloedt.”²¹ In Nederland brak het genre door dankzij Willem Wittkamp en Bibeb. *Vrij Nederland* drukte 26000 extra exemplaren af vanwege het interview met Henk Vredeling, minister van Defensie. Pas eind twintigste eeuw werd het interview een vast onderdeel in de Nederlandse journalistiek.

2.2 Doel en kenmerken van een journalistiek interview

Zojuist noemde ik al even zijdelings het doel van het journalistieke interview. In deze paragraaf ga ik uitgebreider in op het doel en de kenmerken van het journalistieke interview.

Halverwege de jaren negentig werd er onder redacteuren van acht dagbladen een groot Gallup-onderzoek²² gedaan. Ze werden gevraagd waar zij hun informatie vandaan halen en de resultaten zijn als volgt:

1. Informele contacten
2. Interviews
3. Eigen onderzoek
4. Nieuws- en persagentschappen
5. Persconferenties
6. Persberichten
7. Andere media

Het onderzoek is niet helemaal overtuigend, omdat er in de journalistiek veel gerecycled wordt, maar het laat wel zien op welke nieuwsbronnen journalisten gesteld zijn en waar ze verwachten de meeste nieuws waarde uit te kunnen putten.

Het interview was één van de belangrijkste bronnen voor informatie en dat is het nu nog steeds. Informatie over een (actuele) gebeurtenis of ontwikkeling of over een persoon. Vervolgens werk je dit uit tot een volledig interviewartikel of gebruik je dit als illustratiemateriaal in andere journalistieke genres.

Informatie vergaren is een algemeen doel, maar het journalistieke interview kent ook een aantal belangrijke specifiekere doelen. Het boek *Interviewen in de praktijk* deelt de doelen van het interview in drie delen in.

Een journalist wil in het journalistieke interview graag antwoorden:

1. Die het publiek het liefst leest.
2. Die in beleidsmatig opzicht consequenties met zich mee kunnen brengen
3. Waarvan de actualiteitswaarde hoog is

Deze doelen zijn weer onder te verdelen in kleinere, specifiekere doelen:

- Een mooi persoonlijk verhaal schrijven voor een publiekstijdschrift
- Relevante en interessante informatie geven aan een bepaalde groep
- Extra (achtergrond) informatie geven over zaken die in het nieuws zijn
- Onthullen en ontmaskeren

²¹ (Lugt, 2013, P. 29)

²² (Kruyzen, 2007, P. 229)

- Een oriëntatie bieden op ideeën, waarden en normen.
- Iemands drijfveren ontrafelen
- Dilemma's schetsen
- Aandacht vragen voor verborgen zaken of misstanden in de maatschappij
- Nieuw licht werpen op het verleden
- Huidig tijdsbeeld schetsen
- Gebeurtenissen personifiëren

Het journalistieke interview heeft ook een aantal kenmerken:

- Het interview heeft een van tevoren vastgelegd doel; het verzamelen van informatie. Een vraag heeft informatie opgeleverd, maar wat is de informatie waard? In de vakliteratuur wordt daarom onderscheid gemaakt tussen cognitie en verwoording. Antwoorden van vragen zijn altijd verwoordingen van cognities. De opinie van de geïnterviewde is een cognitie, wat hij of zij zegt is een verwoording.
- Het interview is altijd een (vraag)gesprek en heeft een door de interviewer vastgestelde en geleide structuur. De vragen zijn op een logische volgorde gerangschikt, maar de structuur mag geen dwangbuis zijn. Door de interactie met journalist en geïnterviewde kan het gesprek een heel andere kant opgaan. "Een van de belangrijkste vaardigheden van een interviewer is om zich bewust te zijn van de structuur die zich tijdens het interviewproces ontwikkelt," schrijft de Australische hoogleraar Daphne Keats in haar boek *Interviewing*.²³
- Beiden dienen zich aan een bepaalde discipline te houden. De geïnterviewde is je gast en daar ga je beleefd mee om. Voor bepaalde gewoontes, zoals bijvoorbeeld roken, vraag je vooraf toestemming. Verder mag jij als journalist verwachten dat de geïnterviewde niet constant het gesprek onderbreekt om wat voor reden dan ook.
- Er is een duidelijke rolverdeling. De journalist stelt de vragen en de antwoorden komen van de geïnterviewde. "Een interview is een kwestie van samenwerking tussen de gesprekspartners," schrijft Ben Emans in zijn boek *Interviewen*. "Deze samenwerking heeft alleen kans van slagen als beide partijen precies weten waar ze aan toe zijn." Er is niets irritanter dan een geïnterviewde die weigert te antwoorden of zich verschuilt achter vage theorieën, zoals ik meemaakte met de persoon over het vreemdgaan.
- Het interview wordt gepubliceerd of uitgezonden en is bestemd voor een bepaalde doelgroep. Je praat niet zomaar met iemand, maar je hebt het doel om de verschaft informatie met een groter publiek te delen.
- Een goed interview is compact. Door gerichte en goed geformuleerde vragen te stellen, krijg je sneller de gewenste informatie. Een compact interview met alleen de nodige informatie helpt een journalist enorm bij het uitwerken.
- Een goed interview is ontdekkend. Goede vragen zorgen veelal voor verrassende inzichten en opvattingen, zodat je uiteindelijk meer uit het interview haalt dan je eigenlijk had verwacht.
- Een interview is vaak subjectief, omdat de beleving of mening van de geïnterviewde meestal voorop staat.

2.3 Rol van de interviewer

Een interview heeft een aantal kenmerken en doelen, maar het is belangrijk om ook na te denken over de rol en de persoon van de interviewer zelf. Waarom is dat zo belangrijk? Ten

²³ (Keats, 2000, P. 50)

eerste: als journalist moet je verschillende rollen kunnen vervullen, omdat je steeds weer met andere soorten interviews en geïnterviewden (paragraaf 2.4) te maken hebt. Ten tweede: wie jij als journalist bent, bepaalt voor een groot gedeelte de interactie tussen jou en de geïnterviewde. Een interviewer die zich dit realiseert, weet wat zijn sterke en zwakke kanten zijn. Zijn sterke kanten kan hij extra naar voren laten komen en hij kan zijn valkuilen vermijden.

Ik wil het eerst kort hebben over de houding en persoonlijkheid van een journalist. Welke rol spelen die in een journalistiek interview? Wanneer je te maken hebt met mensen met veel media-ervaring, kun je een *confronterende* houding toepassen. Zij kennen het klappen van de zweep en als het gaat om een onderwerp dat een kritische houding vraagt, kom je niet aan met een meer empathische houding. Deze past een journalist vooral toe bij een human interest verhaal, een profilerend interview of een portretterend interview.

De persoonlijkheid van de journalist kan hierbij niet buiten spel worden gelaten. Een confronterende interviewstijl past namelijk niet bij iedereen, terwijl een ander weer niets heeft met die heftige en hartverscheurende verhalen. Als journalist is het belangrijk om te ontdekken waar zijn of haar kwaliteiten liggen. Tijdens een interview gebruik je al je zintuigen, maar je rol kun je alleen goed vervullen als je respect hebt voor je eigenheid en persoonlijkheid als interviewer. Je verplaatsen in je geïnterviewde, wat van wezenlijk belang is, lukt alleen als je dicht bij jezelf blijft. Zelfkennis is belangrijk. *Ben je introvert, ben je extrovert, reageer je vooral secundair of ben je snel van de tongriem gesneden? Heb je persoonlijke bagage (bijvoorbeeld pijnlijke ervaringen) die je heeft aangezet tot dit onderzoek?*²⁴ Als je weet hoe je in een interview staat, weet je waar je kracht ligt en wat je valkuilen zijn.

Frits Abrahams, ervaren interviewer, noemt nog een aantal belangrijk eigenschappen die een journalist moet hebben:²⁵

- Een interviewer moet zichzelf kunnen wegcijferen. Het gaat om de meningen en de belevenissen van anderen.
- De interviewer moet de kunst van het zwijgen goed beheersen.
- De ware interviewer valt te herkennen aan een grote veelzijdigheid.

Voorals de eerste vind ik interessant als het gaat om macht in een journalistiek interview. Als het alleen maar om de ander gaat, ligt de macht eigenlijk gelijk al bij de geïnterviewde. Het mooie verhaal van een journalist telt dan blijkbaar niet? Ik kom hier in hoofdstuk 5, als het gaat om belangen, nog op terug.

We hebben dus gekeken naar de houding en de persoonlijkheid van een journalist. Laten we nu gaan kijken naar de rollen die een journalist heeft als interviewer. Bij een interview zijn meerdere rollen mogelijk, maar niet alle rollen die ik hieronder beschrijf zijn van toepassing op elke journalist. Evers en De Boer noemen de volgende rollen in hun boek *The Qualitative Interview: Art and Skill*:

²⁴ (Evers & Boer de, 2012, P.63)

²⁵ (Lugt, 2013, P. 81)

-Onderzoeker: Als journalist ben je onderzoeker, omdat je in een interview op zoek gaat naar bepaalde informatie die jij nodig hebt om je verhaal compleet te maken of om antwoord te krijgen op een bepaalde vraag die je onderzoekt.

-Regisseur: Als interviewer heb je de touwtjes in handen. Je zorgt ervoor dat het goed verloopt en dat alles rondom het interview (lengte, publicatie etc.) duidelijk is.

-Samenvatter: Het is slim om het interview samen te vatten, zodat je zeker weet dat je de strekking goed hebt begrepen en eventueel geen belangrijke dingen over het hoofd hebt gezien.

-Sfeermaker: Als interviewer zorg je ervoor dat de geïnterviewde zich op zijn of haar gemak voelt. Dit vraagt om sensibele en flexibiliteit. Geef de persoon met wie je het gesprek aangaat het gevoel van een veilige omgeving, zodat er vrijuit en ontspannen gepraat kan worden.

-Zoeker: Je bent op zoek naar boeiende informatie voor je product.

-Detective: Dit gaat nog verder dan zoeken, want je geïnterviewde geeft niet zomaar alles weg en kan bewust dingen achterhouden of zelfs liegen. Vooral door non-verbale reacties kun je nog veel dingen op het spoor komen.

Grensrechter: Als het goed is, baken je in de voorbereiding je onderwerp af, maar zorg ervoor dat je die afbakening vasthoudt tijdens het gesprek. Soms merk ik dat iemand het gesprek in een andere richting duwt, vooral bij een wat meer ervaren geïnterviewde. Het is dan de kunst om dan je eigen grenzen te bewaken. Afwijken van je lijn heeft niet altijd te maken met de persoon die tegenover je zit, maar vaak ook met jezelf. Door de hoeveelheid informatie heb je soms de neiging om het overzicht kwijt te raken en snel even een uitstapje te maken naar een zijweg die er eigenlijk niet toedoet. Deze rol vergt veel concentratie.

-Automonitor: Deze rol ligt in het verlengde van grensrechter. Hierbij staat de vraag 'stuur ik het interview goed aan?' centraal.

-Uitdager: Dit heeft alles te maken met de houding van een journalist. Een confronterende vraagstelling is hierbij noodzakelijk. Probeer niet de baas te spelen. Let daarom goed op je verwoording, of je de juiste vraag op het juiste moment stelt en de sfeer.

-Tijdwaarnemer: Dit heeft niet alleen te maken met 'een uur is een uur en niet langer', maar ook met de concentratie van zowel de journalist als de geïnterviewde. Ook overzicht is hierbij belangrijk. Heb je nog een aantal vragen, maar is de tijd bijna om? Kies dan de belangrijkste vragen uit, die van essentieel belang zijn voor het product.

Het boek noemt naast deze rollen ook een paar rollen die je niet aan moet nemen. De reden waarom ik deze rollen ook benoem, is dat het goed weergeeft in welke relatie je staat met de geïnterviewde.

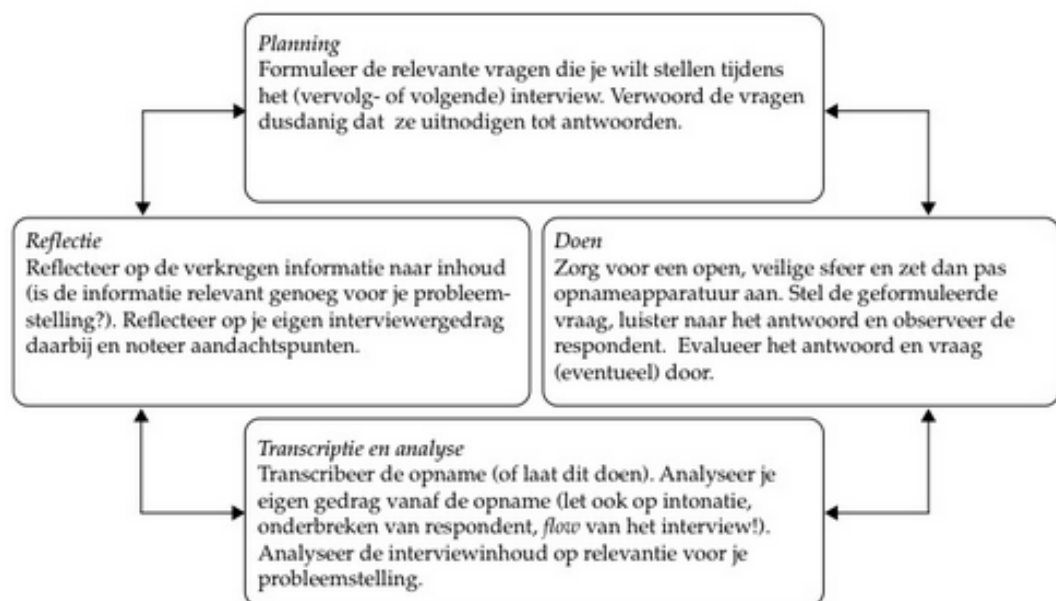
-Hulpverlener: Je bent journalist en geen hulpverlener. Soms vraagt de geïnterviewde bewust of onbewust om hulp. Tijdens een heftig verhaal in huilen uit barsten is al een lastige situatie voor een journalist, maar vaak ervoor dat je de psycholoog of arts uit gaat hangen. Je wilt straks wel je verhaal vertellen aan een groot publiek, dus houd dat in je achterhoofd.

-Boodschapper: 'Kom we bellen een journalist, want dan kunnen we ons verhaal vertellen.' Nee, zo werkt het niet. Als journalist laat je je niet gebruiken als boodschapper en behartig je geen belangen. Jij wilt een verhaal vertellen en daar gebruik je de stemmen van anderen voor.

-Lotgenoot: Soms herken je je wel in een situatie van een geïnterviewde. Ik heb regelmatig

meegemaakt dat mijn geïnterviewde vroeg: 'Herken jij dit ook?' Ja, dat herkende ik en het is verleidelijk om erover door te spreken, maar dat is niet professioneel. Als een geïnterviewde bevestiging zoekt, kun je dat geven, maar zorg dat je geen lotgenoot wordt, zonder dat je journalistieke empathische houding in het geding komt.

Wil je je rollen verder ontwikkelen, dan doe je er goed aan om je interviewgedrag te reflecteren. Het schema 'Skill Learning Cycle' wordt veel gebruikt ter reflectie bij het kwalitatieve interview, maar kun je grotendeels goed toepassen op elk interview, omdat het goed weergeeft hoe jij je rol als journalist zo goed mogelijk kunt vervullen.

2.4 Soorten interviews.

Het genre interview kent naast een aantal doelen en kenmerken, ook een aantal verschillende soorten interviews. Deze diverse soorten vergen allemaal weer een andere aanpak en techniek en worden voor de volledigheid van dit hoofdstuk én mijn scriptie besproken. Meestal wordt het genre onderverdeeld in vier soorten interviews.

-Het nieuwsinterview: De naam zegt het eigenlijk al; een interview naar aanleiding van het nieuws. De geïnterviewde geeft zijn of haar visie op het nieuws.

-Het achtergrondinterview: Dit interview heeft een beschouwend karakter en gaat meestal over nieuws dat al langer speelt of over (actuele) gebeurtenissen in de maatschappij. Soms levert zo'n interview weer nieuw nieuws op, omdat er door de geïnterviewde nieuwe dingen aan het licht komen.

-Het profilerende interview: Eigenlijk is dit ook een nieuwsinterview, alleen staat dan niet een zaak van het nieuws centraal maar een persoon rondom het nieuws. Bijvoorbeeld een of andere minister die benoemt is voor een bepaalde functie; de zaak is in het nieuws (geweest) en de journalist kiest ervoor om een kernachtig portret van de minister te geven

omdat het tenslotte ook om hem draait. Het kunnen ook ervaringen als oorlog, geweld, verslaving, kunst, muziek etc. zijn

-Het portretterende interview: Dit interview geeft een schets van een persoon, zonder dat er per se een specifieke nieuwsaanleiding voor is. Het gesprek gaat over het leven, denken en werken van mensen. Het portretterend interview is een interview –meestal- op basis van een heel lang gesprek, vaak verdeeld over meerdere dagen. Het is daarom ook niet zomaar een schets, maar een zeer uitgebreide.

Hoewel de meeste er dus maar vier onderscheiden, zijn er ook een aantal boeken die er nog een paar noemen. Onder andere: ²⁶

-Het expressieve interview: een interview waarin de emoties van de geïnterviewde worden verwoord, ook wel human interest interview genoemd.

-Het controlerende interview: een hard interview waarin journalisten kritisch doorvragen.

Naast de verschillende soorten interviews, onderscheiden we de aard van het medium. Is het voor krant, tijdschrift, televisie of radio?

We zien in hoofdstuk dus dat het journalistieke interview nog niet zo'n lange historie heeft en ook nog niet eens zo'n makkelijk genre is. De kenmerken en doelen van een interview zijn veelomvattend en wie jij als interviewer bent is ook van wezenlijk belang wil je als journalist goed opereren in dit genre. In de verschillende interviews is het belangrijk om na te gaan welke techniek het vereist en welke rol jij als journalist moet aannemen. Het journalistieke interview is een belangrijke manier om informatie te vergaren en een journalist dient daarom ook zorgvuldig met deze bron én de informatie die daaruit voortvloeit om te gaan. Door de jaren heen zijn er daarom voor de journalist diverse gedragscodes geformuleerd. In het volgende hoofdstuk wil ik die verder bespreken.

²⁶ (Lugt, 2013, P. 53)

Hoofdstuk 3 Wat is ethiek in de journalistiek?

Wat is in de journalistiek wel of niet geoorloofd? Al tientallen jaren is dit de discussie die gevoerd wordt binnen de journalistiek. En op zich is het logisch dat er zo veel over gediscussieerd wordt, want ethiek is niet zwart of wit, maar veelal grijs. Toch is ethiek een belangrijk issue in de journalistiek. Ook het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is bezig met de journalistieke ethiek. Ethiek is een belangrijk onderdeel in mijn scriptie, want ethiek heeft alles te maken met macht en macht alles met ethiek. Hoe ver mag je gaan? Wat is nog geoorloofd? Waar kan de geïnterviewde zich op beroepen? Maar ook als journalist moet je je steeds weer afvragen: 'Wat zijn mijn normen en waarden in mijn professie? Hoe kijk ik zelf tegen de ethische gedragscodes aan? In dit –toch best- pittige hoofdstuk wil ik stilstaan bij vragen als 'wat zijn journalistieke codes?', 'hoe ga je daarmee om?' en 'zijn er uitzonderingen?'

Allereerst is het goed om ethiek te definiëren:

-Ethiek is het nadenken over en het reflecteren op het (goed) handelen van een persoon. De vraag die in de ethiek centraal staat, is: 'Wat is goed om te doen in concrete situaties?'²⁷

-Ethiek is een tak van de filosofie die zich bezighoudt met de kritische bezinning over het juiste handelen. In algemene zin probeert ethiek de criteria vast te stellen om te kunnen beoordelen of een handeling als goed of fout kan worden gekwalificeerd, en om de motieven en consequenties van deze handeling te kunnen evalueren.²⁸

3.1 Journalistieke codes

Publiciteit kan iemand maken of breken! Daarom is het belangrijk dat het handelen van een journalist getoetst kan worden. De codes zijn opgesteld door beroepsverenigingen en zijn niet rechtsgeldig. Ethiek is namelijk iets anders dan recht. Ethiek is de bezinning op de vraag welk handelen (doen én laten) in een gegeven situatie verantwoord is.²⁹ De ethische codes zijn 'slechts' richtlijnen voor het handelen en daarnaast staan ze voor de professionele identiteit van de journalistiek. Enkele klassiekers: zorgvuldigheid, onafhankelijkheid, waarheidsgetrouwheid en evenwichtigheid.

De journalistieke codes zijn na de Tweede Wereldoorlog ontstaan. In de Verenigde Staten ontstond er een zeer liberaal persklimaat. Persvrijheid en vrijheid van meningsuiting zorgden volgens journalisten automatisch voor het kenbaar worden van de waarheid. Daar kwam bij dat de pers steeds commerciëler werd doordat ze in handen kwam van een kleine groep eigenaren. Daardoor kwamen er maar weinig meningen aan bod, eenzijdige berichtgeving dus. Er kwam een omslagpunt toen een aantal journalisten, uitgevers én de overheid beseften dat het niet zo langer kon. Journalistiek en journalistieke persvrijheid brengen verplichtingen en verantwoordelijkheden met zich mee. Toen stelden ze ook al de vraag 'wat is de functie van de pers in de samenleving?' Ze stelden bepaalde eisen op die de burgers (de samenleving) aan de pers mochten eisen. Daaruit kwamen onder andere de bekende punten als 'integriteit', 'betrouwbaarheid' en 'zorgvuldigheid' uit voort. De ethische gedragscodes zijn nu niet meer weg te denken uit de journalistiek en de daar bijbehorende opleidingen.

²⁷ (Centrum voor ethiek en gezondheid, z.d.)

²⁸ (Wikipedia, z.d.)

²⁹ Uit één van de colleges van Timon Ramaker

Ondanks de ethische gedragscodes staat één regel als een paal boven water: alles is geschikt voor publicatie tenzij er zwaarwegende belangen zijn om het niet te doen. De overheid heeft daarom ook een censuurverbod, dat betekent dat de overheid geen toezicht krijgt op stukken die gepubliceerd gaan worden. Dat staat beschreven in De Grondwet in artikel 7, lid 1: “Niemand heeft voorafgaand verlof nodig om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet. Als blijkt dat er ernstige schade of nadeel is geleden op welke manier dan ook, dan is het mogelijk dat de justitie of burgers na publicatie alsnog naar de rechter te stappen.”

Door de jaren heen zijn er verschillende codes opgesteld. De Nederlandse journalistiek kent twee ethische codes Dit zijn de Code van de Raad voor de Journalistiek en de Code van het Genootschap van Hoofredacteuren. Zij leggen de nadruk om waarheidsgetrouw, evenwichtig, onafhankelijk en met duidelijke bronvermelding te berichten. De code van het Genootschap van Hoofredacteuren heeft zijn code verdeeld in vier belangrijke pijlers: waarheidsgetrouw, onafhankelijk, open vizier en fair zijn. De Code (leidraad) van de Raad voor de Journalistiek legt de nadruk op veel meer zaken: open vizier, bronnen, wederhoor, privacy en embargo. Daarbij gaat ze in op ethische gedragsregels in verschillende genres zoals cartoons, interviews, columns en recensies. Beeldmateriaal heeft ook een rol in de Code van de Raad voor de Journalistiek en niet bij de Code van het Genootschap van Hoofredacteuren. Vaak gebruiken journalisten nog een derde internationale code: de Code van Bordeaux. Deze code legt de nadruk op eerbied voor de waarheid en voor het recht van het publiek op waarheid is de eerste plicht van de journalist.

Net noemde ik al een paar dingen die opvallen in de verschillende codes, maar het lijkt me goed om een korte samenvatting te geven van de inhoud van de codes. Omdat er veel overlap in de codes zit, bespreek ik ze niet afzonderlijk, maar licht er een aantal belangrijke punten uit. Ik bespreek alleen de punten die relevant zijn voor mijn scriptie.

- De journalist neemt in zijn nieuws de werkelijkheid aan zoals hij die aantreft. Hij maakt een duidelijk onderscheid tussen feiten, meningen en beweringen.
- Hij werkt integer, legt verantwoording af van zijn journalistiek handelen en checkt zijn bronnen.
- In genres als columns, recensies en opiniërende berichten heeft een journalist meer vrijheid en hoeft hij bepaalde beginselen niet te waarborgen.
- Een journalist opereert onafhankelijk en dient geen belangen, maakt geen misbruik van zijn positie en neemt geen materiële of immateriële vergoedingen aan die bedoeld zijn om de berichtgeving op wat voor manier dan ook te beïnvloeden.
- De journalist gaat eerlijk te werk als het gaat om het verzamelen van zijn informatie en komt niet op een oneerlijke of verkeerde manier aan informatie, gaat vertrouwelijk en voorzichtig om met zijn bronnen en pleegt altijd hoor en wederhoor. Dit alles doet een journalist met een open vizier, hij maakt zichzelf altijd bekend, tenzij er duidelijk een groot maatschappelijk belang is. Wanneer er geen andere manier is om een ernstige situatie aan de kaak stellen, mag een journalist gebruik maken van verborgen opnameapparatuur en overvaltechnieken in niet-openbare ruimtes en hoeft hij zichzelf niet bekend te maken als journalist.
- Een journalist lokt nooit incidenten uit om nieuws te creëren.
- Een journalist mag een telefoongesprek opnemen, maar moet dat van te voren aangeven

en voor openbaarmaking moet er eerst toestemming zijn van de geïnterviewde.

-De journalist bericht waarheidsgetrouw en door zijn gegevens moet het publiek een zo volledig mogelijk en controleerbaar beeld kunnen vormen van het nieuwsfeit, dat de journalist en zijn redactie vrij mogen selecteren.

-De journalist meldt de etnische afkomst, nationaliteit, ras, religie en seksuele geaardheid van groepen en personen alleen wanneer dit nodig blijkt voor de context van het nieuwsfeit waarover wordt bericht.

-Als blijkt dat een journalist op welke wijze dan ook onvolledig of onjuist heeft bericht, moet hij op eigen initiatief –zo snel mogelijk- over tot rechtzetting, oftewel rectificeren. Indien nodig wordt een reactie van een gedupeerde gepubliceerd.

-Een journalist hoeft van tevoren geen toestemming te hebben om iets te publiceren. Wel moet hij afwegen of het belang van publicatie groter is dan eventuele schade door de publicatie.

In bovenstaande codes zijn de kernwaarden van de journalistiek in een notendop genoemd. Ook voor het interview zijn er een aantal gedragsregels opgesteld. Omdat het interview een prominente rol speelt in mijn scriptie –en daarmee de gedragsregels ook- kies ik ervoor om deze letterlijk te citeren uit de code van de Raad van de Journalistiek (2.7 en 2.8).³⁰ Zo weet ik zeker dat er geen kleine details over het hoofd worden gezien.

2.7. Interviews

2.7.1. “De journalist die iemand wil interviewen, laat diegene weten met welk doel hij informatie vergaart. De te interviewen persoon moet voldoende geïnformeerd kunnen beslissen of hij aan een publicatie of uitzending wil meewerken.”

2.7.2. “Van onzorgvuldige journalistiek is sprake wanneer een citaat van de geïnterviewde wordt gebruikt in een andere context dan hij mocht verwachten op grond van hetgeen hem door de interviewer is meegedeeld. De geïnterviewde moet opnieuw worden gevraagd of hij ermee instemt dat zijn uitlatingen worden gepubliceerd indien de aard of inhoud van een publicatie in de loop van het redactionele proces zozeer wordt gewijzigd dat niet meer wordt voldaan aan wat hij redelijkerwijs mocht verwachten.”

2.8. Inzage vooraf

2.8.1. “De journalist die een interview of een ander artikel vooraf ter inzage geeft aan degene over wie het artikel gaat, is vrij te bepalen hoe hij eventuele op- en aanmerkingen in het artikel verwerkt. Tenzij vooraf anders is afgesproken, biedt inzage vooraf de betrokkene de mogelijkheid te verzoeken om feitelijke onjuistheden te corrigeren en onduidelijkheden weg te nemen.”

Er zijn ook uitzonderingen in de ethiek. Eigenlijk kun je heel kort door de bocht zeggen dat je de ethische regels moet toepassen, tenzij een hoger maatschappelijk belang of de waarheid

³⁰ (Raad voor de Journalistiek (RVDJ), z.d.)

vraagt om 'overtreding'. Ik bespreek twee uitzonderingen, omdat ze belangrijk zijn voor de machtspositie van een journalist. Als in een bepaalde situatie meer is toegestaan, wordt zijn macht vergroot, vergeleken bij de 'normale' ethisch verantwoorde manier van handelen. Stel jezelf bij elke uitzondering altijd de vraag: 'Is het noodzakelijk?' Belangrijke informatie die aan het licht moet komen en via een alternatieve manier onderzocht wordt, zorgt voor opwinding bij de journalist. Logisch. Als je beroep spannend is, is dat toch geweldig, maar waak ervoor dat je die uitzondering niet gebruikt om je machtig te voelen of misbruik te maken van je macht door het toe te passen als het niet nodig is.

Zo kun je bijvoorbeeld bij de kernwaarde 'open vizier' je macht vergroten door op een alternatieve manier aan je informatie te komen. Normaal gesproken moet je jezelf altijd bekendmaken als journalist, al stel je maar één vraag en al ben je in een openbare ruimte. Je vertelt met welk doel je hier bent, met welk doel je de vraag stelt en op welke wijze je de informatie publiceert. In de Leidraad van de Journalistiek staat: "De journalist mag afwijken als het doel op geen andere manier kan worden bereikt." Een interview is simpel gezegd één of meerdere vragen stellen, dus jezelf bekend maken doe je altijd. Als je er voor kiest om dit niet te doen en het gaat om belangrijke (persoonlijke) informatie, kun je dus inbreuk plegen op iemands privacy en daarmee meer ellende veroorzaken dan je van tevoren voor mogelijk had gehouden. Als je je macht verkeerd gebruikt, heeft dit grote gevolgen.

-Opnemen van telefoongesprekken: Hierop zijn eigenlijk geen uitzonderingen, maar in het verleden is hierover behoorlijk wat onduidelijk ontstaan en daarom is er ook aan gesleuteld. Strafrechtelijk gezien mag je een telefoongesprek opnemen en hoef je zelfs geen toestemming te vragen aan de partij. Toch deed de Raad er wel moeilijk over na de volgende gebeurtenis:

Journalist Joep Dohmen van NRC Handelsblad schreef in mei 2009 een artikel over een mogelijke vastgoedfraude in Limburg. Panden van Waterleiding Maatschappij Limburg zouden eerst opzettelijk veel te laag zijn getaxeerd en vervolgens met flinke winst zijn doorverkocht aan vastgoedbedrijven. De manager van het vastgoedbedrijf stapte naar de Raad voor de Journalistiek, want hij was het niet eens met de publicatie. Toen er verschil van mening bleek over wat er tussen beiden was voorgevallen, bood Dohmen de Raad de band aan met de opnames van de interviews, maar het resultaat was opmerkelijk. De Raad boog zich over deze kwestie en stelde vast dat het opnemen van telefoongesprekken niet door de beugel kon. Hoewel Dohmen niet van plan was om ooit de opnames te publiceren, vond de raad toch dat hij ethisch onverantwoord had gehandeld en van tevoren had moeten melden dat hij het gesprek zou opnemen. De Raad verwees naar een artikel in de eigen leidraad (2009) waarin staat: 'Als een journalist een telefoongesprek opneemt teneinde die opname uit te zenden of te publiceren, dient hij zijn gesprekspartner ervan op de hoogte te stellen dat –en met welk doel- hij deze opname maakt'. Uitzondering in het maatschappelijke belang is uiteraard wel verantwoord. Deze casus³¹ geeft aan hoe moeilijk het is en dat het niet zwart-wit is. Ethisch gezien heeft Dohmen toentertijd de gedragscode overschreden, maar hij kon zichzelf ethisch verantwoorden omdat hij geen kwade bedoelingen had met de opname, maar het puur gebruikte als geheugensteuntje. Tussen deze twee vuren zit een

³¹ (Berg & Vegchel, 2011, P. 23)

journalist de hele tijd. Enerzijds: 'Wat vindt de raad?' Anderzijds: 'Wat vind ik zelf acceptabel?'

De regel over het opnemen van telefoongesprekken zorgde voor veel ophef en werd daarom in 2010 aangepast, te vinden in artikel 2.1.7 van de Leidraad waarin staat: "Het staat een journalist vrij een telefoongesprek op te nemen wanneer dit nodig is om een onbetwistbare en zo adequaat mogelijke weergave van het besprokene te kunnen publiceren. Wanneer hij de geluidsopname zelf, of delen daarvan, openbaar wil maken, dient hij echter vooraf toestemming van de geïnterviewde te verkrijgen."³² Als journalist wil je altijd alles zo adequaat mogelijk weergeven, daarom neem ik zelf alles op, ook als bewijs bij conflicten. Je hebt zelf altijd het laatste woord, omdat je bewijs hebt. Dit 'bewijsstuk' geeft je als journalist macht, maar maak er geen misbruik van.

Nu we hebben gekeken naar de journalistieke kernwaarden en ethische codes, wil ik het in de volgende paragraaf hebben over de vraag hoe een journalist om moet gaan met zijn ethiek.

3.2 De journalist en 'zijn' ethiek

Ethiek is ingewikkeld! Hoe moet een journalist daarmee omgaan? Er zijn twee belangrijke zaken die belangrijk zijn voor elke journalist:

1. Wat betekenen de eisen aan goede journalistiek nu precies in de dagelijkse praktijk?
2. Sommige eisen botsen met elkaar. Bijvoorbeeld de eis om actueel te zijn, belemmert zorgvuldig en begrijpelijk te berichten.

Het antwoord op de vraag 'hoe moet een journalist omgaan met ethiek' is voor iedereen verschillend. Wel staat vast dat de ethische codes voor een journalist efficiënt en belangrijk zijn.

De codes geven geen antwoord op de vraag wie zich journalist mag noemen, maar kijken puur naar ethische normen voor journalistiek handelen. Het lastige aan ethiek is dat er verschillend over gedacht kan worden. Je normen en waarden hebben nauw verband met je geloofs- of levensovertuiging. Ethische regels worden vrijwillig nagestreefd. Wat volgens recht soms acceptabel is, is in de ethiek echt *not done!* Natuurlijk kan het ook andersom, maar recht en ethiek gaan soms ook hand in hand. Het bijzondere aan de code is dat hij niet bindend is. Als een journalist besluit om één van de codes niet te handhaven, heeft dit geen sancties, want dat zou in strijd zijn met vrijheid van meningsuiting en de vrije nieuwsgaring, zoals staat in artikel 7 van De Grondwet. De journalistiek is een open professie en dat wordt mede door de vrijblijvendheid van deze codes in stand gehouden.

Opvallend is ook de uitspraak in een artikel van Christien van Verseveld naar aanleiding van een onderzoek en het boek *Alles voor het nieuws* van Bart Brouwers. "De ethiek van de Nederlandse journalist bestaat niet," is de eerste zin van het artikel. "Voor zover er al regels

³² (RVDJ, z.d.)

en wetten voor journalistiek gedrag op te stellen zijn, zullen de verschillende media dat ieder voor zich moeten bepalen. Hoe dan ook dragen ethische principes wel bij aan de kwaliteit van nieuwsmedia. Iedere journalist vindt toch dat je niet liegt, beledigt en plagieert? Of niet?”³³ Bart Brouwers concludeert dus in zijn boek dat de ethiek van de journalist zeer flexibel is.

Bart Brouwers deed in 1994 een onderzoek (interview en enquête) onder journalisten over de keuzes die ze elke dag maakten. Uit de resultaten bleek dat meer dan de helft van de journalisten het goed vindt om ethische gedragscodes te overtreden als je daarmee aan nieuws kunt komen. Als je primeurs wilt, dan doe je alles. Ruim een kwart vindt zelfs dat nieuwsgaring via diefstal gewoon moet kunnen. Betalen? Afluisteren? Dat vindt de helft geen probleem! En zo zijn er nog wel meer voorbeelden. Wat hiermee duidelijk wordt, is dat ethische gedragscodes erg leuk en goed zijn, maar dat dit vaak niet aansluit bij de normen en waarden van de journalist zelf.

Nu ik bezig ben met de zoektocht naar de macht van een journalist in een journalistiek interview, kom ik erachter dat die journalistieke codes een journalist waarschijnlijk niet zullen ‘temmen’ in hun rol en de machtspositie die zij hebben. Het blijkt nu dat ze er veel, misschien wel alles voor over hebben om maar met een primeur of een voorpagina artikel te komen. Natuurlijk is dit per medium en per journalist verschillend. Een journalist van het Reformatorisch Dagblad zal waarschijnlijk de ethische codes serieuzer nemen dan een journalist van het magazine Privé of Story. Voor journalisten is het echter wel enorm belangrijk om met deze ethische codes in hun achterhoofd professioneel te opereren. Met ethisch gedrag wint de beroepsgroep aan geloofwaardigheid, respect en waardering. Niet alleen bij je publiek, maar ook bij je geïnterviewde.?

Wat ook belangrijk is, is dat de codes een interne en externe functie hebben. Dat betekent dat een journalist zich bij een discussie tussen de geïnterviewde en hem (en natuurlijk ook in alle andere gevallen) altijd kan beroepen op deze codes en kan laten zien dat hij juist gehandeld heeft. Maar ook voor het publiek is de code waardevol. Het is een begin van de verantwoording. Ze weet namelijk wat ze van journalisten mag en -als het goed is- kan verwachten. Journalisten kunnen hier op aangesproken worden en meestal willen ze dat ook. Deze verantwoording wordt steeds belangrijker.

De journalist was lange tijd de enige die het nieuws bracht. Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat zo'n persoon best wel gezag had. Vooral als je kijkt naar zijn traditionele functie. Maar nu internet de journalistiek overneemt is deze verantwoording van een nog groter belang. De journalist moet zijn plaats delen met een groot aantal burgerjournalisten en dat maakt dat goede journalistiek soms in het geding komt. Informatie moet meer en meer gecontroleerd, geduid of rechtgezet worden, maar als je dat niet kunt verantwoorden, is het alsnog niet heel effectief. ‘Doordat het publiek via de nieuwe media meer dan ooit meepraat en assertief is, zal de journalist, wil hij nog gehoord worden, meer dan voorheen verantwoording moeten afleggen over zijn werkwijze. Hij zal transparanter moeten zijn en kan niet meer volstaan met zich te beroepen op een traditie van zorgvuldigheid, betrouwbaarheid en integriteit zoals die

³³ (Verseveld, z.d.)

'kleeft' aan zijn medium of aan 'de professie'. Lezers volgen hem kritisch, raadplegen bronnen uit eerste hand en corrigeren hem,'³⁴ licht het Nederlands genootschap van Hoofdredacteurs toe bij de Code voor de Journalistiek.

Dr. Richard van der Wurff en prof. dr. Klaus Schönbach deden onderzoek naar de effectiviteit van de journalistieke codes en kwamen tot een aantal belangrijke ontdekkingen. De samenleving (het publiek) heeft ook iets met de ethiek van de journalist. Zij gaan hier nog een stapje verder in. Ze menen dat de samenleving zelfs invloed heeft op deze journalisten. Ze schrijven in hun onderzoek: "Welke ethische afwegingen ook worden gemaakt en welke culturele prioriteiten ook worden gesteld, de samenleving kan verschillende instrumenten inzetten om te bevorderen, of zelfs af te dwingen, dat belangrijk geachte journalistieke normen worden nageleefd."³⁵ Twee instrumenten kunnen ze daarvoor gebruiken: media governance en media accountability; dit is het geheel aan mechanismen waarmee aan de ene kant verschillende actoren richting geven aan de journalistiek en aan de andere kant de journalistiek zelf verantwoording aflegt over haar functioneren. Hieronder probeer ik de twee –best ingewikkelde begrippen- kort uit te leggen.

-Media governance: Het publiek, de overheid, redacties, journalisten, media-eigenaren etc. kunnen controle en invloed uitoefenen op en richting geven aan de journalistieke nieuwsproductie. Dit kunnen ze doen door formele (inclusief wettelijke) en informele procedures.

-Media accountability: Een specifiekere verwijzing naar het geheel van manieren waarop nieuwsmedia verantwoording afleggen over hun functioneren en over de gemaakte en geleverde producten en diensten aan het publiek of de samenleving.

Deze twee dingen moet een journalist goed in zijn achterhoofd houden, omdat deze twee – wat mij betreft- het belang en de effectiviteit van de codes goed weergeven. Journalistiek heeft nu meer dan ooit behoefte aan kwaliteit. Maar nu nogmaals de vraag: hoe moet een journalist omgaan met ethiek? Zijn handelen kan hij toetsen aan een aantal vragen om zo de journalistieke kwaliteit te waarborgen.

- Welke waarden en visies op mens en maatschappij zitten achter de ethische gedragscodes?
- Welke belangen en beginselen zijn in het geding?
- Welke niet-morele aspecten spelen een rol?
- Welk beginsel zou voorrang moeten hebben?
- Hoe kunnen bepaalde beginselen (en daarmee bepaalde keuzes) gerechtvaardigd worden?
- Welke beslissingsprocedure verdient de voorkeur?
- Ligt het handelen in de lijn van waarachtige humaniteit?

Zijn verantwoordelijkheid heeft een persoonlijk, maar ook een collectief aspect. De verantwoordelijkheid voor de ethische normen worden door hoogleraar A. van der Meiden ingedeeld in vier groepen:

³⁴ (Genootschap van Hoofdredacteurs, z.d.)

³⁵ (Wurff & Schönbach, 2011, P. 15)

-Privénormen: Wat kun je je als persoon zelf verantwoorden? Hoe ver wil je zelf gaan? Voor een journalist is het belangrijk dat hij zelf de grens trekt wat hij wel of niet verantwoord vindt, ongeacht de visie van een redactie.

-Organisatienormen: Hoe je je als journalist gedraagt, hangt ook samen met het medium waarvoor je werkt. Elke redactie heeft een redactioneel beleid en daaruit kun je de identiteit van een medium afleiden. Het wordt pas moeilijk als jouw normen en waarden botsen met die van jouw medium. Daarom is het dus zo belangrijk dat je weet waar je zelf als journalist voor staat.

-Beroepsmoraal: In de journalistieke professies zijn er ook verwachtingen van journalisten onderling over hun gedrag. Hoe een journalist zich (niet) moet gedragen, hangt af van de situatie. Dit staat vast; handel zo dat je iemand geen schade of leed toebrengt.

-Maatschappelijke normen: Wat is in de samenleving de geldende norm of de morele opvatting? Deze liggen niet vast, maar zijn voortdurend in beweging en afhankelijk van diverse normen- en waardestelsels van diverse culturen die elkaar beïnvloeden.

Zelfregulering

Zelfregulering is een belangrijk begrip dat alles te maken heeft met ethiek. Dit begrip is de moeite waard om te behandelen voor dit hoofdstuk en het verdere van de scriptie. Er is sprake van zelfregulering als een regeling voor een bepaalde sector of beroepsgroep door deze zelf wordt opgesteld, uitgevoerd en gehandhaafd, bijvoorbeeld gedragscodes.

Zelfregulering heeft een aantal voordelen:

- Zelfregulering komt sneller tot stand dan regulering en is veel flexibeler.
- De journalistieke sector heeft meer kennis over zijn eigen professie dan de overheid.
- Daardoor is het draagvlak van de betrokken om zich eraan te houden groter, omdat de norm als redelijk wordt ervaren.
- Het vergroot het vertrouwen van je publiek en daardoor verbetert het imago van de journalistieke professie.

Na de moord op Pim Fortuyn in 2002 laaide de discussie over zelfregulering snel op. De media pleegde karaktermoord op Pim Fortuyn, tenminste zo spraken de Fortuynisten bijna twaalf jaar geleden over de media. Journalisten gingen nadenken over alles wat er was gebeurd en beloofden beterschap. LPF'er Mat Herben zei de avond van de moord: "De moord was mogelijk gemaakt door de demonisering in de media." En bij de herdenking van zijn sterfdag kwamen deze woorden weer terug. Bob Smalhout zei: "Politiek en media hebben Fortuyn onderworpen aan de meest abjecte vorm van discriminatie en karaktermoord." ³⁶ En zo kan ik nog wel even doorgaan. Het functioneren van de media stond lange tijd centraal en het begrip zelfregulering kwam weer naar boven en werd belangrijker dan ooit. Waar ging het mis? Diverse redacties bogen zich over deze vraag en kwamen veelal tot een eenduidig antwoord. De media legden te lang te weinig rekenschap af van wat er in de harten van de mensen speelde. Onrust en ontevredenheid, al dan niet ontstaan uit kleinburgerlijke verwendheid of grootstedelijke verloedering, hadden in kaart gebracht moeten worden, zo werd later op menig redactielokaal vastgesteld. Maar de kritiek dat journalisten te veel omhoog zouden kijken, naar de gevestigde macht, en te weinig oog

³⁶ (Borgdorff, 2003)

zouden hebben voor de kleine man, is zo oud als de journalistiek zelf.

Of de journalistiek zijn les heeft geleerd, is nog maar de vraag. Zelfregulering was de oplossing, maar een journalist kan niet aan zelfregulering doen als het hem zelf ontbreekt aan kritische zelfreflectie. Zelfregulatie komt nu voornamelijk af van de Raad voor de Journalistiek. De Raad roept journalisten ter verantwoording als zij de ethische gedragscodes overtreden. Alleen is zelfregulering het initiatief dat uitgaat van de betrokkene zelf, dus de journalist en niet van een raad. Dan is het eigenlijk geen zelfregulering meer. Alexander Pleijter³⁷ schrijft dat er twee voorwaarden zijn voor echte en zinnige zelfregulering:

1. Niets van bovenaf opleggen, dat leidt alleen maar tot contraproductieve reacties, zoals: 'Wij laten ons niet muilkorven'.
2. Het initiatief moet uitgaan van de journalisten.

“Die uitgangspunten hebben een keerzijde,” gaat Alexander Pleijter verder. “Het vergt een journalistiek die trots is op de verantwoordelijke functie die ze vervult in de samenleving en aan de buitenwereld laat zien dat ze haar best doet om die functie zo goed mogelijk te vervullen en daarom bepaalde normen hanteert.” Zelfregulering zorgt voor betrouwbare journalisten, die hard nodig zijn, juist in een internettijdperk en iedereen zich journalist noemt.

Christelijke Ethiek

Tot slot wil ik iets schrijven over christelijke ethiek. Hoewel elke journalist ethisch verantwoord moet handelen, is het voor een christen om een andere reden ontzettend belangrijk: Jezus vraagt het van ons. Het is een Bijbelse opdracht om verantwoordelijk met onze medemens om te gaan. Jezus leert ons om op gelijke voet te staan met ieder ander mens. En als het dan gaat om macht... Willen we als christen wel macht? En als we macht hebben, hoe gaan we daar dan mee om? De Bijbel is duidelijk over hoe een christelijke journalist moet omgaan met ethiek:

In Mattheüs 7 vers 12 staat: *Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jullie behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten.*

God noemt het zelfs zonde als je niet ethisch verantwoord handelt. In Jakobus 4 vers 17 staat: *Indien iemand daarom weet hoe hij het juiste moet doen en het toch niet doet, is het hem tot zonde*

In de Bergrede (Mattheüs 5) heeft Jezus ook duidelijk gesproken over gedragingen in de praktijk van het christelijke leven. Bijbelse ethiek zeg maar. Jezus zegt:

“*Gelukkig wie nederig van hart zijn.*” Macht is dus niet iets waar een christen mee moet pronken of op een verkeerde manier moet gebruiken. Jezus weet heel goed dat macht heel wat op het spel kan zetten en heel wat schade kan aanrichten. Daarom kiest Jezus voor een nederige houding. Ik denk dat dit een mooie houding is die wij als (christelijke) journalisten mogen aannemen. Dan draait het vak niet om jezelf, de primeurs, voorpagina's etc., maar

³⁷ (Pleijter, 2008)

om in dienst van je publiek en de samenleving je taak te vervullen.

“Gelukkig wie zuiver van hart zijn.” Deze komt niet alleen voor in de Bijbel, maar ook met zo veel woorden in de gedragscodes. Onzuiver zijn in de woorden die je schrijft, is niet alleen kwalijk in de ogen van God, maar ook in de ogen van veel -en hopelijk alle- journalisten. Als de code schrijft dat je in alle eerlijkheid je vak moet uitoefenen, hoeveel te meer moeten we waarde hechten aan dit gegeven als Jezus dit van ons vraagt?:

Christelijke ethiek is –als het goed is- gebaseerd op de Bijbel, maar zet het zelfstandig denken en keuzes maken niet opzij. Christelijke ethiek heeft ook te maken met de normen en waarden die in de opvoeding zijn aangeleerd. Een christelijke journalist toetst zijn handelen niet alleen aan de gedragscodes, maar ook aan de Bijbel, maar zoals ik net probeerde te schetsen, komen deze aardig met elkaar overeen. Voor een christen is ethiek daarom extra belangrijk. Misschien ligt er wel een zwaardere verantwoordelijkheid op de schouders van een christelijke journalist dan op die van een onchristelijke.

In deze paragraaf hebben we gekeken naar de effectiviteit en waarde van de ethische codes en de manier waarop journalisten ‘moeten’ omgaan met deze codes. We zagen dat ze effectief en waardevol zijn omdat ze richting geven voor zowel publiek (samenleving) als voor de journalist en ze aantonen wat geoorloofd is en niet. Ook zagen we dat het moeilijk is om te omschrijven hoe een journalist om moet gaan met ethiek, maar dat er wel het een en ander over zijn handelen en verantwoordelijkheid te zeggen valt. We hebben zelfs even gekeken naar de christelijke ethiek. In hoofdstuk 4 komt macht in het journalistieke interview aan bod.

Hoofdstuk 4 Wat is macht in een journalistiek interview?

De Amerikaanse zangeres Sara Bareilles schreef in één van haar laatste nummers *Brave* een prachtige zin: 'You can turn a phrase into a weapon.' Eigenlijk is dit de samenvatting van dit en het volgende hoofdstuk, maar ook een reflectie op de ethiek van een journalist. Want wil je wel een zin veranderen in of gebruiken als een wapen? In dit hoofdstuk komt de macht van zowel journalist als geïnterviewde in het journalistieke interview uitgebreid aan bod. Zonder dit hoofdstuk zou ik nooit mijn hoofdvraag kunnen beantwoorden, omdat macht het centrale thema is. Waarom wil een journalist macht? Welke machtstechnieken heeft hij? Hoe kan hij die gebruiken? Hoe organiseert een geïnterviewde zijn macht? Dat laatste is ook belangrijk voor mijn hoofdvraag, want als de geïnterviewde meer macht heeft dan de journalist, heeft dat gevolgen voor de conclusie van mijn scriptie.

4.1 Wat is macht?

Om verder over de macht van de journalist te spreken, is het belangrijk om het begrip macht eerst te definiëren. Ik geef een aantal definities en vertel welke leidend is voor mijn scriptie.

-Macht is het vermogen om anderen je wil op te leggen. Het vermogen om andere mensen te laten doen (of laten) wat jij zegt. Dat houdt automatisch in dat die andere mensen dus niet meer kunnen doen wat ze zelf willen. Macht leidt tot onvrijheid en andersom. Macht wordt afgedwongen door een instantie, overheid of persoon. Macht komt in verschillende vormen voor; o.a. invloed en controle. Ze klinken vriendelijker, maar ze betekenen in feite hetzelfde.³⁸

-Max Weber vertaalde macht als volgt: "Als iemand binnen een sociale relatie, ook bij tegenstand, zijn of haar wil kan doorzetten."³⁹ Macht onderscheidt zich van gezag, omdat gezag gelegitimeerd is. Macht kan op diverse manieren worden tegengehouden. Bijvoorbeeld door controle van een overheidsorgaan of door gedragsregels (journalistieke codes?!).

-Mauk Mulder over macht: "Macht is een relatie tussen ten minste twee individuen of groepen (van individuen) waarin de één richting kan geven aan het gedrag van de ander of dit gedrag kan bepalen. Het gaat dus om een relatie, een relatie van ongelijkheid."⁴⁰

-Macht is het beïnvloeden of richting geven aan het gedrag, de gedachten en de emoties van de ander. Als dat in een wisselwerking gebeurt, is macht een relationeel begrip en kunnen mensen elkaar op een positieve manier bijsturen. Macht is dus niet altijd negatief.⁴¹

In mijn scriptie zou ik graag de derde en de laatste (ze lijken op elkaar/overlappen elkaar) definitie willen aanhouden. Ik vind de eerste twee te extreem, want (daar kom ik later in dit hoofdstuk op terug) een geïnterviewde heeft soms ook heel veel macht. Er is dus een wisselwerking, zoals dat vooral in de vierde definitie goed wordt weergegeven. Een andere

³⁸ <http://pieterstuurman.blogspot.nl/2009/09/wat-is-macht.html>

³⁹ Uwe Becker (redactie) P.233

⁴⁰ Mulder, M in *Wat is macht?*

⁴¹ <http://www.kuleuven.be/kuleuven/>

reden waarom ik voor deze twee kies, is omdat deze veelomvattend zijn en goed aansluiten bij de tweedeling die ik maak in mijn scriptie, namelijk het journalistieke interview zelf en de uitwerking op print. Je kunt een geïnterviewde door diverse technieken beïnvloeden, zowel zijn gedrag als emoties. In de uitwerking kun je het als journalist zo opschrijven dat je daarmee iemands gedrag, gedachten én emoties beïnvloedt. De vierde voegt voor mij nog één extra detail toe; macht hoeft niet altijd negatief te zijn en kan soms ook goed zijn.

We hebben het dus over de macht van een journalist en daar kun je veel (negatiefs) over zeggen, maar hoe krijgt iemand macht? Het maakt namelijk uit of iemand macht krijgt of opeist. In de sociale psychologie onderscheidt men vijf manieren om macht te verwerven:⁴²

-Positiemacht: De positie of functie van een persoon zorgt voor zijn macht. Verliest iemand zijn functie, dan verliest hij ook gelijk zijn macht. Als een journalist macht heeft, is dat allemaal maar relatief, want het kan elk moment weer weg zijn.

-Referentiemacht: Sommige personen hebben enorme bewondering voor iemand. Ze stemmen hun gedrag dan vrijwillig op iemand af, waarmee deze persoon een bepaalde macht krijgt. Deze persoon haalt zijn macht dan uit zijn charisma of uit het feit dat mensen zich identificeren met hem. Zo'n persoon kan dan niets fout doen en is zo ongeveer heilig verklaard. Emoties staan centraal in deze onderscheiding. Deze vorm zie je vaak bij idolen, maar dit kan ook in de journalistiek gebeuren. Er zijn een aantal mensen die bepaalde journalisten erg bewonderen.

Deskundigheidsmacht: Personen kennen deze macht toe aan iemand die meer deskundigheid heeft over een bepaald iets dan zichzelf. Ze hebben alleen macht op hun deskundigheidsvlak. Een journalist heeft alleen macht op journalistiek vlak, maar aangezien dat ook veelomvattend is, is het in veel gevallen zelfs zo dat ze maar op een klein terrein van hun vakgebied deskundig zijn. De macht is wel gebaseerd op feiten, dat maakt het makkelijk controleerbaar.

Informatiemacht: Personen worden beïnvloedt door bepaalde informatie. Als je bijvoorbeeld kunt aantonen dat een winkel de boel oplicht, gaan waarschijnlijk minder mensen naar die winkel toe. De macht is onafhankelijk van de persoon die de informatie brengt. In de journalistiek komt deze machtsonderscheiding vaak voor. Logisch, we voorzien namelijk miljoenen mensen van informatie.

-Middelenmacht: We spreken van middelenmacht als een persoon middelen nodig heeft om een bepaald doel te bereiken. Degene die de middelen bezit heeft dan macht over de andere persoon die deze middelen niet heeft. Deze is enorm belangrijk bij het interview. Eigenlijk hebben we hier voor een groot deel de kern van het ontstaan van mijn scriptieonderwerp te pakken. Worden wij gebruikt of gebruiken wij anderen? Wie heeft daarbij de touwtjes in handen? Want als wij een interview willen met iemand om bepaalde informatie te vergaren, heeft de geïnterviewde –uitgaande van deze onderscheiding- de macht. De geïnterviewde heeft in dit geval de macht over de journalist.

Er zijn dus verschillende manieren om iemand macht toe te kennen. In de volgende paragraaf gaat het expliciet over de macht van de journalist.

⁴² Meertens, R. P. 30-37

4.2 De macht van de journalist

Zo lang de journalistiek bestaat, is er al veel gediscussieerd over de macht van de journalist. In Amerika vormen macht en invloed belangrijke thema's in het Amerikaanse historische onderzoek op journalistiek gebied. De journalisten Woodward en Bernstein van de Washington Post brachten president Nixon ten val en de media speelden een enorm grote rol in deze kwestie. Een prachtig voorbeeld dat media grote invloed hebben. Deze bijzondere gebeurtenis in de geschiedenis van de journalistiek laaide het vuur van de machtsdiscussie nog meer op. Volgens velen heeft de pers dus veel macht, maar volgens een aantal is de macht van een journalist betrekkelijk. De pers is pluriform en dus ook verdeeld.

In bepaalde situaties heeft de pers ontzettend veel macht, zoals het bovenstaande voorbeeld aantoon. Maar de pers lijkt van zichzelf ook al een bepaalde macht te hebben. De media beschikken over een groot en belangrijk wapen: het selectiewapen. Zij kiezen uiteindelijk wat er wordt geschreven of uitgezonden. Dat maakt je machtig! Vooral als je bedenkt dat media in staat zijn om miljoenen mensen tegelijk van informatie te voorzien. Om even van extremen uit te gaan: miljoenen mensen worden vandaag de dag in één klap verleid, gehersenspoeld, beïnvloedt en ga zo maar door. Bernard Cohen, bedenker van het concept *agenda-setting* verwoordt het zo: "De media hebben meestal geen succes in het vertellen wat mensen moeten denken, maar ze zijn enorm succesvol in het vertellen waarover ze moeten denken."⁴³

De pers heeft dus macht. Om nog maar een voorbeeld te geven. Kijk maar naar een paar titels uit mijn literatuurlijst: *Help! De pers belt of Journalisten bijten niet*. Deze titels geven aan dat de pers toch een bepaalde machtspositie heeft. Mensen zijn toch een beetje bang voor journalisten en de pers. Misschien wel terecht. In het verleden is er veel mis gegaan en vandaag de dag gaat het in medialand ook niet altijd van een leien dakje. Het volgende voorbeeld illustreert dat.

*In 1996 plaatste de Volkskrant een artikel van freelancer Jan Haerynck onder de kop 'Kleine meisjes moeten zwijgen.' Het verhaal ging over een 10-jarig meisje dat met haar familie naar Disneyland Parijs ging en daar werd ontvoerd. Na klachten stelde de krant een onderzoek in, terwijl de schrijver bleef volhouden eerlijk te hebben gehandeld. Na het onderzoek concludeerde de krant dat het artikel verzonnen was.*⁴⁴

Allereerst is het belangrijk om te weten dat macht eigenlijk niet te meten valt en dat komt journalisten goed uit. De journalistiek is tweeslachtig als het om haar eigen macht gaat. Soms wil ze er wel iets van weten, maar vaak ook gewoon niet. De Raad van de Journalistiek schrijft in een bestand op haar website dat de macht van de pers nogal eens overdreven wordt. Journalisten staan niet boven de wet en de wet is ervoor gemaakt om mensen tegen laster en smaad te beschermen. Bovendien zijn er allerlei andere belangrijke codes die mensen in bescherming nemen; hoor en wederhoor is een heel belangrijke! Eigenlijk zou je dus kunnen zeggen dat deze ethische gedragscode de macht van de journalist zouden moeten inperken of op z'n minst controleerbaar moeten maken. Helaas

⁴³ (Lugt, 2013, P. 380)

⁴⁴ (Hamakar, 2006)

werkt dit in de praktijk niet zo, want er is geen wet die een journalist verplicht tot het navolgen van deze codes. Het komt dus aan op de eigen verantwoordelijkheid van de journalist.

Maar hoe zit het nu met de macht in de praktijk? Frits van Exter noemt een treffend voorbeeld van hoe hij zijn macht als journalist heeft ervaren. "Ik kwam wel eens in Afrika voor de krant. Zij wachtten ons op het vliegveld op, brachten mij waar ik wezen moest, gaven mij een bed en voedsel, beantwoordden de vragen die al zoveel anderen hadden gesteld en vertaalden de antwoorden van de ontheemden. Voorzover zij nog de lust hadden daarover na te denken, veronderstelden velen dat ik machtig was, op z'n minst een dokter. Meerdere keren trokken moeders mij aan de mouw mee naar een kind - wie weet zag ik wel een mogelijkheid. Maar ik wist niets en ik kwam ook niets brengen. Ik kwam alleen maar wat halen. Een keer in Soedan werd mij in de kring van oudsten gevraagd naar de betekenis van mijn aanwezigheid. Via een tolk probeerde ik mij te legitimeren. Ik zei dat ik gekomen was om mijn landgenoten in te lichten over hun lot en indien zij zich dat zouden aantrekken, zou dat ertoe kunnen leiden dat meer voedsel en medicijnen werden gezonden. De verzwakte mannen knikten beleefd - rampspoed is van alle tijden, de mechanismen van de hulpverlening waren betrekkelijk nieuw. Wat mijn rol daarin ook precies was, zij behandelden mij met het respect dat mij scheen toe te komen. Gelukkig was er geen laatste kip of geitje meer om ter ere van mijn komst te slachten. Ik had mij machtig getoond en onmachtig gevoeld."⁴⁵

Frits voelde zich machtig tegenover een volk dat zwak en nederig was, maar het opmerkelijke is dat Frits niet zelf de macht naar zich toetrok, maar deze eigenlijk kreeg. Zonder dat de journalist daar invloed op heeft, maakt de 'gewone' mens de journalist tot een machtig persoon; 'daar moet je voor oppassen!' of 'oei, een journalist, apart volk.' Misschien krijgt het Nederlandse volk ook wel een verkeerd beeld van journalisten door figuren als Rutger Castricum met zijn brutale interviewstijl. Frits van Exter zat jaren geleden twee bureaus van een justitieverslaggever vandaan die in zijn interviews soms bars, kortaf en hard was. Frits was daar getuige van. "Op die avonden heb ik vaak gedacht dat ik getuige was van de macht van de journalistiek in de nobelste zin. En het besef dat die macht alleen maar was gebaseerd op het simpele feit dat zijn bevindingen in druk werden verveelvoudigd, verspreid en gelezen, maakte het nog mooier. Iemand zou morgen toch met het zweet in de handen de krant openslaan."

De Amerikaanse socioloog Michael Schudson stelt dat de macht van de journalistiek deels een mythe is. Het doorgeven van nuttige informatie kan volgens hem wel verschil maken, maar van een autonome macht is geen sprake. "Journalisten zijn vooral boodschappenjongens. Andere machten bepalen wat op het boodschappenlijstje staat. De media voegen daar hoogstens iets aan toe; zij brengen het nieuws in het publieke domein. Het geloof dat kennis in een democratie van tijd tot tijd effectief kan zijn, voedt de gedachte dat de pers macht heeft, maar dat betekent nog niet dat zij bestaat." Tegelijkertijd probeert een journalist krampachtig de macht te ontkennen of te verdoezelen. Volgens Van Exter is dat iets Hollands, maar journalisten spannen de kroon. Hoewel journalisten niet als

⁴⁵ (Exter, 2001)

boodschappenjongen getypeerd willen worden, komt het ze vaak ook wel goed uit. We zijn geneigd om ons te verantwoorden onder het mom: 'Wij schrijven slechts over gebeurtenissen of zaken waar de gewone burger normaal gesproken niet bij kon zijn of iets over kon weten.' Maar daar zit net het probleem. Je kunt je als journalist wel naar de achtergrond laten verdwijnen, maar we kunnen er niet onderuit dat onze aan- of afwezigheid toch heel wat zaken beïnvloeden. Van Exter: "De media doen vaak alsof zij geen partij zijn, maar als dat waar is zou een Argentijnse geen Nederlands leren om publiekelijk haar vader te verstoten."⁴⁶

Ook de Britse journalist John Lloyd is er van overtuigd dat een journalist macht heeft. "Alle journalistiek is macht, want alleen door het uitoefenen van macht kan de journalistiek effect hebben. De macht van een journalist bestaat uit het stimuleren, organiseren en het sturen van de publieke opinie en daarmee in zekere zin ook druk uit te oefenen op politieke en maatschappelijke zaken. Die macht wordt ook zichtbaar in de vrees die –vooral- publieke figuren hebben voor de pers. Het lijkt wel of journalisten alles door hebben en heel veel komt uiteindelijk openbaar. Van het onjuist of onethisch handelen in een bepaalde situatie tot het ontdekken van een geheime affaire. Om die macht optimaal uit te oefenen moeten nieuwsorganisaties beschikken over een collectief geheugen, een duidelijk doel, idealen en een commerciële afdeling die de macht versterkt of behoudt door middel van het vergroten van hun bereik en daarmee dus ook de invloed."⁴⁷

Hoewel macht dan misschien vaak niet zichtbaar is, kan het op verschillende momenten duidelijk openbaar komen. Wat doe je als journalist als je wordt gebeld met het verzoek iets niet te publiceren of te veranderen. Het kan gaan om kleine dingen, maar ook om grote dingen. Iemand kan zich niet gerealiseerd hebben dat een uitspraak schade zou berokkenen of iets op het spel zou zetten. Dan heb je ineens heel veel macht, maar deze macht kan ingeperkt worden door de ethiek. Want, hoe ga je ethisch verantwoord om met macht? Dat hangt er natuurlijk van af welk soort interview het is. De waarheid moet natuurlijk boven tafel komen, maar als het gaat om een onervaren geïnterviewde maakt dat al veel verschil. Bij een publiek persoon zal je veel minder mild zijn dan bij een privé persoon.

Een andere reden waarom de macht vaak niet goed zichtbaar is, komt door de professie zelf. De journalistiek moet transparant zijn en ze doet vaak ook haar best om dat te zijn, maar ze heeft een beperkt zelfreinigend vermogen en een sterk afweermechanisme tegen enige vorm van bemoeienis. Simpel gezegd: we staan er niet echt open voor om deze discussie te voeren. Daarom ben ik blij dat ik er over mag en kan beginnen.

Nog eenmaal een quote van Frits van Exter. Niet veel mensen hebben zo'n goed stuk geschreven over macht als hij. "De journalistiek lijkt heel wat. Iedereen spreekt over de media, maar je weet niet altijd of zij daarmee ook echt de journalistiek bedoelen of een praatprogramma op tv, een chat op internet of een phone-in op de radio. De echte journalistiek loopt juist het risico betekenis te verliezen, te marginaliseren. De pers zou erbij gebaat zijn als haar macht, haar grenzen en mogelijkheden, voortdurend ter discussie staan

⁴⁶ (Exter, 2001)

⁴⁷ (Beckett, 2011)

omwille van behoud en versterking van haar eigenlijke taak: vrij en onafhankelijk andere machten kritisch te volgen.”⁴⁸

In een essay over de macht van journalisten stonden een paar bijzondere dingen die ik als slot van deze paragraaf niemand wil onthouden. “Journalistiek kan een natie vormen. Veel mensen stemmen op basis van wat de media berichten over politici of partijen, nemen beslissingen naar aanleiding van wat ze in de media horen en hun dagelijkse leven wordt vaak beïnvloedt door hetgeen journalisten verslaan. De journalist is machtig en journalisten moeten die macht uitoefenen met integriteit en wijsheid. Dit ideaalbeeld (wijsheid en integriteit) wordt helaas te vaak geschonden door journalisten die hebzuchtig, smadelijk en overijverig zijn en alleen hun eigen doeleinden willen bewerkstelligen.”⁴⁹

4.3 Waarom wil een journalist macht?

Uit de vorige paragraaf bleek dat een journalist macht heeft, maar waarom wil een journalist eigenlijk macht hebben? Wil hij überhaupt wel macht hebben? In deze paragraaf worden deze zaken besproken.

“Natuurlijk wil een journalist macht hebben!” schrijft Frits van Exter. “Het is de legitimatie van ons beroep.” Een perskaart brengt een journalist op plekken waar een normaal persoon niet kan komen, zoals achter de hekken, dicht bij een brand, bij exclusieve voorstellingen, op kantoren van topmannen en vrouwen en bij persconferenties met belangrijke besluiten of onthullingen. “Niemand zou het in zijn hoofd halen om ons toe te laten als hij niet werkelijk geloofde dat wij macht hadden.”⁵⁰ Voor een journalist voelt dit goed. Ik ben binnen, dicht bij het vuur! Hoe spannender de ‘verboden’ plek is, hoe groter zijn ego vaak wordt.

De bekende journalist Joris Luyendijk hield eens een lezing over *De kloof tussen beeldvorming en werkelijkheid*. Het is opvallend en interessant hoe hij uitlegde dat een journalist ‘iets’ altijd net iets spannender wil maken dan het in werkelijkheid is. En als ik heel eerlijk ben, herken ik dat ook bij mezelf. Laten we eerlijk zijn: we willen toch allemaal een spannend en het liefst schurend product neerzetten dat hopelijk voor de nodige discussie gaat zorgen, of niet? Joris Luyendijk begon zijn lezing zo: “Ik ga u toespreken over misschien wel het grootste taboe onder journalisten. In de meest uitgekristalliseerde vorm luidt dit taboe: gij zult niet toegeven dat wij journalisten in werkelijkheid gewone mensen zijn.”⁵¹ Een geweldige uitspraak, want het klopt, maar wat blijkt nou; journalisten gedragen zich vaak alsof ze heel wat zijn. Joris Luyendijk: “En het publiek mag niet weten dat journalisten eigenlijk gewone mensen zijn, omdat gewone mensen hun baan willen behouden of zelfs carrière willen maken en gewone mensen elkaar dus beconcurreren. En die concurrentie betekent nogal wat zaken die journalisten tot op heden liever buiten beeld houden.” We kunnen eerlijk vertellen hoe iets gaat, maar we kunnen het natuurlijk allemaal dat ene tikkie spannender maken en Joris Luyendijk noemt dat met een prachtig begrip *pimp your profession*. Maar als we eerlijk zijn, overtreden we de ethische gedragscodes en belazeren we de boel. Joris Luyendijk noemt een prachtig voorbeeld van deze misleidingen:

⁴⁸ (Exter, 2001)

⁴⁹ (Power of journalism, z.d.)

⁵⁰ (Exter, 2001)

⁵¹ (Luyendijk, z.d. P.1)

“Regelmatig zie je bij CNN en Nederlandse actualiteitenrubrieken interviews met een Hamasleider. U kent ze wel, een onheilspellend muziekje, schokkerige shots gedraaid vanuit een auto, beelden van posters van zelfmoordterroristen, en dan een ernstige commentatorstem: ‘We zijn doorgedrongen in het bolwerk van de fundamentalistische terreurorganisatie Hamas.’ Weer wat weggijkende hoofddoekjes en loerende omstanders, en dan een angstaanjagende sound-byte van tien seconden van een Hamasleider over het zionistische wereldcomplot. Tja. Althans in mijn tijd ging een bezoek aan Hamas zo: ik belde vanuit mijn hotel in Gaza een mannetje op en gaf hem honderd dollar. Het mannetje belde met Hamas en een paar uur later kon ik langskomen. Het mannetje haalde me op in zijn auto en we kletsten wat over de teloorgang van Ajax. Aangekomen bij het in alle openheid functionerende Hamashoofdkwartier werd ik bij een paar andere Westerse journalisten gevoegd en mochten we twintig minuten lang om de beurt een vraag stellen. Dus daar gingen we, totdat opeens de bel ging. Het was het komkommersmannetje. Zonder een spier te vertrekken draaide de terroristenleider zich om, riep: ‘Twee kilo, maar wel goeie, want de vorige keer heb ik de helft moeten weggooiën’, draaide zich terug naar ons en vroeg: ‘Waar waren we ook alweer? Oh ja, het zionistische wereldcomplot.’”⁵²

Zo gaat het vaker volgens Joris Luyendijk. Later schrijft hij, naar aanleiding van dit voorbeeld, dat correspondenten soms speciaal voor de camera even een kogelvrij vest aantrekken en het medium net dat stukje uitzond waar er schoten klonken, terwijl er de rest van de week geen klap gebeurde in dat gebied. Hoewel dit op televisie is, kunnen journalisten dit ook toepassen op print. Voor overdrijven hoeft je niet gestudeerd te hebben; dat kun je overal op toepassen.

Waarom doen journalisten dit eigenlijk? Waarom willen ze zich machtiger voordoen dan ze daadwerkelijk zijn? Het voorbeeld dat Joris Luyendijk noemt, is eigenlijk manipulatie. Het antwoord is simpel. Vaak scoor je als journalist met dingen die niet in overeenstemming zijn met de gedragscodes, maar er is niemand die daar iets van zegt. En ach, het publiek... dat heeft he toch niet door. In die spanning zit een journalist voortdurend. In feite is het nog logisch ook, want als je als journalist niet scoort, blink je er niet uit en dat kan misschien je baan kosten. Of als freelancer; hoe zorg je er voor dat je goed in de markt ligt? Of wat dacht je ervan om de voorpagina van de krant te halen met jouw artikel, wie wil dat niet? En als het dan maar moet, dan maar op een wat slinkse manier, want je wilt die credits hebben! Als journalist een primeur halen, is toch ieders wens? En hoe doe je dat in het journalistieke interview? Probeer je alles om nieuwtjes te ontrafelen bij de persoon tegenover je en probeer je hem zo te sturen dat je er alles uit krijgt wat jij er uit kan krijgen? Tenslotte wil je wel ‘thuiskomen’ met een spetterend verhaal. Met macht komt aanzien, met aanzien komt de drang om jezelf opnieuw te bewijzen en dan is de cirkel rond. Dan gaat het vaak ook mis met de manier waarop je als journalist werkt. Joris Luyendijk: “Je belooft een accuraat afgewogen objectief beeld van de werkelijkheid en wat je levert is een overdreven, partijdig en eenzijdig beeld, want zo scoor je.”⁵³

⁵² (Luyendijk, z.d. P.1)

⁵³ (Luyendijk, z.d. P.1)

Natuurlijk zijn deze problemen niet nieuw, maar het komt steeds vaker voor, omdat de concurrentie binnen de journalistiek toeneemt. Hoe meer concurrentie, hoe meer druk een journalist voelt om zichzelf te bewijzen. En –zoals ik al eerder zei- zegt niemand daar iets van. Het publiek vertrouwt je, maar als ze erachter komen, ben je ze wel kwijt. Hoe zit het dan met redacties en hoofd- en eindredacteuren? Zij hebben vaak de tijd niet voor deze controle. In de krantenjournalistiek bestaat de uitdrukking ‘tikken kreng.’ Vaak boeit het ze niet eens; de pagina’s moeten tenslotte wel gevuld worden. Zij hebben namelijk zelf heel veel belang bij die flitsende fantastische nieuwtjes of primeurs. In hoofdstuk 5 kom ik op de belangen die een journalist heeft én moet dienen. Ik kom dan uitvoerig terug op de rol van een hoofdredacteur, want die voert de druk vaak op bij een journalist, met als gevolg dat een journalist zijn macht wil vergroten om zijn ‘baas’ te pleasen.

Ook vanuit de psychologie zijn er verklaringen voor waarom iemand macht wil. Mauk Mulder bedacht de machtafstandreductie theorie⁵⁴, waarin hij diverse stellingen uitlegt:

- Machtsuitoefening leidt tot genoegen en vervult een autonome menselijke behoefte.
- Wie macht heeft, wil de macht ten aanzien van minder machtigen behouden of vergroten en die van de anderen daarmee te verkleinen. Zij die lager op de ladder staan, proberen de ‘lagere’ op afstand te houden.
- De lager geplaatsten proberen hoger te komen. Hoe kleiner de afstand tussen hen en de hoogste, hoe sterker de neiging.

Dat macht inspeelt op de psyche van mensen is natuurlijk logisch. Dat is ook een belangrijke psychologische reden voor macht. Als je (geen) macht hebt, heeft dat veel gevolgen in bepaalde situaties. Macht heeft voordelen en geen macht kan soms behoorlijke nadelen hebben, ook voor journalisten. Nog één keer de vraag: Waarom wil een journalist macht? Ten slotte nog vijf antwoorden vanuit de psychologie:

-Macht beloont: Deze macht wordt groter als iemand vaak beloond wordt om zijn goede prestaties. In de journalistiek natuurlijk ook erg belangrijk.

-Geen macht bestraft: ‘Als je dit niet doet, dan zal ik je...’ Wanneer je niet aan een bepaalde prestatie voldoet, kan jou het een en ander worden ontnomen: een bonus, extra mooie of bijzondere opdrachten of misschien wel je baan. Deze staat tegenover de beloningsmacht.

-Sommige macht is legitiem: Als er binnen een bepaald beroep bepaalde waarden en normen gelden die iemand moedwillig overtreedt, kan de baas, of in ons geval de hoofdredacteur er iets van zeggen. Hij heeft dan de macht over jou als journalist. Hij wil die macht omdat bepaalde zaken in goede orde moeten verlopen. Deze macht hoeft dus niet altijd verkeerd te zijn. Een journalist kan ook legitieme macht hebben in een journalistiek interview. In hoofdstuk 2 staat dat er een duidelijke rolverdeling bestaat tussen journalist en geïnterviewde. Als een geïnterviewde afwijkt van de lijn van het interview, bepaalde dingen verzwijgt, liegt of op welke manier dan ook het interview probeert te verknallen, te manipuleren of te beïnvloeden, moet de journalist zijn legitieme macht gebruiken om het interview weer op het juiste spoor te krijgen.

-Macht bij anderen maakt jaloers: Deze macht wordt referentiemacht genoemd. Eigenlijk

⁵⁴ (Mulder, z.d.)

lijkt deze wel een beetje op één van de stellingen uit de theorie van Mulder. Als iemand macht heeft, wil jij dat ook. Heeft iemand veel macht, dan wil jij ook meer. Referentiemacht betekent: 'Ik wou dat ik jou was...' Zo'n persoon doet er alles aan om dat ook te bewerkstelligen. Als een journalist ziet dat zijn collega veel macht en/of invloed heeft én daarom ook in de smaak valt bij zijn baas en andere collega's, komt er in veel gevallen ook een drang om net zoals hem te worden. Daarom wil je macht!

-Macht gaat samen met kennis en deskundigheid: Als je bepaalde macht hebt, komen mensen met een vraag over jouw vakgebied sneller naar je toe. Iemand die ziek is, luistert naar de adviezen van zijn arts over zijn ziekte, maar minder snel neemt hij de adviezen van een arts aan over hoe hij zijn auto moet repareren. Macht geeft kennis en kennis geeft macht.

Er zijn dus verschillende redenen waarom journalisten macht willen en op zich zijn die redenen –in een tijd van crisis- op het eerste gezicht nog te rechtvaardigen ook! Daar komt bij dat het gewoonweg een beetje in de aard van de journalist zit. In de volgende paragraaf wil ik kijken naar de machtstechnieken die een journalist heeft om zijn macht ook realiseerbaar te maken.

4.4 Machtstechnieken in een journalistiek interview

In deze paragraaf wil ik kijken naar de machtstechnieken in het journalistieke interview zelf. In hoofdstuk 5 sta ik stil bij de machtstechnieken in de uitwerking van het journalistieke interview.

"The power of a journalist is not based on his right to ask but on his right to demand an answer" – Kundera

Tijdens mijn research naar bronnen voor deze scriptie viel mij op dat er veel in oorlogsjargon wordt gesproken over de macht van de journalist. Frits van Exter schrijft: "De wijze waarop de journalistiek haar macht uitoefent is snel geschetst omdat zij beschikt over een overzichtelijk wapenarsenaal: het vergrootglas en de prullenmand." Hoewel ik graag spreek over technieken, was het –gezien de literatuur- realistischer geweest als ik het machtswapens had genoemd. Dat klinkt gelijk heel negatief en macht of machtstechnieken hoeven natuurlijk niet altijd negatief te zijn.

Uit wetenschappelijk onderzoek van Steven Clayman en John Heritage blijkt dat journalisten steeds assertiever zijn gaan interviewen. Een belangrijk kenmerk van de assertieve journalist, dat uit hun onderzoek naar voren kwam, is het feit dat journalisten steeds meer verantwoordingsvragen stellen, dat wil zeggen: ze vragen verantwoording over het handelen van bepaalde mensen. Even kort door de bocht; journalisten worden bijdehanter. Dat geldt ook voor de Nederlandse journalist. Journalisten drukken tijdens het interviewen een grote stempel op het gesprek en het verloop daarvan. Maar hoe dan?

In hoofdstuk 2 hebben we al gekeken naar de soorten interview, maar hoe pakt een journalist zo'n interview aan. De eerste machtsstechniek is de aanpak. Interviewen in de praktijk onderscheidt drie verschillende methodes:⁵⁵

1. De harmonische aanpak
2. De confronterende aanpak
3. De softe aanpak

De aanpak is belangrijk, want dat bepaald de reactie van en de effecten op de geïnterviewde. Hieronder een korte toelichting van de drie verschillende methodes:

-De harmonische aanpak: Dit is de meest voorkomende aanpak. Volgens de Engelse tv-interviewer David Frost levert deze techniek het beste resultaat op. Eerst stel je je geïnterviewde op zijn gemak door wat eenvoudige vragen te stellen. Je moet tenslotte je geïnterviewde aan het praten krijgen. Hiermee kun je je geïnterviewde in een ontspannen houding sussen om vervolgens met gevoelige en soms confronterende vragen te komen. De vragen kun je beleefd, maar ook honds stellen. Doe dit wel subtiel, want je geïnterviewde kan het gevoel hebben dat je met een pistool (daar heb je 'm weer: het machtswapen) tegenover hem of haar staat en dan is het vaak snel over met de ontspannen houding. Deze techniek is sluw, maar als je deze goed toepast, levert het je veel bruikbare informatie op.

-De confronterende aanpak: Deze techniek vraagt veel concentratie en goede research. Je kunt het namelijk ook hopeloos verknallen als je continue in de reden valt of komt met suggestieve aannames die nergens op gebaseerd zijn. Een journalist vindt het stoer om zijn geïnterviewde klem te praten, maar voor een echt confronterend interview moet je munitie hebben! Als je een professionele doorgewinterde geïnterviewde voor je hebt en hij weet dat je bezig bent om hem te confronteren, kan hij jou op zijn beurt ook weer gebruiken. Hij kan je overvallen met een nieuwtje of misschien zelfs wel groot nieuws. Dit kan van zijn kant een tactiek zijn om je af te leiden van je daadwerkelijke doel, natuurlijk in de hoop dat je je focust op het nieuwtje wat hij net heeft verteld. Laat dat niet gebeuren, want jij bent de baas over dit gesprek en over je artikel. Er is alleen wel een 'maar' aan deze techniek verbonden: "Veel journalisten kiezen voor de confrontatie," schrijft Rick Nieman in *Is er nog nieuws?* "Ze stuiteren van de adrenaline en zitten op het puntje van hun stoel, benutten elke adempauze om iemand in de rede te vallen en stellen veel retorische vragen. De Nederlandse journalist denkt dat je een goede interviewer bent als je de geïnterviewde maar vaak onderbreekt."⁵⁶

-De softe aanpak: Net zoals bij de harmonische aanpak heeft dit vaak meer effect dan de confronterende. Eigenlijk kun je over deze techniek zeggen; gooi je charmes in de strijd. Maar je moet jezelf als interviewer wel mee hebben. Dick van der Lugt schrijft in zijn boek: "Een sullige interviewer, een jongensachtige interviewer, een beeldschone interviewster of eentje met humor bezitten een uniek wapen: ze zijn ontwapenend."⁵⁷ Hierdoor voelt een geïnterviewde zich sneller op zijn gemak omdat je eerder vertrouwen verkrijgt. Hierdoor praat

⁵⁵ (Lugt, 2013, P. 57-58)

⁵⁶ (Lugt, 2013, P. 59)

⁵⁷ (Lugt, 2013, P. 59)

de geïnterviewde sneller zijn mond voorbij of deelt sneller vertrouwelijke informatie. Oud-docent journalistiek (en tevens mijn oud-collega) Marjolein Doomen schreef: “Als docent viel mij op dat bepaalde beginnende journalisten altijd een rijkere oogst binnenhaalden. Een enkeling bezit een eigenschap waardoor de geïnterviewde bij voorbaat bereidwillig is. Ik had ooit een keer een leerling in een rolstoel. Ze wekte zoveel vertrouwen dat mensen hun diepste gevoelens aan haar vertelden.”⁵⁸

Humor is een techniek die je bij alle bovenstaande kunt toepassen. Een grapje is een uitstekend smeermiddel. Sociologe Giseline Kuipers schrijft: “Humor is niet louter onschuldig vermaak, het kan mensen nader tot elkaar brengen, beschamen, belachelijk maken, aan het denken zetten, spanning ontladen of ernstige zaken relativeren. Humor kan schokken, beledigen, kwetsen, je kunt je erachter verschuilen, maar toch geldt het als een positieve eigenschap.”⁵⁹

Deze drie technieken worden door sommige boeken ook wel onderverdeeld in het directieve gesprek en het non-directieve gesprek. Het eerste heeft als doel om de geïnterviewde klem te zetten en lijkt vaak op een kruisverhoor. Door dit te doen, drijf je hem in de hoek; je geïnterviewde kan in paniek raken en daardoor meer vertellen dan hem lief is. Aan zijn lichaamshouding (daarover later meer) kun je vaak al zien of jij aan het goede eind trekt met een bewering of argument. Bij het tweede –het non-directieve gesprek- stel je jezelf open voor wat de geïnterviewde zegt. Je reflecteert vooral op wat er wordt gezegd. Het is een rustige manier van interviewen die er vaak voor zorgt dat de geïnterviewde zelf veel vertelt, mits jij hem bevestigt door bijvoorbeeld te knikken, ‘ja, ja’ en meer van dat soort dingen te zeggen.

De vraagstelling is ook een techniek en dan niet alleen welke vragen je stelt, maar ook hoe je ze stelt. Stanley L. Payne schrijft in zijn werk *The Art of Asking Questions*: “Een verschil in de formulering van een vraag kan een variatie van twintig procent of meer opleveren bij de resultaten.”⁶⁰ Voor de tweede techniek wil ik een aantal interviewvragen en hun functies bespreken.

Allereerst een paar algemene opmerkingen. Als je een antwoord zo min mogelijk wilt beïnvloeden, is het de kunst om de vraag zo open en gericht mogelijk te stellen. Woordkeus, toon en tempo bepalen ook in grote mate hoe iemand zal reageren. Als je de vraag met een strenge toon stelt, zal de geïnterviewde wellicht terugdeinzen. Een vriendelijke en uitnodigende toon, zorgt voor ontspanning en de kans is daarom groter dat iemand meer zal vertellen. De startvraag is eigenlijk de allerbelangrijkste vraag, omdat deze bepaalt hoe het gesprek verder verloopt. De eerste noot zet de toon voor een heel muziekstuk, deze mag niet vals zijn. Zo is het met de vraag ook. Als je als journalist bij de eerste vraag al de mist in gaat, kan de geïnterviewde daar handig gebruik van maken en zelf het gesprek gaan sturen.

⁵⁸ (Lugt, 2013, P. 60)

⁵⁹ (Lugt, 2013, P. 60)

⁶⁰ (Lugt, 2013, P. 146)

Dan nu een aantal technieken die een journalist kan gebruiken tijdens het interviewen, die er voor zorgen dat de geïnterviewde zo veel mogelijk vertelt.

-Doorvragen: Als je geen antwoord krijgt op je vraag moet je uiteraard doorvragen. Wat een valkuil is, is dat je het er maar bij laat zitten, terwijl het antwoord wel belangrijk kan zijn voor je verhaal. Tijdens mijn stage kreeg ik een interviewoefening en mijn collega was van tevoren geïnstrueerd. Ze moest net doen alsof ze de vraag niet begreep en dat moest ze een tijdje volhouden. Ik werd daar erg zenuwachtig van en dacht: 'Nou laat maar, want ze zal er wel niets zinnigs over kunnen zeggen.' Dat is natuurlijk een verkeerde gedachte, want het kan ook een techniek zijn om de journalist af te leiden om vervolgens niets te los te laten over een belangrijke zaak. Daarom is het belangrijk dat je de technieken beheerst om hier tegen bestand te zijn. De journalist moet de touwtjes in handen hebben en dat kan op een aantal manieren:

1. Vragen naar een voorbeeld. Dit zorgt ervoor dat mensen niet blijven hangen in abstracties en algemeenheden.
2. Probing question (uitdiepende vraag), stiltes of spiegelen. Deze drie technieken zorgen voor verfijning van informatie. Bij stiltes kijk je de geïnterviewde verwachtingsvol aan en hoopt daarmee dat hij nog meer loslaat.
3. Situaties voorleggen. Een voorbeeld: Als je een leidinggevende functionaris vraagt of er conflicten op zijn afdeling voorkomen, zal hij ongetwijfeld met 'nee' antwoorden, mits dit in zijn belang is. Hij laat niets los, maar als jij als journalist een aantal situaties voorlegt, geeft hij onbewust een antwoord of knikt instemmend. Zo nodig kun je hem daarmee confronteren.
4. Self-disclosure: De interviewer neemt zichzelf als voorbeeld. Dat kan een machtig middel zijn om de ander te stimuleren om meer te vertellen. Uiteraard moet je hier voorzichtig mee zijn, want de rolverdeling in het interview moet niet veranderen.
5. Aanhouden: Dit is misschien wel de meest vervelende techniek voor de geïnterviewde. 'Dit vroeg ik niet' of 'u beantwoordt mijn vraag niet' laten duidelijk zien wie de touwtjes in handen heeft. Vraagherhaling als techniek kan het gesprek wel enorm prikkelbaar maken. Als het weerstand oproept, parkeer je de vraag.

Verder zijn er nog een aantal vraagtechnieken die essentieel zijn in het journalistieke interview:

-De gevoelige vraag stellen: En dat moet je maar net durven, maar als journalist zou je het liefst ook wat pijnlijke onthullingen, feiten of uitspraken in je artikel verwerken, toch? Deze vraag kun je beter direct stellen. Het 'gemene' aan deze manier van vragen is dat je altijd iets met het antwoord kunt. Als je bijvoorbeeld vraagt: 'Klopt het dat u bent vreemdgegaan?' dan kan de geïnterviewde antwoorden: 'Ja, dat klopt', maar ook antwoorden: 'Hier ga ik niet op in.' Beide gevallen kun je verwerken in je artikel.

-Namens-techniek: Je laat je lezers de vraag stellen: 'De lezers vragen zich af of u...' Dit kan voor een geïnterviewde een lagere drempel zijn, dan wanneer zo'n wijsneus die tegenover hem zit dit vraagt.

-Een terloopse vraag stellen: Door plotseling uit het niets, soms zelfs in de deuropening, een vraag te stellen, voelt de geïnterviewde zich overvallen en wordt misschien zelfs bang. Je houdt als journalist goed zijn lichaamshouding en gezichtsexpressie in de gaten. Het slinkse aan deze techniek is dat de overval de geïnterviewde in veel gevallen verplicht tot

antwoorden. Jac Vroemen beschrijft het zo: “Hij voelt zich overvallen en durft eigenlijk het antwoord niet te weigeren: ‘Wat zal de interviewer nog meer weten over mij? En welke sancties heeft hij achter de hand bij een ontwijkend antwoord?’”⁶¹

-Strikvragen: Dit is een vraag waarin de geïnterviewde vastloopt, wat hij ook antwoordt. Jac Vroemen schrijft in zijn boek dat deze vraag wel het gesprek verder typeert. “Maar de journalist hoeft niet alle scherpe wapens bij voorbaat thuis te laten.”⁶²

-De snelle vraag: Eigenlijk is dit een vriendelijke interruptie wanneer iemand te lang uitweidt over een bepaald onderwerp. Zo laat je op een beleefde manier blijken dat jij nog steeds de regie in handen hebt.

-De confronterende vraag: Deze kun je alleen stellen als je je voorbereiding goed hebt gedaan en je tegenstrijdigheden hoort in het interview.

-Vraag herhalen: Door later in het interview dezelfde vraag weer te stellen, maar dan met een andere bewoording, kun je controleren of die persoon de waarheid spreekt en weer hetzelfde antwoord geeft. Zo niet, dan kun je de confrontatie aangaan.

-Valreepvraag: Het interview is al afgelopen en je bent al bij de voordeur, dan kun je alsnog snel een vraag stellen. Vaak heeft de geïnterviewde niet door dat deze informatie nog gebruikt gaat worden. Eenmaal buiten schrijf je het antwoord nog op. Ik moet eerlijk zeggen dat ik dit ook wel eens doe. Zo'n vraag levert meestal een goede en pittige quote, die in het interview niet aan de orde is gekomen. Mag dit wel of niet? Er zijn journalisten die zeggen dat je dit niet kunt maken, omdat je niet met open vizier opereert.

-Sturende vragen: Door sturende vragen te stellen, beïnvloedt de journalist de inhoud van de antwoorden. Je kunt de vragen sturen door bijvoorbeeld woorden in de mond te leggen, doorklinkende antwoordvermoedens te geven of je geïnterviewde onevenwichtige antwoorden te laten kiezen. Het is duidelijk dat dit geen nette manier van interviewen is. Vooral woorden in de mond leggen is een smerige. Dan kom ik weer even terug op de valstrikvraag. Je vraagt bijvoorbeeld aan je geïnterviewde: ‘Beste Piet, ben jij een eikel?’ ‘Nee’, antwoordt Piet. En de krant kopt vervolgens: Piet is geen eikel.⁶³ Je kunt ook proberen om je geïnterviewde een woord uit je vraag te laten overnemen en dit vervolgens over te nemen in een quote.

Uiteraard geldt bij al deze vraagtechnieken; let op lichaamshouding en gezichtsexpressie. Ik kom daar zo wat uitgebreider op terug. En je moet goed om kunnen gaan met deze technieken, anders kan het ook tegen je gaan werken.

Is dit nu ethisch acceptabel? Natuurlijk is hier geen eenduidig antwoord op te geven, maar de journalist moet zichzelf kunnen verantwoorden. Het is natuurlijk niet de bedoeling dat je je geïnterviewde door de vraagstelling helemaal gaat uitmelken en hem in een hoek drijft. Soms is dit echter wel noodzakelijk. Als een journalist toch graag gebruik wil maken van ‘de vraagstelling’ als wapen, kan hij dit ook op een subtiele manier doen of door van tevoren te waarschuwen: ‘Ik speel nu even advocaat van de duivel’ of ‘misschien ben ik nu onbeleefd, maar...’ Want waar gaat het je om? Je eigen naam hooghouden? Scoren met primeurs, flitsende koppen of de voorpagina halen met smeulige uitspraken? Realiseer je altijd dat je uitspraken grote gevolgen kunnen hebben voor je geïnterviewde. Toets je handelen daaraan.

⁶¹ (Vroemen, 1989, P. 64)

⁶² (Vroemen, 1989, P. 64)

⁶³ (Lugt, 2013, P. 158)

Natuurlijk neemt dit niet weg dat jij boven de geïnterviewde mag staan en dat het soms noodzakelijk is om direct en hard te zijn. De machtsverhouding van een journalist is duidelijk: De journalist stelt de vragen, de geïnterviewde geeft antwoord. Op zich heeft de geïnterviewde een redelijk ondergeschikte rol ten opzichte van de interviewer, maar dat neemt niet weg dat respect op zijn plaats is.

Als samenvatting wil ik proberen een duidelijk antwoord te geven waarom deze vraagtechnieken de macht van een journalist vergroten. Ik moet denken aan een arrestatie. De politie, rechter of wie dan ook zegt: 'U mag spreken, maar alles kan tegen u gebruikt worden.' Zo gaat het eigenlijk in de journalistiek ook, alleen wordt er niet gezegd 'u mag spreken', maar eigenlijk is de regel 'u moet spreken' meer van toepassing. En als u niet spreekt, zullen wij met alles wat we in huis hebben ervoor zorgen dat de geïnterviewde wel gaat spreken. Dit is zo'n beetje de journalistieke geest, die ik ook bij mezelf dikwijls vind. En als het dan lukt, vergroot dat je macht en dan probeer je het de volgende keer en misschien wel weer een stapje verder. Een andere kant van deze techniek is dat het de geïnterviewde heel klein en kwetsbaar maakt. Vooral als je een onervaren persoon tegenover je hebt. Als iemand in een tweegesprek kleiner wordt, wordt de ander automatisch groter. Deze technieken helpen daar dus bij. Natuurlijk hangt het er ook vanaf hoe de geïnterviewde reageert, want ook hij kan zo zijn technieken gebruiken. Daarover later in dit hoofdstuk meer.

Een andere machtstechniek is undercover journalistiek. In hoofdstuk 3 kwam dit ook al even naar voren, maar ik wil een specifieke vorm noemen. Stella Braam is een bekende undercoverjournaliste en verplaatst zich tijdens haar werk helemaal in de situatie. Zo werkte ze als typiste op een witwaskantoor en al pratende (interviewen!!!) met haar collega's kwam ze achter heel veel dingen en schreef dit op in haar boek *Tussen gekken en gajes*. Ze kwam tussen de straatrovers, drugsbendes en criminelen en was zelfs getuige van een poging tot liquidatie en sabotage. Als zij niet undercover te werk ging, had zij nooit deze informatie kunnen verkrijgen. Undercover gaan is dus een machtstechniek, maar het hoeft natuurlijk niet op zo'n grote schaal. Ook in het klein kun je interviewen zonder je bekend te maken als journalist; misschien wel een gesprek met een toiletjuffrouw bij een belangrijke bijeenkomst die misschien bepaalde informatie in de wandelgangen heeft opgevangen. Of je praat met een belangrijk persoon tijdens een informele lunch, maar neemt de informatie wel mee naar huis om daar vervolgens meer mee te doen. Of dat ethisch te verantwoorden is, laat ik nu in het midden. Daar moet de journalist zelf zijn eigen afwegingen voor maken.

Een laatste machtstechniek is het kiezen van de locatie en de opstelling. Een locatie moet je met zorg kiezen, omdat het een gesprek kan maken of breken. Een bouwvakker interview je niet achter een bureau, maar in een meer vrijere opstelling. Daar voelt hij zich prettig en zal hij waarschijnlijk meer willen vertellen. Met een politicus ga je –meestal– geen rondje wandelen in het bos om je interview te doen. Belangrijk is dat de geïnterviewde zich prettig voelt in de omgeving. Als iemand zich ontspannen voelt, zal hij waarschijnlijk meer vrijuit praten.

De opstelling is ook belangrijk. Vanuit de psychologie is hier ook het een en ander over geschreven. Als iemand geen oogcontact met je hoeft te maken, zal die persoon vaak ontspannener spreken en vaak meer vertellen of onthullen. Wanneer je iemand bijvoorbeeld

interviewt over een persoonlijk en heftig onderwerp kan een wandeling een uitstekende manier zijn om tot een geslaagd gesprek te komen. Daarom zie je vaak ook in programma's als *De Wandeling* en andere programma's over moeilijke en persoonlijke zaken dat ze een stuk gaan wandelen. Het werkt ontspannend.

Maar ook als je ervoor kiest om het 'gewoon' binnen te doen, zijn er een aantal belangrijke zaken waar je als journalist op moet letten. In het eerste jaar van de journalistiek leerden we als studenten dat een ideale opstelling een hoek van negentig graden is; niet te ver van elkaar verwijderd, maar ook niet te dichtbij. Zo kun je de ander goed observeren. Dat geeft ook een wat meer gelijkwaardige positie aan. Frequent oogcontact is niet noodzakelijk. Als je wilt kun je –zo nodig- de afstand vergroten of verkleinen als de situatie daarom vraagt.

Als je recht tegenover elkaar zit, kan dit bedreigend overkomen. Als journalist kun je dan door je houding macht uitstralen. Zo'n opstelling kan voordelen hebben bij een confronterend interview. Je moet elkaar recht in de ogen kijken. Je merkt sneller of iemand je ontwijkt en dan is het mogelijk dat er iets achter zijn uitspraak zit. Ik moet denken aan een liedje van Marco Borsato die hier mooi bij aansluit: 'Ik ontwijk je ogen als ze mij willen doorgronden. Telkens als ze naar me kijken, zorg ik dat ik ze net mis. Zodat ik niet kan verraden wat de waarheid is.'

De locatie en de opstelling zijn dus machtstechnieken van de journalist, mits hij deze goed weet te gebruiken en daardoor het juiste effect kan bereiken. Het kan een gesprek de kop kosten als de opstelling en locatie niet goed zijn, maar het kan voor een journalist deuren van informatie openen wanneer dit wel goed is afgesteld.

Als het gaat om macht, spelen er ook een aantal sociale rationele vaardigheden een rol. Het verschil met machtstechnieken is dat sociale rationele vaardigheden erg afhangen van de situatie. Observatie is een heel belangrijke. Aan lichaamshouding van mensen kun je veel aflezen. Freerk Teunissen omschreef het zo: "Een beeld kan meer zeggen dan duizend woorden. Interviewers ontlokken veelzeggende lichaamstaal bij geïnterviewden door selectie van het onderwerp en bronnen, door een bepaald moment voor een interview te kiezen en door hun interviewstrategie. Een interviewer kan veranderingen in lichaamstaal benoemen, of slechts alleen waarnemen of daar lichamelijk op reageren."

De mate waarin je deze vaardigheden kunt gebruiken, zijn per situatie afhankelijk. Soms geeft een geïnterviewde veel (non)-verbale signalen af en daar kan een journalist handig op in spelen. Het kan natuurlijk ook andersom; je hebt een haast emotioneel en neutraal iemand tegenover je. Tja, dan heb je niet zo heel veel aan deze vaardigheid. De reden waarom ik ze wel onder het hoofdstuk 'machtstechnieken in een journalistiek interview' laat staan, is omdat het wel als machtstechniek gebruikt kan worden. Vooral onervaren geïnterviewden hebben vaak niet in de gaten hoeveel signalen ze afgeven. Een journalist kan ze hiermee confronteren. Maar ook in de uitwerking kun je natuurlijk vermelden: 'Dit zei hij terwijl hij onrustig op zijn stoel heen en weer schoof.'

Observaties van de journalist zijn een zeer belangrijke en onmisbare aanvulling in een journalistiek interview. Het kan citaten kracht bij zetten of juist alle kracht ontnemen. We onderscheiden twee vormen: verbaal en non-verbaal.

Verbaal: Verbale signalen uiten zich in de spraak. Gaat iemand sneller praten (zenuwachtiger) of juist langzamer (gemakkelijker)? Dan kun je daar als journalist gebruik van maken. Toch zijn de verbale signalen lang niet zo interessant en belangrijk als de non-verbale signalen.

Non-verbaal: Bij non-verbale signalen gaat het om emoties. Als een man steeds aan zijn stropdas peutert of een vrouw steeds haar rok aftrekt, kan dit een zenuwtrekje zijn of een teken van ongemakkelijkheid. Een vervelende: kijkt iemand steeds op zijn horloge? Speel dan als journalist daar handig op in door nog één of twee pittige vragen te stellen. Als je langer doorgaat, krijg je wellicht verveelde en korte antwoorden. Dat komt je stuk niet ten goede. Geïnterviewden reageren ook op de manier waarop een journalist aantekening maakt. Als je druk begint te schrijven wanneer ze iets zeggen, krijgen ze het gevoel dat ze iets interessants zeggen. Het kan natuurlijk ook andersom; een geïnterviewde kan ook bedachtzamer worden en minder loslaten. Mooie uitspraken komen vaak als je de pen even neerlegt.

Observaties, oftewel, letten op de verbale en non-verbale communicatie is ook belangrijk als het gaat om leugens in een interview. Door lichaamshouding en de manier van spreken kun je leugens en bedrog doorzien. Paul Ekman schrijft in zijn boek *De leugen ontmaskerd*: "Er bestaat geen signaal dat typerend is voor bedrog als zodanig. Geen enkel gebaar, of enkele gelaatsuitdrukkingen betekent op zichzelf genomen dat iemand liegt. Het enige waarover we kunnen beschikken, zijn aanwijzingen dat iemand slecht is voorbereid en aanwijzingen voor emoties die niet aansluiten bij iemands verhaal."⁶⁴ Dat laatste was bij mijn geïnterviewde uit de inleiding het geval. Zijn verhaal was te gladjes en zijn emoties klopten gewoon niet. Dat was voor mij (en de redactie) een reden om te twijfelen aan de geloofwaardigheid van zijn verhaal. Om een leugen proberen te doorzien, is er eigenlijk te veel informatie. Je moet op alles tegelijk letten: woorden, spraakonderbrekingen, klank van de stem, wegstijgen, hoofdbewegingen, gebaren, lichaamshouding, ademhaling, blozen, verbleken, zweten en nog veel meer. Voor de journalist hebben deze expressies een groot voordeel; ze overkomen een geïnterviewde en deze expressies kan hij meestal niet toneelspelen. Mensen die liegen kiezen heel zorgvuldig hun woorden. Voor een journalist de uitdaging om opnieuw de vraag -uiteraard anders geformuleerd- te stellen; de zogenaamde controlevraag. Op zich is het in sommige gevallen te rechtvaardigen dat iemand liegt of bewust informatie verzwijgt. Als je tegen een journalist zegt: 'Hier geef ik liever geen antwoord op', kan dit weer verwoordt worden in een artikel. Mensen gaan dan speculeren en zo kun je in een verkeerd daglicht komen te staan. Vooral voor een publiek persoon kan dit nadelen hebben. Door te liegen of informatie te verzwijgen, bescherm je jezelf. En dat beschermen zit in onze natuur.

Wanneer een journalist oog heeft (ontwikkeld) voor deze non-verbale communicatie kan hij dus leugens doorzien. En dat is enorm belangrijk in mijn scriptie, want als een geïnterviewde goed kan liegen of bewust dingen verzwijgt, verwerft hij daarmee macht. De journalist schrijft

⁶⁴ (Ekman, 2000, P. 78)

misschien dingen op die helemaal niet waar zijn of een verhaal is onvolledig door het bewust verzwijgen van informatie. Een stukje mensenkennis en het goed kunnen observeren maakt deze kans een stuk kleiner. In de psychologie zijn er twee soorten leugens: feiten verzwijgen en feiten verdraaien. Dat laatste komt in de journalistiek vaak voor.

Ik wil het graag toespitsen op het interview dat ik had met de man die vreemdging (zie inleiding). Tijdens het interview omzeilde hij steeds mijn vragen, keek op een bepaalde manier en dacht vaak lang na. Ik zocht daar nooit iets achter en lette daar eigenlijk nooit zo op. Totdat ik dus aan de slag ging met dit hoofdstuk en in het bijzonder met deze paragraaf. Toen vielen er ineens dingen op zijn plek. Later hadden we nog contact via Whatsapp en toen sprak hij zichzelf ook een paar keer tegen. Er klopte iets niet aan zijn verhaal! We hebben het toen uiteindelijk niet gepubliceerd. Liegen of het bewust verzwijgen kan dus een machtsstechniek zijn van de geïnterviewde, maar als je daar als journalist door je kennis boven kunt staan, is dat jouw sterkte en dus een machtsmiddel om uiteindelijk toch hier doorheen te prikken. Dus; als we het hebben over macht in een journalistiek interview, dan is dit heel belangrijk, want als leugens aan het licht komen, breekt dat je artikel.

Vanuit de psychologie kun je leugens ontmaskeren door vier elementen: woorden, stem, lichaam en aanwijzingen vanuit het autonome zenuwstelsel:⁶⁵

-Woorden: De controlevraag komt weer om de hoek kijken. Deze kun je zo nodig meerdere keren toepassen. Als iemand liegt en je stelt vervolgens dezelfde vraag op een andere manier, is het mogelijk dat je verschillen in antwoorden krijgt. Ook een 'gewone' verspreking dient de oplettendheid van de journalist te bevorderen. Natuurlijk is niet elke bespreking een leugen, maar oplettendheid is wel gevraagd. Een leugen kan ook aan het licht komen doordat de geïnterviewde zijn verzinnsels niet zorgvuldig opbouwt. Voorbeeld: er was eens een man die bij een sollicitatie drie aanbevelingsbrieven overhandigde. In alle drie de brieven stond hetzelfde woord verkeerd geschreven. De directeur had gelijk door dat de brieven nep waren.

Een derde manier waarop je aan woorden kunt merken dat iemand liegt, is dat je geïnterviewde een tirade afsteekt. Overvallen door emotie verraadt hij zichzelf. Tom Brokaw (oud-interviewer bij Today Show van NBC-tv) heeft nog een vierde manier waaraan hij onwaarheden vaak herkent. "De aanwijzingen die ik van mensen krijg, zijn meestal verbaal en niet lichamelijk van aard. Waar ik op let zijn gekunstelde antwoorden en ingewikkelde uitvluchten."⁶⁶ Ook hier moet je natuurlijk voorzichtig mee zijn.

-Stem: Er zijn een aantal aanwijzingen in stemgebruik waar een journalist goed op moet letten. Spraakonderbrekingen is één van de opvallende aspecten. Ze kunnen te lang zijn of zich erg vaak voordoen. Een andere aanwijzing in de stem zijn spraakverstoringen. Enkele voorbeelden: veel tussenwerpsels zoals 'eh' 'uuu' en 'uhh', herhalingen als 'ik, ik, ik bedoel dat ik echt...' en incomplete woorden als 'ik von-vond'. Natuurlijk moet je hier opnieuw mee oppassen, want iemand kan natuurlijk gewoon zenuwachtig zijn of stotteren, maar vanuit de psychologie zijn er twee argumenten waarom iemand zoiets doet. Het kan zijn dat de

⁶⁵ (Ekman, 2000, P. 85-119)

⁶⁶ (Ekman, 2000, P. 88)

leugenaar zijn verhaal niet heeft uitgewerkt, want iemand kan ook niet verwachten dat hij of zij moet liegen. Maar ook een goed voorbereid verhaal kan zorgen voor spraakverstoringen. Een sterke betraptingsvrees zorgt ervoor dat iemand extra veel fouten maakt. Volgens wetenschappers kun je aan de stem ook het een en ander afleiden, maar helaas is daar nog te weinig over bekend om het hier duidelijk te vermelden. Wat wel belangrijk is om te noemen, is dat een flinke verandering in toonhoogte van de stem, vaak duidt op een achterliggende emotie. Als journalist kun je daar bijvoorbeeld op inspelen door te zeggen: 'U gaat nu ineens wel heel snel en hard praten' of 'u lijkt gefrustreerd doordat u hoger en sneller gaat praten.' Want bijvoorbeeld angst om betrappt te worden op een leugen, kan de klank van een stem doen lijken op de klank van de stem van iemand die angstig is.

-Lichaam: Ook het lichaam geeft signalen af. In de sociale psychologie noemen ze dit emblemen. Deze worden gebruikt als er geen verbale communicatie mogelijk is. Voorbeelden van emblemen zijn het opsteken van je middelvinger, met je hoofd schudden of wenken. Iemand doet dit doelbewust. Echter, als iemand liegt, doet hij dit niet doelbewust en voert de handeling vaak maar half uit. Balt zijn vuist niet overdreven, maar stilletjes op zijn schoot. Iemand heeft niet door dat hij dit doet en als je er naar vraagt, zal een ontkenning het gevolg zijn.

Een ander vorm van lichaamssignalen is zelfmanipulatie. Ik heb dit fenomeen eerder al kort besproken. Zelfmanipulaties zijn alle bewegingen waarbij een deel van het lichaam met een ander deel van het lichaam overdreven contact maakt. Bijvoorbeeld aan haren draaien, tikken van de voet op de grond, ergens aan pulken of krabben of je vingers tegen elkaar aanwrijven. Hoewel wetenschappers hebben aangetoond dat (een toename van) zelfmanipulatie tijdens een gesprek vaak samengaat met onbehagen of 'het van streek zijn', is dit wel één van de onbetrouwbaarste methodes om bedrog aan te wijzen, omdat het ook een trekje van iemand kan zijn of iemand echt zichzelf is tijdens een gesprek. Voor een journalist is het echter wel belangrijk om dit soort signalen op te vangen, helemaal wanneer hij vermoedt dat iemand hem voor de gek houdt of bewust informatie achterhoudt.

-Aanwijzingen van het autonome zenuwstelsel: Hiermee bedoelen ze o.a. blozen, verbleken, pupilverwijdering, zweten. Wiebelen, draaien of schuiven op hun stoel en ga zo maar door. Wanneer bij iemand een emotie wordt opgewekt, treden deze veranderingen onwillekeurig op. Ze zijn moeilijk te onderdrukken. Daarom zijn ze belangrijke aanwijzingen voor eventueel bedrog.

Nogmaals wil ik benadrukken dat een journalist goed moet kijken naar de context waarin zich één van deze vier elementen voordoet. Paul Ekman schrijft in zijn boek: "Geen enkel gedragskenmerk is bij alle mensen een betrouwbare indicatie voor bedrog, maar afzonderlijk en in combinatie kunnen aanwijzingen voor bedrog de leugenontmaskeraar in de meeste gevallen helpen een oordeel te vellen."⁶⁷

Tot slot een tweetal voorbeelden uit de praktijk: ⁶⁸

⁶⁷ (Ekman, 2000, P. 11

⁶⁸ (Teunissen, 2008, P. 49)

Als de woordvoerder van 3VO geconfronteerd wordt met zijn eigen verkeersovertradingen, praat hij in minder afgeronde zinnen, heeft hij zichtbaar moeite met slikken, beweegt hij zijn hoofd hoekig, zijn ogen zijn wat klein en hij houdt het kopje erg stevig vast in zijn hand. Zo hadden we hem nog niet eerder gezien.

In een interview met Patrick Kluivert komt hij eerst heel relaxed over. Als het over het ongeluk gaat en de manier waarop hij een draai geeft aan de ontmoeting in het Okurahotel en het drie maanden later verstuurde sms'je, veranderen zijn blikrichting, zijn stemgeluid en zijn spraakritme. Hij laat meer stiltes vallen en laat meer ontwijkingsgedrag zien.

Nu we uitgebreid hebben gekeken naar de machtstechnieken van een journalist, moeten we natuurlijk ook bestuderen welke machtstechnieken een geïnterviewde heeft. Daarover gaat de volgende paragraaf. Dit is belangrijk omdat deze technieken dan vergeleken kunnen worden en tegen elkaar afgewogen kunnen worden. Dan kan er een evenwichtige conclusie worden gegeven over wie de meeste macht heeft.

4.5 De machtstechnieken van de geïnterviewde

Hoe stuur je een interview? Hoe bespeel je de media? Over deze vragen zijn genoeg boeken geschreven en internet staat vol met artikelen en tips. Bestaan er nog onvoorbereide geïnterviewden? Journaliste Brigit Kooijman schreef hier het volgende over: 'Ik denk dat mensen zonder media-ervaring niet of nauwelijks meer bestaan. Daar bedoel ik niet mee dat iedereen al weleens op tv is geweest of in de krant heeft gestaan, ik bedoel dat veel meer mensen dan je zou denken mediawise zijn. Ik hoorde eens een redacteur van een magazine verzuchten: 'Zelfs mensen die je tijdens een straatinterview aanklampt voor een kwotje, vragen voor publicatie inzage in de tekst.'⁶⁹

Maar hoe kan een geïnterviewde een journalist dan bespelen?

-Eisen stellen: Allereerst kan een geïnterviewde een journalist verbieden om over bepaalde zaken vragen te stellen. 'Ik vind het goed dat u mij interviewt, maar we gaan het niet over ...vul maar in... hebben', of 'ik praat alleen over deze zaak en wil dat daar dan ook de nadruk op komt te liggen.' Deze eis kreeg ik ook bij het interview die ik in deze scriptie al meerdere malen heb aangehaald. Hij wilde het niet hebben over het verleden en niet te veel hebben over zijn verkeerde praktijken. En als hij toch iets losliet, was het gelijk: 'Dit mag je er niet in zetten, hoor!' Dus de eerste machtstechniek is eisen stellen. Een journalist kan vaak niet anders dan gehoorzamen, mits hij deze persoon nodig heeft voor een verhaal. Als journalist moet je er dan maar het beste van zien te maken, want als je niet akkoord gaat, zegt de geïnterviewde: 'Dan gaat het hele feestje niet door.' Je kunt als journalist heel dapper een ander persoon zoeken, maar vaak ligt dat niet zo eenvoudig en heb je echt zijn of haar verhaal nodig voor je artikel. Wie heeft dan de macht?

-Tactisch spelen: Als je kijkt naar bedrijven die met een journalist in aanraking komen, zie je dat zij ook een aantal machtsmiddelen hebben. Allereerst kunnen zij al bepalen wie ze in de arena zetten met een journalist. Ze hebben ervaren en goed opgeleide

⁶⁹ (Kooijman, 2011)

communicatiemensen die hun woordje wel kunnen voeren. Ten tweede hebben bedrijven en organisaties een steengoed communicatiebeleid. Woordvoerders weten precies waar ze het over mogen en moeten hebben. Ook zij hebben zo hun eisen om te spreken over bepaalde kwesties en anderen niet. De kernboodschap is goed geformuleerd. Hoe vertellen we het? Door wie? Aan welke media? Ze kiezen of ze met bepaalde media wel in zee gaan of niet. Als je dat als bedrijf goed toepast, werkt dit enorm effectief en dan krijg je als bedrijf veel én de juiste aandacht.

Natuurlijk geldt dit ook voor een publiek persoon of een privé persoon die wel goed weet bij welk medium hij of zij moet zijn. Als geïnterviewde maakt dat je niet alleen machtig als je bepaalde informatie wel of niet prijsgeeft aan een medium, maar als medium vergroot je ook je macht, want je hebt blijkbaar een bepaald vertrouwen of reputatie. Als bijvoorbeeld een belangrijk persoon of belangrijke organisatie telkens naar jou als medium of journalist toe komt om zijn verhaal te doen, maakt dit dat je in een bevoorrechte positie staat. Dat vergroot je aanzien en daarmee je macht.

-Zijn positie: Wanneer een bedrijf, organisatie of persoon vaak positief in de krant staat, vergroot dat zijn of haar macht in de maatschappij, dus niet per se tegenover de journalist. Zij kunnen dus de journalist gebruiken bij het vergroten van hun macht. Als journalist moet je hier dus voor oppassen. Je moet je in geen geval voor het karretje van iemand laten spannen. Als dat toch (onbewust) is gebeurd, ben jij dus gebruikt. Een onmachtige journalist tegenover een –in dit geval- machtige geïnterviewde.

-Vriendelijkheid: Een ander machtsmiddel die een geïnterviewde kan gebruiken is vriendelijkheid. Klinkt op het eerste gezicht vreemd en vraagt daarom om een toelichting. Een communicatiemanager schreef eens: “De pers is een prinses. Je moet altijd voor haar klaarstaan en doen wat ze wil, en snel, anders wordt ze boos. En als ze boos wordt, blijft ze een hele tijd boos en moet je vreselijk je best doen om het weer goed te maken. Je moet de pers altijd honderd procent serieus nemen.”⁷⁰ Zo bespelen ze dus de journalist, maar is het echt? Op het eerste gezicht kan iemand enorme bereidwilligheid tonen, maar helpt iemand jou of helpt iemand zichzelf?

-Vragen inzien c.q. goede voorbereiding: Een andere manier om een journalist te bespelen, is om van tevoren zijn vragen te mogen inzien. Uit ervaring weet ik dat journalisten dit meestal wel doen. Tegelijkertijd is het ook gevaarlijk. Iemand kan zich zo goed voorbereiden dat hij pasklare antwoorden op tafel gooit. Wanneer een journalist dan andere vragen stelt, heeft de geïnterviewde een legale manier om te zeggen: ‘Deze vragen heeft u niet toegestuurd. Ik wil daar ook geen antwoord op geven.’ Een journalist kan zo’n persoon dus niet echt overvallen.

-Informatie: Een ander machtsmiddel –en wellicht ook de belangrijkste- is informatie. Jij als persoon hebt de informatie en de journalist vaak slechts heel summier. Zonder die informatie kan de journalist niet veel beginnen. Een geïnterviewde kan daar gebruik van maken. Bepaalde informatie die iemand niet kwijt wil, vertelt een geïnterviewde niet. Andere

⁷⁰ (Simons, 2002, P. 42-43)

bepaalde informatie die erg belangrijk is, kan hij juist grootser en meer uitlichten. In de meeste gevallen weet een geïnterviewde meer over een onderwerp dan de journalist. Sander Simons: “Als je goed kijkt naar de vraag wie de macht heeft, zal de geïnterviewde het meestal zijn, simpelweg door de informatie voorsprong. De vragensteller is afhankelijk van u en weet in bijna alle gevallen minder dan u.”⁷¹

Aan de andere kant heeft een journalist natuurlijk ook zijn wapenarsenaal met verschillende vraagtechnieken om wel aan zijn informatie te komen (hoofdstuk 4.4), maar dat lukt lang niet altijd. Er bestaan natuurlijk stugge geïnterviewden die voet bij stuk houden bij een bepaalde vraag. Ze laten niets los of ontwijken continue de vraag door een prachtig glad antwoord. Dat is mij ook overkomen (zie inleiding). De journalist stelt de vragen maar de geïnterviewde geeft de antwoorden. Volgens Frank van Vree en Mirjam Prenger staat een journalist niet machteloos tegenover voorlichters van bedrijven, ondanks hun macht: “Een journalist heeft drie machtsmiddelen om zich onafhankelijker te maken van voorlichters: zijn netwerk, kennis en tijd.”⁷²

-Journalist sturen: Wat een geïnterviewde helpt, is een lijstje maken met punten die besproken en niet besproken moeten worden. Een geïnterviewde kan het gesprek bijsturen als hij het gevoel heeft genegeerd te worden. Schrijft een journalist de informatie niet op, dan kan de geïnterviewde zeggen: ‘Moet u dit niet opschrijven, want dit vind ik wel essentieel voor het verhaal.’ Maar ook als een journalist niet doorvraagt op wat een geïnterviewde zegt, zal een beetje ervaren of bijdehand persoon wel zorgen dat de journalist hier op terugkomt. Sander Simons: “De kunst is om net zo lang vol te houden, totdat de journalist uw spoor volgt.”⁷³

Een geïnterviewde hoeft ook niet bang te zijn voor een journalist. Als een geïnterviewde niets zegt, kan een journalist ook niets uit zijn mond optekenen. “De macht ligt dus niet alleen aan hun kant, ook al denkt een geïnterviewde dat vaak,” schrijft Simons in zijn boek. “Ook journalisten hebben het gevoel dat ze afhankelijk zijn van de informatie die iemand wil geven. Met andere woorden: beide partijen, journalist en geïnterviewde, denken dat de ander de macht heeft. De kunst voor de geïnterviewde is om zijn deel van die macht effectief te gebruiken.”⁷⁴

-Wedervraag stellen: Een andere techniek is om een wedervraag te stellen. Sommige vragen kunnen rauw op het dak van een geïnterviewde vallen, maar wie de bal kaatst kan hem terug verwachten. Als een journalist vraagt wat u verdient of vraagt naar andere persoonlijke informatie, kan een geïnterviewde de vraag omdraaien en hem aan de journalist teruggeven. Een voorbeeld uit het boek *Help! De pers belt!*⁷⁵: Als een journalist vraagt of u zwart geld heeft aangenomen of uitbetaald, dan kan de geïnterviewde terugvragen: ‘Mag ik uit deze vraag afleiden dat u uw hulp in de huishouding keurig wit betaalt en alle sociale lasten afdraagt?’ Er gebeuren dan twee dingen: de vraag wordt gerelativeerd en

⁷¹ (Simons, 2002, P. 68)

⁷² (Vree & Prenger, 2003, P. 37)

⁷³ (Simons, 2002, P. 67)

⁷⁴ (Simons, 2002, P. 68)

⁷⁵ (Simons, 2002, P. 72)

teruggebracht tot menselijke proporties en de bal wordt teruggekaatst. Ontzettend confronterend voor een journalist, maar het is een goede techniek om een vraag neutraal te maken. Er staat nergens dat een geïnterviewde geen vragen mag stellen en er staat nergens dat er altijd antwoord gegeven moet worden.

Natuurlijk zijn er ook een aantal algemene tips die een geïnterviewde cadeau krijgt uit alle boeken die er geschreven zijn –wat mij betreft- tegen de journalist:

- Geef geen antwoord op hypothetische vragen
- Bouw duidelijk een voorbehoud in als u iets niet weet
- Laat een journalist je geen woorden in de mond leggen
- Denk goed na voordat je iets zegt over andere personen
- Laat je niet verleiden tot een negatief oordeel over een ander persoon, bedrijf of organisatie.
- Wees charmant, maak eens een grapje, als dat goed valt, is het gesprek vaak een stuk ontspannender.

De technieken die in 4.4 en 4.5 zijn besproken, zijn natuurlijk sterk afhankelijk van de persoon die je tegenover je hebt en natuurlijk ook van de journalist zelf. Een bepaalde kritische en confronterende houding ligt niet iedere journalist. En ik zie Rutger Castricum niet snel zoetsappige interviews afnemen, dat ligt hem –ik ken hem niet- waarschijnlijk wat minder. En dat is oké. Maar deze technieken pas je als journalist niet altijd en bij iedereen toe. Een echte goede journalist houdt rekening met de persoon die tegenover hem zit. Iemand met veel media-ervaring vraag je kritischer en iemand met geen media-ervaring vraag je niet het hemd van het lijf.

“Ervaren interviewers zijn moeilijk te interviewen omdat ze alle regels van het interviewspel kennen en ‘dirty tricks’ beheersen,” schrijft Dick van der Lugt in zijn boek. Maar ook tegenovergestelde is waar. “Onervaren geïnterviewden zijn ook lastig te interviewen, omdat ze de regels niet beheersen.”⁷⁶ Juist bij deze laatste groep zijn er valkuilen als het gaat om macht. ‘O, hij heeft het toch niet door, want hij kent de regels toch niet en de kans dat hij het merkt, is klein.’ Maar zo moet het niet. Deze interviews vragen beleefdheid, vriendelijkheid en geduld. Je houdt je in, terwijl je bij een ervaren persoon veel meer je macht kan en mag laten gelden. Vaak is het nodig om deze personen –politici, persvoorlichters, bestuursleden etc.- kritisch en soms ook confronterend te benaderen.

Tegenwoordig hebben bijna alle publieke personen mediatraining gehad en dat plaatst de journalist en de geïnterviewde in die zin wel in een gelijkwaardige positie. Al hoewel het voor de journalist ook lastig is, want de waarheid wordt nu makkelijker onder tafel geschoven. Freerk Teunissen: “In de jaren zeventig had niemand nog van mediatraining gehoord. Als je het nu intypt op een zoekmachine krijg je een duizelingwekkend aantal hits.”⁷⁷

⁷⁶ (Lugt, 2013, P. 294)

⁷⁷ (Teunissen, 2008, P. 23)

De macht van een journalist en een geïnterviewde is eigenlijk een spelletje touwtrekken. Mediacritici en experts zien dat er in de loop van de tijd heel wat is veranderd in het journalistieke interview. Een aantal quotes ter afsluiting.⁷⁸

Mediacriticus Howard Kurtz van The Washington Post: “Het simpele interview, al eeuwenlang de hoeksteen van de journalistiek, ligt onder vuur.”

Jeff Jarvis, voormalig mediacriticus van TV Guide en creator van de weblog Buzzmachine: “Het interview is uit de tijd en moet opnieuw doordacht worden.”

En de laatste, die mij het meest intrigeert.

Jay Rosen, van de New York University en Pressthink zegt: “Ik deel Jeffs mening dat het opnieuw doordacht moet worden; het machtsevenwicht in een aantal situaties in verschoven.”

Hoe komt het dat de machtsverhouding kantelt? Sinds korte tijd is het voor iedereen mogelijk om een mening de wereld in te zenden, via alle mogelijke sociale media. Jay Rosen: “Iedereen was door land omgeven en de media vormden het enige kanaal naar de zee van het publieke debat. Tegenwoordig leven we in een online wereld en zijn er tal van andere wegen. Lezers hebben meer macht omdat ze meer bronnen tot hun beschikking hebben, en bronnen hebben meer macht omdat ze zich direct tot de lezers kunnen wenden.”⁷⁹

De macht van een journalist en geïnterviewde is uitgebreid onder de loep genomen, maar het is goed om ook stil te staan bij de effecten van macht. Ik wil dit kort doen, omdat deze scriptie geen psychologische scriptie is, maar een journalistieke.

4.6 Effecten van macht

Als macht geen effecten heeft, kan deze scriptie in de prullenbak, maar macht heeft zeker wel effect. Mensen met een machtige positie denken en voelen anders dan mensen zonder macht. Het lijkt er zelfs op dat mensen met macht het niet al te nauw nemen met bepaalde normen, waarden en de wet. Macht moet vergroot worden. Macht werkt verslavend. Machtige personen doen vaak dingen die ‘gewone’ personen niet doen. Silvio Berlusconi organiseert seksfeesten met minderjarige meisjes en Dominique Strauss-Kahn wordt ervan beschuldigd een kamermeisje te willen verkrachten. Sociale psychologen hebben twee belangrijke effecten van macht ontdekt.⁸⁰

1. Mensen met macht zijn veel sterker op het positieve gericht en veel minder op het negatieve. Mensen met macht zijn over het algemeen dominanter, assertiever en zekerder. Ze hebben minder stress –of ervaren deze minder- en ze gaan veel sneller op hun doel af. In het verlengde daarvan ligt dat ze meer uitdagingen aangaan. Natuurlijk is dat een voordeel, maar het kan ook een nadeel worden.

⁷⁸ (Stegeren, 2007)

⁷⁹ (Stegeren, 2007)

⁸⁰ (Lammers, 2011)

2. Mensen met macht hebben minder inlevingsvermogen. Doordat ze veel sterker dan anderen op hun eigen doelen en belangen gericht zijn, komt het vaak voor dat ze geen rekening houden met anderen of andermans belangen. Als we het hebben over macht in de journalistiek, hebben we hier de kern te pakken. Macht gaat vaak ten koste van anderen. Machtige mensen kijken puur naar de mate waarin een persoon ze kan helpen hun doelen te verwezenlijken. Mensen met macht nemen ook meer risico, want als iets slaagt, wat met veel risico gepaard ging, geeft ze dat meer macht en aanzien. Ook zijn mensen met macht hypocriet. Ze zijn niet streng voor zichzelf als het gaat om regels, die overtreden ze makkelijker. Doet iemand iets wat niet voldoet aan normen, waarden of wetten, dan is dat gelijk slecht. Zo kan het ook gaan in de journalistiek. De ethische gedragscodes worden gemakkelijk overtreden om welke reden dan ook en dat is in de ogen van de journalist niet erg. Doet een persoon/geïnterviewde iets wat niet kan, dan wordt dat gelijk breed uitgemeten in de media.

Een machtig persoon houdt andere personen klein, dus de persoon tegenover de machthebbende ondervindt nadelige effecten van macht. Alles wat bij de machtige toeneemt, neem af bij de ander. Ik spits het toe op het interview. Als een journalist machtiger wordt, wordt een geïnterviewde vaak dus kleiner, maar ook onzekerder. Soms met het gevolg dat hij dichtklapt. Geïnterviewden worden voorzichtiger in wat ze zeggen of bezwijken onder de druk van de vraagsteller. Maar andersom kan natuurlijk ook. Een journalist kan zich ook klein voelen tegenover een geïnterviewde met macht en met zijn handen in het haar zitten. Macht heeft dus over het algemeen genomen nadelige effecten. Een gelijke machtsverhouding in een interview zou het mooiste zijn, mits iedereen wel weet wat zijn of haar rol is.

In dit uitgebreide hoofdstuk zijn veel dingen aan de orde gekomen. Het begrip macht is uitgebreid onder de loep genomen en we hebben gezien waaruit de macht van de journalist bestaat en waarom hij überhaupt macht wil. In de twee paragrafen die daarop volgden, hebben we ingezoomd op de machtstechnieken in het journalistieke interview. Daarnaast kwamen de effecten van macht ook naar voren.

In het volgende hoofdstuk komt het begrip macht uitgebreid terug. Ik wil dan graag inzoomen op macht in de uitwerking van het journalistieke interview. Ook wil ik kijken naar belangen die een journalist moet behartigen in zijn artikel. Dit is belangrijk om te bespreken omdat dit de macht van de journalist kan beïnvloeden en zelfs remmen.

Hoofdstuk 5 Welke rol speelt macht in de uitwerking van een journalistiek interview?

Er wordt wel eens gezegd: 'Woorden doen meer pijn dan fysiek geweld.' En om maar in dezelfde stijl als het vorige hoofdstuk te beginnen, een prachtige quote van Maria Mena uit één van haar nummers ter illustratie: *'Slouched behind a keyboard, your fingertips are nails.'* Hoewel dit liedje over cyberpesten gaat, is dit waarschijnlijk in de journalistiek niet veel anders. Of zoals de Engelse satirische dichter John Oldman ooit schreef: *'I wear my pen as others do their sword.'*

Toen ik het interview met de man uit de inleiding had uitgewerkt en het ter inzage naar hem toestuurde, vertelde hij mij dat mijn artikel littekens weer openscheurde, oude wonden opnieuw gingen bloeden en de inhoud zijn vrouw erg veel pijn deed. Oeps... Dat was toch echt niet mijn bedoeling en het was ook buiten mijn schuld om, maar woorden kunnen er zo ontzettend inhakken. In deze scriptie staat de zoektocht naar de macht van de journalist in het journalistieke interview en de uitwerking daarvan in geschreven media centraal. In het voorgaande hoofdstuk hebben we gekeken naar de macht in het journalistieke interview, maar ik kan de vraag niet beantwoorden zonder te kijken naar de macht in de uitwerking. Die macht heeft niet alleen te maken met de journalist zelf, maar met allerlei andere belangen die hij moet behartigen: lezers, redactie, geïnterviewde en ethiek.

5.1 Machtstechnieken in de uitwerking

In deze paragraaf wil ik verder inzoomen op de uitwerking. Onder uitwerken verstaan we het verwerken van de informatie in een column, verhaal, artikel of nieuwsbericht, met als doel de publicatie. Dit kan een full quote artikel zijn, dat wil zeggen dat de geïnterviewde continue aan het woord is, een gemengd artikel, dus de analyse van de journalist beargumenteerd met citaten van de geïnterviewde of parafraseren, dat betekent dat de journalist de woorden van de geïnterviewde in eigen stijl navertelt. Een journalist kan spelen met deze verschillende technieken, daarover later meer.

In hoofdstuk 4 citeerde ik Frits van Exter. Hij zei dat een journalist beschikt over een overzichtelijk wapenarsenaal, namelijk het vergrootglas en de prullenmand. Dat zijn gelijk ook de twee belangrijkste:

Vergrootglas: Een journalist kan bepaalde nieuwsfeiten uitlichten, verspreiden en vergroten. Een journalist gebruikt vaak maar een klein gedeelte van zijn interviewmateriaal voor het artikel. Bepaalde informatie laat hij helemaal weg en sommige vergroot hij enorm uit. Dit kan soms voor conflicten zorgen, omdat de geïnterviewde het niet met de selectie eens is en liever andere informatie ziet of vindt dat sommige zaken te dik zijn aangezet.

Prullenmand: Het tegenovergestelde kan natuurlijk ook, want een journalist kan niet alleen dingen uitvergroten, maar ook hele dingen verwijderen. Dat varieert van een citaat of alinea tot een heel artikel. Brigit Kooijman koos er een keer voor om een heel artikel weg te gooien. Ze interviewde een vrouw die actief lid was bij de SGP. Ze wilde een verhaal schrijven dat toch een beetje schuurde en waarin een worsteling van een streng gereformeerde vrouw in deze maatschappij zichtbaar was. Bij de autorisatie schrapte de mevrouw juist die citaten die het verhaal smeutig maakte. "Ik heb haar geprobeerd duidelijk te maken dat ze met een glad

verhaaltje bij de NRC-lezers geen begrip zou kweken voor haar denominatie, maar ze bleef vasthouden aan haar versie. Haar eisen kon ik niet inwilligen. Evenmin kon ik het interview ijskoud publiceren zonder haar goedkeuring. Zo zijn de mores niet meer: hoe *mediawise* de meest 'gewone' mensen tegenwoordig ook zijn, zolang het gaat om hun persoonlijke verhaal, moet er een soort van overeenstemming zijn over de eindtekst. De enige oplossing was, helaas, om het interview in de prullenmand te gooien."⁸¹

Verder heeft een journalist ook het selectiewapen. Door de aanwezigheid van een journalist en zijn berichtgeving is het voor hem mogelijk om een hoop dingen te beïnvloeden. Een journalist heeft in de uitwerking dus behoorlijk wat macht, want hij bepaalt uiteindelijk wat honderden, duizenden of misschien wel miljoenen mensen te lezen krijgen. En daarmee beïnvloedt hij hun opinie en stimuleert hij het maatschappelijk debat. Vooral dat beïnvloeden van een opinie is een enorm belangrijke. Als een journalist enorm kritisch of negatief tegenover een verschijnsel in de maatschappij staat en hij verwoordt dat in zijn artikel, duwt hij de lezer al wel in een bepaalde richting. Maar gekleurde berichtgeving is gevaarlijk, omdat je vaak maar de helft van het plaatje krijgt voorgeschoteld. Of als een journalist een negatief stuk schrijft over een bedrijf en er wordt ineens minder omzet gemaakt, dan is de kans groot dat dit door de woorden van de journalist komt. Wat ook bekend is, is dat media invloed hebben op het gedrag van autoriteiten. Tweede Kamerleden baseren vaak hun schriftelijke vragen op wat ze in landelijke dagbladen lezen. Dus veel dingen die een journalist schrijft, hebben op verschillende niveaus waarde. Zorgvuldigheid is daarom geboden.

In dit kader wil ik ook het begrip framing toelichten. Dat is een groot machtsmiddel van de journalist, dat natuurlijk alles te maken heeft met het bovenstaande. Framing is een ander woord voor inkaderen: welk interpretatiekader geef je aan een gebeurtenis of kwestie die je onder de aandacht wilt brengen?⁸² Framing wil dus zeggen dat mensen situaties en informatie construeren, presenteren en interpreteren aan de hand van bepaalde frames. Ze benadrukken bepaalde aspecten waarmee andere aspecten vanzelf naar de achtergrond worden verschoven. Persoonlijke beïnvloeding is het meest effectieve instrument om de mening en het gedrag van mensen te beïnvloeden. Het publiek volgt ook het liefst media die hun meningen ondersteunen.⁸³

Een voorbeeld van framing: Geert Wilders spreekt steeds over islamisering, zo vaak dat de media dit hebben overgenomen. Opvallend is dat er in Nederland helemaal geen sprake is van islamisering.

Macht in de journalistieke uitwerking heeft ook te maken met de manier van formuleren. Het beste compliment wat je als journalist kunt krijgen, is dat je het echt heb opgeschreven zoals iemand het bedoelde. Presentatrice Wendy van Dijk zei ooit eens: "Wat ik het belangrijkste vind, is dat iemand goed luistert en het echt opschrijft en interpreteert zoals ik het bedoel."⁸⁴ Veel journalisten geven hun eigen interpretatie aan een artikel. De kleur van een artikel is heel belangrijk. Controversiële of gewaagde uitspraken in interviews leiden kortstondig tot

⁸¹ (Kooijman, 2011)

⁸² (Baaijens, 2010)

⁸³ (Lugt, 2013, P. 380)

⁸⁴ (Lugt, 2013, P. 76)

oproer en worden een zogenaamde hype. Kortstondig kan een journalist dus best wat macht hebben op dit gebied, maar vroeg of laat weet niemand er meer iets van. Een enkele keer kost dit de kop van de geïnterviewde, maar meestal loopt dit wel los.

Ook met citaten kan een journalist de nodige invloed of macht uitoefenen. In jaar 1 leerden we al dat je met citaten best vrij mag zijn. Je kunt op meerdere manieren citeren: fullquote, gedeeltelijke citeren of parafraseren. Deze begrippen zijn in het vorige hoofdstuk besproken. Vooral bij de laatste twee kan een journalist spelen met de woorden van de geïnterviewde. Een veelgemaakte fout is dat citaten misbruikt worden voor feitelijke informatie of dat een citaat dat spreektaal bevat, wordt omgezet naar schrijftaal. De citaten zijn dan veel te netjes; de authenticiteit van het verhaal gaat dan verloren. In de journalistiek is spreektaal over het algemeen geaccepteerd, maar grammaticale oneffenheden en stilistische uitglijders in het artikel moeten worden gewijzigd.

Ook de vorm waarin een journalist het artikel uitwerkt, kan een machtstechniek zijn. Wanneer confronterende, pittige of gewaagde uitspraken in vraag-antwoordvorm wordt uitgewerkt, lijkt de journalist veel minder verantwoordelijk voor die uitspraak. Wanneer een journalist er voor kiest om te parafraseren, neemt hij een risico, omdat een uitspraak de lading kan verliezen. Maar de interviewer kan zichzelf ook onzichtbaar maken door de vragen weg te laten.

Ook een kop behoort tot een machtstechniek van een journalist. Zowel om lezers te trekken, maar ook om een verhaal kracht bij te zetten of -als je het verkeerd doet- je verhaal kracht te ontnemen. Een kop zet de toon voor de rest van het artikel. Of zoals Rob van Vuure het zegt: "Een kop kan je verhaal maken of breken."⁸⁵ Hetzelfde geldt voor de lead. Je kunt min of meer al richting geven aan het artikel; hoe gaat een lezer het artikel in? Ook de volgorde waarin je gebeurtenissen vertelt in je artikel is enorm belangrijk. Het is een techniek om je verhaal spannender te maken, om lezers vast te houden en te verrassen. Een journalist moet oppassen dat hij niet het hele verhaal uit zijn verband rukt.

Indirect commentaar is ook een techniek. Een journalist kan de omstandigheden waarin het interview werd gehouden meenemen in de uitwerking. Ook signalen die hij waarneemt bij de geïnterviewde kunnen een prachtige illustrerende functie hebben in een artikel. Het lijkt allemaal onschuldig, maar volgens Jac Vroemen is dat het niet. "Er gaat macht van uit. De geïnterviewde loopt de kans de rest van zijn leven voor al zijn kennissen met een verwonderde blik door het leven te moeten, wanneer een journalist zoiets opschrijft."⁸⁶ Een journalist moet oppassen met het geven van indirect commentaar, omdat je heel makkelijk een oordeel over iemand kunt vellen. Als een journalist schrijft: 'de discussie laaide weer op' of over de geïnterviewde '...antwoorde hij kort', kan dit iemand gelijk typeren als een agressief mannetje met een kort lontje. Het moet een duidelijke functie hebben in een tekst.

Natuurlijk kan een journalist ook woorden en bedoelingen verdraaien, maar dan spreken we niet meer over machtstechnieken, maar over liegen. Tegelijkertijd wil ik er bij zeggen dat

⁸⁵ (Vuure, 2008, P. ?)

⁸⁶ (Vroemen, 1989, P. 128)

sommige van de bovenstaande machtstechnieken ook niet altijd even fair zijn. Natuurlijk zijn de meesten wel bedoeld om een verhaal beter te maken. Deze dingen zijn niet altijd in het voordeel van de geïnterviewde, maar welke verwachtingen kan en mag een geïnterviewde dan hebben van een journalist? Daarover gaat de volgende paragraaf.

Ik eindig met een fantastische quote van Jort Kelder die volgens Theo van Stegeren de Amerikaanse discussie over het interview naar Nederland haalde. Jort Kelder: "Ik ben wel een beetje klaar met al die interviews," foetert hij. "Vaak komt zo'n vooringenomen verslaggever langs die alle reeds gestelde vragen en vooroordelen uit de knipselmap nog maar eens herhaalt, om er vervolgens thuis achter de tekstverwerker zijn eigen stoere interpretatie aan te geven. Interviewers zijn op papier altijd zelfverzekerd, trefzeker formulerend, terwijl ik tegenover mij toch meestal ongewassen types aantref die natte handen geven en zich door de vragenlijst heen stotteren. Eigenlijk zou je alleen live interviews op radio of tv moeten geven. De rest is manipulatie."⁸⁷

5.2 De verwachting van de geïnterviewde

Welke rechten hebben geïnterviewden? Wat mogen zij verwachten van een journalist? Nu duidelijk is wat een journalist én de geïnterviewde kunnen in een journalistiek interview en in de uitwerking daarvan, is het belangrijk om te kijken wat een geïnterviewde mag verwachten van de journalist. Dan pas kunnen we kijken wie van deze twee aan het kortste eind trekt. In deze paragraaf wil ik ook stilstaan bij autorisatie. Een belangrijk fenomeen dat de geïnterviewde nog behoorlijk wat macht en invloed geeft.

Het interview als bron van conflicten! Dat is een deelparagraaf in het boekje *Journalist en Recht* van Maarten van den Berg en Jan van Vegchel. Een interview is een vervolg van een afspraak en een afspraak is niets anders dan een overeenkomst naar burgerlijk recht. Uit een overeenkomst vloeien verbintenissen voort (jaar 2, colleges recht). "Een journalist zal het misschien niet direct beseffen, maar 'afspraak is afspraak' is direct terug te vinden in het recht. Waarbij het probleem meteen voor de hand ligt: zeker bij een mondelinge afspraak kan onduidelijk zijn wat precies de wederzijdse bedoeling was."⁸⁸

Maar nu de vraag: wat mag een geïnterviewde verwachten van een journalist? Een aantal dingen:

-De journalist moet zijn geïnterviewde vooraf vertellen waarover hij het gaat hebben, voor welk medium het is en waarom ze hem benaderen. Zo kan de geïnterviewde een goede beslissing maken of hij wel of niet wil meewerken. Toen ik de man die vreemdging interviewde (zie inleiding), zei de man tegen mij: 'Oh, ik dacht dat we het over iets anders zouden hebben!' Een collega had de man gestrikt, dus ik weet niet wat er toen besproken was, maar communicatie vanaf het eerste moment is belangrijk. Daar vertrouwt en hoopt een geïnterviewde ook op. "Natuurlijk neemt dit niet weg dat een journalist ook onverwachte

⁸⁷ (Stegeren, 2007)

⁸⁸ (Berg & Vegchel, 2011, P. 25)

vragen mag stellen, iemand uit de tent mag lokken met allerlei tactieken en hem mag verleiden uitspraken te doen die hij niet van plan was te doen. Dat hoort bij het spel!”⁸⁹

-Een onervaren geïnterviewde moet in bescherming worden genomen als dat nodig is. Een ervaren geïnterviewde natuurlijk niet! Die weet dat elk woord dat wordt gezegd, wordt opgeschreven.

-Het interview moet een waarheidsgetrouwe weergave zijn van de woorden die de geïnterviewde heeft gesproken. Je mag niets bij verzinnen, maar ook niets toedichten. Vaak is dat nog best wel lastig bij citaten. Je mag vrij zijn met citaten, maar het kan ook misgaan. Een citaat mag niet in een andere context staan dan is beloofd. Er is een grijs gebied wat betreft dit thema. Voorop staat dat de boodschap van de geïnterviewde overeind blijft staan.

-Als iemand uitspraken doet over een ander persoon of instantie, moet de journalist altijd de andere partij benaderen voor een weerwoord. Als journalist ben je verantwoordelijk voor wat je opschrijft, ook al zijn het andermans woorden.

-Feitelijke onjuistheden en onduidelijkheden worden uit een artikel verwijderd. Dit betekent niet dat inzage voor publicatie een verplichting is. Net zoals de vragen vooraf toesturen niet verplicht is, is inzage dat ook niet. Ik kom zo nog wel wat uitgebreider op autorisatie terug.

-Een geïnterviewde moet verwachten dat een journalist het geschreven stuk ook echt daadwerkelijk publiceert. Klinkt natuurlijk erg logisch, maar vaak genoeg proberen geïnterviewden alsnog van publicatie af te zien. Dat kan niet! Recht van terugname bestaat niet. Natuurlijk moet de journalist eventuele belangrijke belangen afwegen en daaruit een beslissing nemen iets uiteindelijk wel of niet te publiceren.

Een ander aspect dat meespeelt bij de verwachtingen heeft te maken met psychologie. Een geïnterviewde verwacht dat hij goed en positief uit de verf komt in de publicatie. Bij privépersonen zie je dat het belangrijk is dat familie en vrienden een positieve indruk krijgen en –eigen ervaring met geïnterviewden leert- dat ze complimentjes willen krijgen. Ze staan wel voor heel Nederland (afhankelijk van het medium) in de etalage met hun verhaal. Bij publieke personen gaat het er ook om dat hun naam of bedrijfsnaam/positie hoog wordt gehouden, want er staat veel op het spel wanneer ze negatief uit de verf komen. In zekere zin is het interview erg spannend en is het een enorme opluchting wanneer de publicatie positief is of een positief effect heeft. Geïnterviewden weten nu ook beter dan vroeger dat de media een bepaald beeld van hen als individuen kunnen maken, waar ze zichzelf niet meer in herkennen. Dat is heel confronterend, omdat mensen hen anders zien dan zij zichzelf zien. Een geïnterviewde mag verwachten dat een journalist een beeld schetst waarin de geïnterviewde zichzelf herkent.

Op zich is er niet zo heel vreemd aan deze punten. De geïnterviewde kan hier zijn verwachtingen van een journalist prima op afstemmen. Toch zijn er veel conflicten. Vaak gebeurt dit bij autorisatie. Hoewel dit geen plicht is, doet bijna iedere journalist aan

⁸⁹ (Berg & Vegchel, 2011, P. 25)

autorisatie. De onderhandelingsjournalistiek is een hot item in medialand! En dat kan soms een heel getouwtrek zijn. Jan van Vegchel citeert op zijn website een mooie en prikkelende quote van een student die zijn afsluitende examengesprek had op de CHE. "Journalisten hebben teveel macht en vaak overzien bronnen of geïnterviewden de gevolgen niet. Artikelen moeten dus altijd eerst worden voorgelegd aan mensen die meewerken, ook als zij daar niet zelf om vragen."⁹⁰ Autorisatie is daar niet voor bedoeld. Bij autorisatie is de journalist vrij om eventuele wijzigingen wel of niet over te nemen.

Bij autorisatie trekt een geïnterviewde meestal aan het kortste eind, mits hij de journalist zo ver krijgt om af te zien van publicatie. Autorisatie is volgens sommigen erg belangrijk. De journalist weet dat de geïnterviewde achteraf niet kan zeggen: 'Er kloppen dingen niet.' En aan de andere kant biedt autorisatie ook de kans om eventuele onjuistheden te verwijderen. Helaas constateert journalist Thijs Niemantsverdriet dat er misbruik van wordt gemaakt:⁹¹ "Politici en voorlichters zijn het autoriseren van teksten gaan zien als een gelegenheid om bij nader inzien onwelgevallige uitspraken af te zwakken of zelfs helemaal terug te nemen. Hun commentaar betreft meestal niet alleen hun eigen citaten: ze willen ook dingen veranderd zien in de rest van het artikel. Al met al is het niet uitzonderlijk met een voorlichter aan de telefoon te zitten die je verhaal alinea voor alinea aan een soort bijbelse exegese onderwerpt. Krijgt hij zijn zin niet, dan wordt de hele trukendoos van psychologische oorlogsvoering opengetrokken: 'dat valt ons nou van je tegen', 'je weet toch dat hij het niet zo heeft bedoeld. Wat ooit begon als een gunst aan de geïnterviewde, en een handige check op onjuistheden voor de verslaggever, is geworden tot een machtsspel waarin de verhouding journalist-politicus volkomen is zoekgeraakt."

In Amerika kennen ze autorisatie niet. Van tevoren wordt er duidelijk gezegd dat een interview bedoeld is ter publicatie. Mochten er eventuele off the record uitspraken zijn, dan wordt dat van tevoren aangekondigd. De geïnterviewde heeft de verantwoordelijkheid om niet meer te zeggen dan hem lief is. Praat hij zijn mond voorbij, dan is dat jammer voor hem, maar de journalist kan het meestal niets schelen. Niemand, ook Hillary Clinton niet, zal ooit vragen of ze de tekst van tevoren mag inzien.

Vroeger ging het in Nederland ook nog zo. Je had een interview, schreef een artikel en de volgende dag stond het in de krant. Wat gunst was, is alledaagse praktijk geworden. En dat moeten we niet willen. Niemantsverdriet is een groot voorstander van de Amerikaanse manier van werken: "In dit systeem gaat eigenlijk zelden iets mis. Juist omdat de journalist de persoonlijke verantwoordelijkheid heeft om het gesprek waarheidsgetrouw weer te geven, zal hij geen seconde in de verleiding komen om de antwoorden een beetje op te leuken. In Amerika is je reputatie alles wat je hebt, en als het een of twee keer misgaat, kom je nergens meer binnen." Persoonlijk ben ik het met hem eens. Zelf ken ik de verleiding om het iets spannender te maken en als het niet goed valt bij de geïnterviewde, kan het er altijd nog gewijzigd worden. Opvallend is dat problemen met autorisatie vooral voorkomt bij artikelen die gaan over een persoonlijke gebeurtenis. Of het nu gaat om een persoonlijk artikel of iets

⁹⁰ (Vegchel, 2012)

⁹¹ (Niemantsverdriet, 2009)

heel anders; mensen wantrouwen de journalist én daar moet iets fundamenteels aan veranderen.

Elke journalist weet; bij autorisatie is het touwtrekken. Hoe ga je daar als journalist mee om? Hier komt een nieuwe machtstechniek bij kijken: de quotes een stukje scherper formuleren. Niet om in de eerste plaats je verhaal spannender neer te zetten, maar om een stukje onderhandelingsruimte te creëren. Een andere manier is om van tevoren duidelijk te hebben wat er absoluut niet uit mag en wat eventueel wel naar de prullenbak mag. Tijs Niemantsverdriet: “‘Wisselgeld,’ is de cynische term die journalisten daarvoor hebben. Autorisatie vormt een schimmig en oncontroleerbaar proces met de koppigste onderhandelaar als winnaar. Hoe noemen we zoiets ook alweer? Koehandel.”⁹²

Willem Pekelder en Frans Oremus zien ook de nadelen van autorisatie: “Het belemmert je vrijheid als journalist al tijdens het schrijven. Je vraagt je steeds af: ‘Zal ik deze harde uitspraak maar wat afzwakken om gezeur te voorkomen?’⁹³ Ook de Volkskrant publiceerde eens een artikel waarin ze hun twijfel over autorisatie naar voren brachten. “Wat eertijds een hoogst ongebruikelijke gunst was voor de gesprekspartner, dreigt een zo alledaags verschijnsel te worden, dat de vrees bestaat dat onafhankelijke en kritische journalistiek in het gedrang komt.”⁹⁴ Een journalist maakt soms compromissen om de geïnterviewde maar tevreden te stemmen, maar dat is niet goed. De journalist blijft de baas over het artikel. Journalist Thom Meens stelt heel terecht de vraag: ‘Van wie is het interview eigenlijk? Van de geïnterviewde of van de journalist?’⁹⁵ In principe van de journalist, maar als je je mannetje niet staat, krijgt het artikel een nieuwe eigenaar, die helaas niet zo goed is voor de tekst. Dus autorisatie blijft gevaarlijk en een risico. Pas op voor het meeleeesspook!

In België hebben sommige media een overeenkomst opgesteld die de journalist en de geïnterviewde moeten tekenen. Zo voorkom je een hoop gezeur, want de afspraken zijn duidelijk en staan zwart op wit op papier. Op de volgende pagina staat het contract.

⁹² (Niemantsverdriet, 2009)

⁹³ (Pekelder & Oremus, 2007)

⁹⁴ (Volkskrant, 2009)

⁹⁵ (Meens, 2005)

CONTRACT BETREFFENDE EEN INTERVIEW MONDELINGE GESCHIEDENIS

Ondergetekende,

De heer / mevrouw

Adres

Postcode en plaats

Telefoonnummer

E-mail

hierna te noemen 'de geïnterviewde'

en , hierna te noemen 'de interviewer' en hier

vertegenwoordigd door

De heer / mevrouw

Adres

Postcode en plaats

Telefoonnummer

E-mail

komen het volgende overeen:

betreffende een interview over

geregistreerd op

1) De geïnterviewde verleent de interviewer de toestemming om, zonder dat daarvoor een vergoeding moet worden betaald, het geregistreerde verhaal:

- ☐ te bewaren (eventueel in samenwerking met derden), zowel in de vorm van een audio- of videobestand (op gelijk welke drager) als in uitgeschreven vorm. De interviewer draagt (eventueel in samenwerking met derden) de volledige kosten

voor deze bewaring en belooft er 'als een goed huisvader' zorg voor te dragen. De geïnterviewde verleent de interviewer ook de bevoegdheid om het geregistreerde verhaal geheel of gedeeltelijk te vervelvoudigen door het vaststellen daarvan op gelijk welke informatiedrager en / of in het geheugen van een dataverzameling (bijvoorbeeld een online databank) in functie van deze bewaring.

- ☐ vormelijk aan te passen met het oog op het gebruik van het verhaal als bron voor nieuwe creaties. Dit omvat onder andere het weglaten van herhalings- en passages die niet ter zake doen, aanpassen van dialectisch taalgebruik, omzetten van spreek- naar schrijftaal,... Hierbij mogen geen inhoudelijke wijzigingen worden aangebracht in het verhaal zonder de toestemming van de geïnterviewde.
- ☐ publiek toegankelijk te maken op een niet-commerciële manier op alle mogelijke thans bestaande of in de toekomst te ontwikkelen wijzen. Hieronder worden verstaan alle mogelijke publicaties, producten en publieke acties die zonder winstoogmerk worden gemaakt op basis van het geregistreerde verhaal. Voorbeelden zijn artikels, boeken, audiofragmenten op tentoonstellingen, presentaties op radio, tv en internet, culturele producties zoals toneelvoorstellingen of voordrachten,...
- ☐ publiek toegankelijk te maken op een commerciële manier op alle mogelijke thans bestaande of in de toekomst te ontwikkelen wijzen. Hieronder worden verstaan alle creaties, producten en acties die met winstoogmerk worden gemaakt op basis van het geregistreerde verhaal.

- 2) Met uitzondering van de hierna aangeduide passages, mag de interviewer het volledige verhaal gebruiken zoals aangeduid in punt 1.

- 3) De geïnterviewde bevestigt dat zijn verhaal geen inbreuk pleegt op auteursrechten die toebehoren aan derden en vrijwaart de interviewer voor alle aanspraken die derden zouden kunnen uitoefenen in verband met de in deze overeenkomst verleende rechten.
- 4) Het verhaal mag niet openbaar gemaakt worden op een wijze waardoor inbreuk wordt gepleegd op de persoonlijkheidsrechten van de geïnterviewde.
- 5) Telkens het verhaal gebruikt wordt, mag de naam van de geïnterviewde worden vermeld.

- ☐ ja
☐ nee

- 6) Deze overeenkomst geldt voor onbepaalde duur. De geïnterviewde kan hieraan een einde stellen bij aangetekend schrijven, gericht aan de interviewer, dat na drie maanden uitwerking zal hebben. Een dergelijke beëindiging zal geen effect hebben op de engagementen die de interviewer reeds aangegaan is m.b.t. het interview vóór de datum van het aangetekend schrijven.
- 7) Het Belgische recht is van toepassing op deze overeenkomst. Ingeval van betwisting over het ontstaan, de interpretatie of de uitvoering van deze overeenkomst zullen de partijen in eerste en meest uitgebreide instantie trachten in overleg tot een vergelijk te komen. Als geen oplossing wordt gevonden zijn enkel de rechtbanken van het gerechtelijk arrondissement leper bevoegd.

Aldus opgemaakt in 2 exemplaren te

op datum van

Elke partij verklaart een exemplaar van deze overeenkomst te hebben ontvangen.

De geïnterviewde

Voor de interviewer

Autorisatie, oftewel de onderhandelingsjournalistiek, heeft ook alles te maken met de belangen van de geïnterviewde. Door autorisatie proberen beleidsmedewerkers, persvoorlichters, politici en noem maar op, zich in te dekken tegen uitspraken die tegen hen gebruikt kunnen worden door superieuren, opdrachtgevers, sponsors of op kleinere schaal door familieleden. In de volgende deelparagraaf bespreek ik nog de belangen van de geïnterviewde, maar focus ik ook op andere belangen.

5.3 Belanghebbenden en hun belangen

Macht gaat altijd samen met belangen. De journalist heeft belangen, een redactie heeft belangen, de lezers hebben belangen en de geïnterviewde heeft ook belangen. En eigenlijk is de ethiek ook een belang die een zekere invloed uitoefent op de journalist. Wanneer er veel belangen op het spel staan, kan een journalist zich machtiger voelen, maar het kan eveneens een reden zijn dat de geïnterviewde zijn macht extra probeert te laten gelden. In deze paragraaf wil ik inzoomen op de verschillende belanghebbenden en hun belangen. Journalistiek bedrijven zonder belangen is onmogelijk. Dit maakt de macht van een journalist lastig meetbaar, omdat hij soms afwegingen moet maken tussen de diverse belangen en soms offers moet brengen. Daarover meer in 5.4.

-De journalist: Allereerst heeft een journalist belangen. Sommigen zijn in een aantal hoofdstukken al kort naar voren gekomen, maar nu worden ze in volledigheid beschreven. Een journalist wil een goed verhaal, hij wil als journalist goed in de markt liggen en als het even kan een aantal primeurs halen. In deze tijd van crisis –en helemaal in de journalistiek– wil je er alles aan doen om je baan veilig te stellen. En als het goed is, heeft een journalist een nog veel belangrijker belang: het optimaal en naar waarheid kunnen bedienen van de samenleving. Door de waarheid boven tafel te krijgen, het stimuleren van het publieke debat, het vervullen van de waakhondfunctie en het in standhouden van de democratie. Een journalist moet ook een hoofdredacteur tevreden stellen. Vooral bij televisie neemt dat soms bijzondere vormen aan. Een journalist krijgt na de uitzending een papier op zijn bureau gelegd met daarop de gegevens van de uitzending: hoeveel kijkers waren er? Wanneer zapt men weg? Een journalist kan daar zonnig voor op het matje worden geroepen. Hij staat voortdurend onder druk. Ook bij printmedia is dat soms het geval. Een journalist moet net zo vaak zijn artikel herschrijven totdat er staat wat een hoofd- of eindredacteur wil lezen. Een groot spanningsveld.

-De geïnterviewde: In 5.2 ging het uitgebreid over autorisatie. Autorisatie heeft alles te maken met de belangen van de geïnterviewde. Een geïnterviewde wil zo goed mogelijk uit de verf komen en als hij grotere belangen heeft, wil hij deze belangen zo goed mogelijk behartigen. Een woordvoerder of persvoorlichter moet de belangen van zijn bedrijf of organisatie veiligstellen. Een politicus wil zo goed mogelijk zijn ideeën en idealen presenteren aan een zo groot mogelijk publiek. Zijn belangen zijn zwaarwegend, omdat hij een publieke functie heeft en verantwoording moet afleggen van zijn daden en gedrag. Steeds meer journalisten gaan hier in mee en bieden hun artikel ter autorisatie aan, terwijl dit absoluut niet verplicht is. Waarom geven steeds meer journalisten hier gehoor aan? Thom Meens: “Er zijn tegenwoordig zoveel media dat politici en bedrijven zelf kunnen uitkiezen met wie ze in zee gaan. Wie niet meewerkt aan voorwaarden vooraf, komt er niet in. Dus leggen

alle kranten -want radio en tv ontspringen deze autorisatiedans- vrijwillig de kop op het hakblok en accepteren steeds wildere voorwaarden.”⁹⁶

Belangen maken het proces van het interview soms ook lastig. De zogenaamde onderhandelingsjournalistiek viert niet alleen hoogtij in de uitwerking, maar ook bij de vraag of je iemand mag interviewen. De journalist en de geïnterviewde hebben meestal allebei belang bij het interview. En dan begint het gezeur: ‘U mag mij interviewen, als ik ook iets mag zeggen wat ik kwijt wil.’ Zie het als een ruil tussen gelijken: een geïnterviewde staat waardevolle informatie af en de journalist geeft hem er aandacht voor terug in een krant of magazine én hij heeft een mooi verhaal. In een publicatie van diverse auteurs staat: “Een interview is nooit alleen een transcriptie van de opinies van een geïnterviewde, maar ook het resultaat van onderhandelingen. Hoewel journalisten een centrale rol vervullen in deze onderhandelingen, ontbreekt er een duidelijk zicht op de strategieën en de gevolgen.”⁹⁷

Vaak zijn er voor publieke personen, organisaties en bedrijven grotere belangen. Via de media kan er direct gecommuniceerd worden met een groot en breed publiek, kan iemand zich onderscheiden van de concurrentie en kan iemand een verkeerd beeld gemakkelijk rechtzetten. En veel in media ‘zijn’, is goed voor de carrière. Als mensen je vaak in de media zien, krijgen ze het idee dat je er toe doet. Je wilt dat jij of je bedrijf goed op de kaart staat, dat mensen je naam, producten en diensten kennen.

-De redactie: Als derde heeft de redactie belangen. De hoofdredacteur heeft hier vaak een grote rol in. Hij is als het ware de toezichthouder van de redactie. Of zoals Hans Laroës het zegt: “Als hoofdredacteur ben je eindverantwoordelijk. Voor het verhaal. Voor wat die ene collega nu wel of niet deed en zei. Voor bronbescherming. Voor het budget. Het personeelsbeleid. Voor de kwaliteit. Voor de toekomst.” Maar heeft hij daarom ook macht? “Macht vind ik een ingewikkeld begrip, toegepast op de journalistiek. Ben je als hoofdredacteur van de NOS de machtigste journalist van Nederland, zoals soms met bewondering en vaker met afgrijzen werd gezegd? Dat veronderstelt tegelijk machtsmisbruik, het manipuleren van de journalistieke agenda en daarmee van de agenda die een samenleving er op na houdt, of waar ze zich mee bemoeit. En hoewel het in sommige kringen al decennia lang mode is de journalistiek, en zeker de publieke, te zien als een stelsel van niet eens zo geheimzinnige, linksige samenzweringen, toch kan ik van binnenuit beweren dat wij bewust noch onbewust andere keuzes maken dan ontleend aan de journalistieke professie.”⁹⁸

Hoe dan ook; ik denk dat er ook een keerzijde is. Een magazine of krant moet vol komen en het verhaal moet door de lezer gelezen worden. Bij een redactie zijn twee begrippen heel belangrijk: bereik en relevantie. Of: “Samen de lezer verleiden.”⁹⁹ De selectie van de onderwerpen hangt eigenlijk voor een groot gedeelte af van het lezerspubliek. Waar hebben de lezers het meeste aan en met welke publicatie bereik ik de meeste mensen? “De redactie moet niet alleen alert zijn op het nieuws, maar moet zich ook constant de vraag stellen: ‘Voor

⁹⁶ (Meens, 2008)

⁹⁷ (Bakker, Broertjes, Liempt, Prinzing & Smit, 2013)

⁹⁸ (Laroës, z.d.)

⁹⁹ (Asbreuk & Moor, 2007, P. 78)

wie is dat nieuws?”¹⁰⁰

De lezer vraagt, wij leveren. Dat heeft ook alles te maken met financiële belangen. De tijdschriften moeten verkocht worden, er moeten weer abonnementen genomen worden op kranten en bestaande klanten moeten te vriend worden gehouden. Als journalist zit je tussen het vuur, want wanneer kranten of tijdschriften minder worden gelezen door slechtere verhalen, komt er minder geld binnen. Dat betekent minder geld voor werknemers, met als gevolg dat er banen verdwijnen. Een redactie en een hoofdredacteur gaan altijd voor de hoogste kwaliteit. In de praktijk blijkt ook dat journalisten vaak meningen propageren en verkondigen die in overeenstemming zijn met hun economische belangen. Als hoofdredacteur leid je ook het proces waarin de journalistieke identiteit van de redactie wordt herschreven. Een enorme verantwoordelijkheid en toch ook invloed. Als hoofdredacteur kun je sturen welke kant het op gaat met je organisatie. Hans Laroes: “Uiteindelijk is het ook de verantwoordelijkheid van de hoofdredacteur –en van iedere individuele journalist- te weten dat je onderdeel bent van een groter complex dan je eigen organisatie: de journalistiek.”¹⁰¹

De redactie heeft ook belang bij de lezer, omdat journalisten hun publiek steeds meer zijn gaan zien als belangrijke bronnen. Het gaat minder om het leveren van inhoudelijke input, maar vooral om het aandragen van onderwerpen en eventuele namen daarbij. Met de opkomst van sociale media is het veel makkelijker om je publiek actief bij het journalistieke proces te betrekken. Het is een manier van ‘klantenbinding’.

Een redactie heeft ook belang bij de geïnterviewden. Goed contact is belangrijk, want je weet; een volgende keer kan ik weer beroep doen op deze persoon als dat nodig is. “De belangenverstrengeling is dat journalisten in zekere mate afhankelijk zijn van politici voor nieuwtjes, interviews, e.d. Dat geldt meer naarmate de journalist gemakzuchtiger is, omdat bij afwezigheid van directe bronnen, onafhankelijk onderzoek moet worden gedaan, hetgeen veel meer tijd vergt. Dit maakt hun gevoelig voor manipulatie door die politici, en het verkleint sterk de mogelijkheden voor journalisten om politici kritisch te benaderen, wat algemeen gezien wordt als een van de kerntaken voor journalisten.”¹⁰² Een goede relatie met een geïnterviewde is ook enorm belangrijk voor eventuele advertising. Vooral als het gaat om grote bedrijven. Bepaalde informatie wordt uit artikelen geschrapt omdat dit eventueel voor problemen kan zorgen met een adverteerder of geïnterviewde.

-De lezer: Het laatste belang is de lezer zelf. De lezers willen een goed verhaal, iets dat zijn wereldbeeld bevestigt, herkenning oproept of waar hij iets aan heeft in het dagelijkse leven. Redacties en journalisten komen daardoor voortdurend in dilemma's terecht. Elke keer moet de keuze gemaakt worden of een redactie kiest voor wat zij het belangrijkste nieuws vinden of wat de lezer waarschijnlijk het interessantste vindt. Achter de schermen worden offers gebracht om dat te realiseren en soms gaat dat ten koste van de echte journalistieke kwaliteit. Onderzoeker, journalist en docent internetjournalistiek Sebastiaan van der Lubben pleit daarom ook voor echte transparante journalistiek. “Het is in mijn ogen de enige remedie

¹⁰⁰ (Jansen, 2008, P. 33)

¹⁰¹ (Laroes, z.d.)

¹⁰² (Media, journalisten en belangen, z.d.)

tegen onderhandelingsjournalistiek. Die onderhandelingsjournalistiek is trouwens niet eens het enige (onzichtbare) kwaad. Niemand weet hoeveel goedkeuringsrondes voorafgaan aan een interview met een Kamerlid of minister. Uit ervaring weet ik dat een gesprek met een bewindspersoon weinig meer met echte vrije nieuwsgaring van doen heeft. Koppen gaan er aan, intro's worden herschreven en men komt terug op citaten.”¹⁰³ De lezers worden natuurlijk steeds slimmer en vragen zich steeds meer af waarom dit gepubliceerd wordt. Terwijl redacties constant bezig zijn om het beste leesvoer op de tafels van de lezers voor te schotelen. “We fight for our readers, but we do not fight in front of our readers”, aldus een van Prinzings respondenten van de Allgemeine Zeitung.¹⁰⁴

Lezers willen ook hun mening bevestigd zien. Media helpen daarbij. Ook wil de lezer meer informatie, maar korter en het liefst crossmediaal. Als journalistiek medium moet je daar op inspelen, want opnieuw geldt; bedien je ze niet op hun wenken, dan gaan ze toch gewoon naar de burens. En dat wil je niet.

We hebben gekeken naar de verschillende belangen, maar uiteraard is het heel belangrijk voor een journalist om zorgvuldig om te gaan met de verschillende belangen. Daarover gaat de volgende paragraaf.

5.4 Omgaan met al deze belangen

Interviewen is soms een ingewikkeld samenspel tussen journalisten en hun bronnen. De lezers zien alleen het eindresultaat en dat lijkt allemaal normaal en spontaan, maar dat is niet zo. Er wordt flink getrokken aan beide kanten. Iedereen wil dat zijn of haar belangen het best worden behartigd. Soms moet een journalist hard trekken en moet hij een geïnterviewde overtuigen om mee te doen, soms door inderdaad te onderhandelen. Freerk Teunissen: “Bij een journalistiek interview komen de belangen van de journalist en de geïnterviewde meestal niet overeen. In essentie spreekt de journalist mensen omdat hij zelf iets wil. Hij is dus de vragende partij. Maar in de praktijk blijkt dat veel geïnterviewden niet onbereidwillig zijn.”¹⁰⁵

Toch moet een journalist soms onderhandelen om verschillende belangen te behartigen. Een belangrijk gevolg van deze belangenverstrengeling is dat de journalistiek haar belangrijkste taak vergeet; het berichten over dingen die niet goed gaan in onze samenleving of machten controleren in de gehele wereld. “Een journalist is één van de weinige of misschien wel de enige kracht die de macht weerwoord kan bieden op het moment dat deze wordt misbruikt.”¹⁰⁶

Maar belangenverstrengeling gaat niet altijd ten koste van de journalistieke kwaliteit. Soms is het goed om te onderhandelen met een bron. Een journalist kan kiezen voor een minder geschikte bron, maar dan verlies je ook kwaliteit. Vaak is er weinig tijd om nog iemand te vinden, dan kun je beter je energie steken in redelijke onderhandelingen. Het is zo ongeveer onderdeel van de professie geworden. Nogmaals de keerzijde is ook waar; soms leidt het tot verantwoorde journalistiek, maar vaak ook niet.

¹⁰³ (Lubben, 2012)

¹⁰⁴ (Tameling, 2011)

¹⁰⁵ (Teunissen, 2008, P. 12)

¹⁰⁶ (Rijnlandmodel, z.d.)

Als journalist moet je zelf afwegingen maken tussen al deze belangen. Daar kun je geen formule voor ontwerpen. Het omgaan met deze belangen is per persoon verschillend. De ene journalist zal hier verder in gaan dan de ander. Daarom is het mooi dat de ethische codes niet bindend zijn, maar de journalist ook vrijheid geven.

Als een journalist zich niet kan verantwoorden met deze belangenverstrengeling, moet hij zelf het initiatief nemen om hier niet aan mee te werken en anders weg te gaan bij een medium. Een medium moet op haar beurt weer uitgaan van hun eigen kwaliteit en identiteit en deze niet laten ondersneeuwen door allerlei belangen, ook al levert het misschien geld of aanzien op. Een medium moet ook eerst kijken bij welke groep hun identiteit past, anders loopt ze het gevaar dat ze voor het karretje van de lezer wordt gespannen.

Een journalist moet rekening houden met een aantal belangen. Soms zijn deze in zijn voordeel, maar vaak brengt dit ook nadelige gevolgen met zich mee. Een journalist moet zelf verantwoording afleggen van zijn handelen en onderhandelen. In het praktijkonderzoek dat nu volgt, zullen dit soort zaken nog uitgebreider aan de orde komen.

Hoofdstuk 6 Praktijkonderzoek

Het literatuuronderzoek dat u zojuist heeft gelezen, vraagt om reflectie vanuit de praktijk. Zonder het praktijkonderzoek is de scriptie niet evenwichtig. Ik ben op pad geweest en interviewde journalisten, hoofdredacteuren, wetenschappers/onderzoekers in de journalistiek, schrijvers van interviewboeken, een politicus en een voorlichter. Ik geloof dat ik door deze mensen en hun visies nog beter grip krijg op mijn probleemstelling. Vanuit hun jarenlange ervaring in dit vakgebied kunnen zij veel vertellen over hoe het journalistieke interview en de uitwerking in elkaar zit en welke rol zowel geïnterviewde als journalist daarin hebben. De visies zijn verzameld en ik probeer te reflecteren op de bevindingen die door het literatuuronderzoek naar boven zijn gekomen.

6.1 Verantwoording

Natuurlijk is de grote vraag: wie zijn deze ervaringsdeskundigen uit het vakgebied? En waarom ben ik bij hen terecht gekomen? Hieronder noem ik de namen en verantwoord waarom ik denk dat zij goed antwoord kunnen geven op mijn vraagstelling.

Brigit Kooijman: Ze heeft jarenlange ervaring als freelance journaliste. Ze begon met het schrijven van reportages, maar al snel volgende de interviews. En zoals ze het zelf zegt, is het interview haar meest geliefde genre. Ze schreef er vele tientallen. Ze interviewde zowel BN'ers als onbekende Nederlanders en verschenen in het NRC Handelsblad, NRC Next en Kracht, het magazine van KWF. Daarnaast geeft ze ook met regelmaat workshops interviewen. Ook werkte ze de afgelopen jaren in diverse overheidsinstanties. Aan diversiteit geen gebrek. De belangrijkste doorslag om haar interviewen kwam door het lezen van haar blog *De onbekende Nederlander en de macht van de geïnterviewde*. Daarin stelt zij dat geïnterviewden steeds machtiger worden en laat dat nou net raakvlak hebben met mijn scriptie én het is een tendens die ik constateerde en waar mijn scriptie deels op gebaseerd is. Ze heeft in die zin dezelfde ervaring gehad als ik. Zij weet wat het is om met een machtige geïnterviewde te maken te hebben. Het lijkt me daarom zinvol om met haar te spreken.

Bas den Herder: Bas den Herder heeft op meerdere terreinen affiniteit met de journalistiek. Hij gaf les op de opleiding journalistiek op het Windesheim. Later is hij overgestapt naar de communicatie. Hij heeft gewerkt als redacteur, freelancer en werkt momenteel bij De Speld. Kortgeleden deed hij onderzoek naar de impact van het toenemend gebruik van het interview als journalistiek genre op de individuele autonomie en de wederzijdse afhankelijkheid van het journalistieke veld en het politieke veld in Nederland, Groot-Brittannië en Frankrijk. Dit onder de titel *A Question of autonomy – the interview in France, England and the Netherlands 1880-2005*. Hij constateerde dat politici (maar natuurlijk geldt dit ook voor vele anderen) steeds beter weten hoe ze met de media moeten omgaan en hoe ze deze moeten inzetten voor hun eigen gewin. Bas den Herder beschouwt de geschiedenis van de journalistiek daarom als een constante strijd om de macht tussen politici en journalisten. Door zijn onderzoek en de ervaring in de journalistiek én communicatie heeft hij een verfrissende blik op deze thematiek.

Freerk Teunissen: Freerk Teunissen is gepokt en gemazeld in het vak interviewen. Hij is docent aan de Hogeschool Utrecht, hij traint en coacht journalisten en journalisten in opleiding in binnen- en buitenland. Hij weet veel van het journalistieke interview en heeft zijn kennis samengebracht in zijn boek *Het journalistieke interview*. Daarnaast geeft hij onder

andere schrijfttraining en communicatietraining, waarbij hij bij het laatste focust op interviewtechnieken en journalistieke interviewtraining. Hij is een perfecte aanvulling voor mijn praktijkonderzoek omdat hij vanuit zijn kennis mij meer kan vertellen over technieken in het interview en hoe een journalist daardoor zijn macht kan vergroten. Hij is waardevol voor meer de technische kant van deze thematiek.

Charlotte Govaert: Charlotte is als onderzoeker verbonden aan de VU in Amsterdam. Ze doet onderzoek naar de relatie tussen degene voor de camera en erachter, de filmmaker en degene die hij of zij opvoert in de documentaire. Het gaat met name over de vertrouwelijke sfeer die je als journalist creëert zodat de geïnterviewde een emotioneel invoelbaar verhaal vertelt. De voorlopige titel is *The Politics of intimacy: ethics of the personal in documentary film*. Zij bekijkt de relatie van de geïnterviewde en de journalist vanuit een heel ander perspectief en dat is waardevol voor mijn scriptie en doordat ze daarnaast freelancer is, kan ze ook vanuit de praktijk het een en ander vertellen.

Frénk van der Linden: Hij is onmisbaar in mijn scriptie omdat de naam onlosmakelijk verbonden is met het interview. Binnen ons vakgebied staat hij bekend als specialist in het interviewen. Hij won diverse prijzen en schreef ook een aantal boeken. Hij interviewde honderden mensen en staat bekend om zijn soms confronterende interviewstijl. Hij kent het genre 'het journalistieke interview' van binnenuit en kan na al die jaren ook veel vertellen over de machtsverhouding tussen geïnterviewde en journalist. Daarnaast kan hij veel vertellen over de technieken die beide partijen kunnen gebruiken om hun macht te vergroten. Zijn kennis is een onmisbare aanvulling in mijn praktijkonderzoek. Theo van Stegeren interviewde hem ooit over dit thema en publiceerde het artikel op De Nieuwe Reporter.

Hans Laroës: In mijn scriptie wil ik ook hoofdredacteurs aan het woord laten. Als het gaat om de macht van de journalist blijkt vaak de redactie ook een belangrijke invloed te hebben op de journalist. Een redactie heeft een beleid, wil een krant of magazine vol hebben en dat natuurlijk met de mooiste verhalen en nieuwtjes. Ik ben benieuwd hoe hoofdredacteurs zelf aankijken tegen de macht van een journalist en welke invloed zij daar op hebben. Hans Laroës schreef op zijn eigen website een artikel over *Over macht en journalistiek* waarin hij een aantal interessante uitspraken doet. Buiten zijn hoofdredacteurschap om heeft hij veel ervaring op allerlei gebieden binnen de journalistiek. Zijn uitgebreide cv geeft mij het vertrouwen dat hij mij veel kan vertellen.

Frits van Exter: Hij is hoofdredacteur van Vrij Nederland en schreef jaren terug een goed artikel op de website van Trouw over de macht van de journalist. Zijn visie op dit thema is interessant en een goede aanvulling bij de rest van het praktijkonderzoek. De macht van een journalist heeft ook alles te maken met diverse belangen die hij moet behartigen. Wat mij betreft valt de redactie (de hoofdredacteur daar bij ingesloten) ook onder zo'n belang. Ik wil hem (en Hans Laroës) vragen naar de journalistieke belangen binnen hun medium. Hoe gaan zij om met belangen? Welke rol speelt de journalist daarin? Ik heb voor twee hoofdredacteurs gekozen, omdat dit evenwichtiger is dan eentje. Eigenlijk kijken zij van bovenaf naar de macht van de journalist en een journalist bekijkt het vanuit zijn eigen ogen. Ik ben heel benieuwd of zij er anders naar kijken dan de journalisten zelf.

Arnoud Proos: Hij is voorlichter bij de SGP en hij is vooral erg interessant voor het belangendeel. Een journalist moet natuurlijk belangen behartigen, maar een voorlichter ook. Je wilt natuurlijk dat je partij zo goed mogelijk in de publiciteit komt. Dat kan wel eens voor lastige situaties zorgen en er wordt soms behoorlijk onderhandeld. Ik ben benieuwd hoe hij aankijkt tegen de macht van de journalist. En heeft hij zelf macht? Hoe kijkt hij aan tegen journalisten? Hoe zit het nou met die belangen? Wie gebruikt wie? Een journalist heeft daar zo zijn visie op, maar het zou niet evenwichtig zijn als de thematiek slechts vanuit één perspectief wordt belicht.

Joël Voordewind: De vraag 'of een journalist macht heeft in een journalistiek interview en de uitwerking daarvan in printmedia' kun je niet beantwoorden als je geen ervaren geïnterviewde interviewt. Iemand die veel met media te maken heeft, kent de ins en outs van het interview en kan prima overzien of een journalist macht heeft ja of nee. Daar komt bij dat veel van deze mensen mediatraining hebben gehad en daardoor zelf ook zekere machtstechnieken hebben. Ik ben benieuwd of de visie van journalisten over de macht van journalist en geïnterviewde overeenkomt met hoe de geïnterviewde tegen deze casuïstiek aankijkt. Ik denk dat Joël Voordewind als Kamerlid van de CU daar het een en ander over kan vertellen.

Ik hoop dat ik duidelijk heb kunnen maken waarom ik denk dat deze mensen de juiste personen zijn om in mijn praktijkonderzoek duidelijk te reflecteren op mijn literatuuronderzoek.

Maar waarom diepte-interviews? Een diepte-interview is een kwalitatieve onderzoeksmethode en levert meer en 'diepere' informatie op, dan informatie die vergaard is door kwantitatief onderzoek, bijvoorbeeld door een enquête. Ik twijfelde zelf ook nog even aan een enquête. Ik wilde een groot aantal mensen een aantal stellingen voorleggen. Met de uitkomsten kon ik dan reflecteren op mijn literatuurstudie. Een enquête is echter een tijdrovende klus, waarbij er niet heel specifieke informatie vrijkomt. Ook komt er geen gesprek op gang, terwijl dat juist heel belangrijk is, want een diepte-interview is uitermate geschikt om ideeën en opvattingen over een bepaald onderwerp te achterhalen. Een voordeel van het diepte-interview ten opzichte van een enquête is dat ik goed kan doorvragen naar achterliggende motivaties, gedachten en ideeën. De informatie die ik kan gebruiken voor mijn scriptie is dus gedetailleerder. Bij een enquête krijg ik bepaalde uitkomsten voorgeschoteld, maar verder weet ik niets van achterliggende motieven. Doordat ik nu diepte-interviews heb gedaan, kon ik resultaten uit eerdere interviews voorleggen aan de kandidaten van de interviews die later volgden. Door een gestructureerde gesprekspunten lijst te gebruiken, zorg ik ervoor dat alle aspecten van mijn probleemstelling belicht worden. Dit deed ik door bij elk hoofdstuk twee vragen te bedenken die essentieel zijn voor mijn conclusie. Door dit te doen werd het voor mij makkelijker om visies te vergelijken en daaruit bepaalde conclusies trekken. Een ander voordeel van het diepte-interview is dat ik naar voorbeelden kan vragen om de argumenten van de geïnterviewden te illustreren. Daardoor wordt de informatie meer behapbaar dan wanneer je alleen maar een aantal resultaten hebt. Een diepte-interview is ook uitermate geschikt voor mijn probleemstelling omdat de persoonlijke mening van de geïnterviewde centraal staat. Dat is belangrijk omdat er geen goed of fout antwoord is op de hoofdvraag. Iedereen heeft een ander zicht op de journalistieke professie en daarmee op de macht van de journalist. Ik kan nu zelf hun

meningen analyseren en reflecteren en kijken waarin ik hun volg en waarin niet. De verschillende visies van de geïnterviewden helpen mij om mijn eigen visie te ontwikkelen op deze thematiek.

6.2 Opzet

Allereerst deed ik de interviews en schreef ze vervolgens uit. Er is veel boeiende informatie naar voren gekomen, maar ik kan natuurlijk niet alles gebruiken voor mijn scriptie. Mijn plan is om de hoofdstukken een voor een langs te lopen en daar de belangrijkste punten uit te halen die voor het beantwoorden van mijn probleemstelling essentieel zijn. Ik zal dan de visies die de geïnterviewden hebben gegeven analyseren aan de hand van die belangrijke punten. Bij het ene punt komt er meer informatie naar voren dan bij het andere punt. De geïnterviewden gaven allemaal goede voorbeelden om hun visies kracht bij te zetten en de informatie een illustrerend karakter te geven.

6.3 Uitkomsten

Voordat ik begin met de analyse wil ik een kleine kanttekening maken. Veel van de geïnterviewden gebruiken 'invloed' in plaats van 'macht'. Voor mijn scriptie maakt het niet uit, want de definitie die ik aan macht¹⁰⁷ verbind, komt sterk overeen met de definitie van invloed.

De zoektocht naar het antwoord op mijn probleemstelling leverde interessante, verrassende en opmerkelijke dingen op. Allereerst viel mij op dat de geïnterviewden het journalistieke interview zien als een spel en als het gaat om belangen en onderhandelingen ook soms echt als een strijd. Hans Laroës noemt het bijvoorbeeld gevecht, strijd en spel, Charlotte Govaert noemt het een krachtenveld of krachtenspel en Frits van Exter noemt het een spel. Dat maakt deze scriptie voor mij zo interessant. De begrippen 'krachtenveld', 'spel' en 'strijd' impliceren dat het in beweging is. Beide partijen zijn actief betrokken en de macht verandert per persoon en per situatie. Er is dus niet één partij met de macht. Dit maakt dat de conclusie straks ook niet eenvoudig gegeven kan worden. In eerste instantie wilde ik de machtsmiddelen van een journalist en geïnterviewde machtswapens noemen. Op dat moment klonk het nog al negatief, maar soms denk ik: 'misschien past die term wel beter bij de gehele situatie.'

Algemene macht van de journalist in onze samenleving

Zoals in hoofdstuk 1 staat beschreven, moet de journalist zich actief inzetten voor de democratie en voor een vrij burgerschap, bouwen aan een gemeenschap en het publieke debat stimuleren. Als we dan kijken naar de macht van een journalist, past dit dan bij zijn rol in de samenleving? Zonder nog toe te spitsen op het journalistieke interview, stel ik de vraag: 'heeft een journalist macht?' Opvallend is dat de meningen daarover zijn verdeeld. Variërend van geen invloed, tot een beetje invloed of zelfs veel invloed.

"Macht is het staatsrecht van de journalistiek," vertelt Brigit Kooijman. "Soms heb je als journalist veel macht, maar ik denk dat de meeste al blij zijn als ze een beetje invloed"

¹⁰⁷ "Macht is een relatie tussen tenminste twee individuen of groepen (van individuen) waarin de één richting kan geven aan het gedrag van de ander of dit gedrag kan bepalen. Het gaat dus om een relatie, een relatie van ongelijkheid."

hebben. Macht suggereert dat je mensen aan een touwtje hebt en dat je hele ontwikkelingen kunt tegenhouden of in gang kunt zetten. Zo is het denk ik niet.”

Frits van Exter sluit zich aan bij Brigit Kooijman. In een Amerikaanse studie las hij dat onderzoekers de macht van een journalist sterk in twijfel trokken:

“Een van de toppunten van journalistieke macht is het ten val brengen van de president van de VS. Het Watergate is daar onlosmakelijk aan verbonden als een soort successtory. Maar uit dat onderzoek bleek ook dat de publiciteit daarin betrekkelijk weinig invloed had op de daadwerkelijke gebeurtenissen. Er zijn bijna meer voorbeelden van de onmacht van de journalistiek dan de macht. Maar of we met z’n allen de strijd tegen klimaatverandering in gang zetten of het bewustzijn over Europa te verbeteren? De kranten staan er bol van, maar of het daadwerkelijk tot het een en ander leidt, kun je je afvragen. Er zijn meer aanwijzingen dat de macht betrekkelijk is dan dat hij groot is, maar wel met de kanttekening dat fundamenteel onderzoek ontbreekt.”

Het is opmerkelijk dat Frits van Exter en Brigit Kooijman de macht van een journalist in twijfel brengen. Helemaal als je kijkt naar de opvatting van Bart Brouwers (zie hoofdstuk 1) waarin hij suggereert dat een goed geïnformeerde maatschappij een voorwaarde is voor een goed functionerende democratie. Ook Kovach en Rosenstiel zeggen dit in hun boek (geciteerd in het eerste hoofdstuk) met zoveel woorden: “Het concept journalistiek is onlosmakelijk van het concept democratie.” De democratie is dus gebaat bij goede journalisten. Ik ben het daarom ook niet eens met Frits van Exter en Brigit Kooijman, maar ik wil mij aansluiten bij de visie van Charlotte Govaert.

“Het is onmogelijk om journalistiek te beoefenen zonder macht,” stelt Charlotte Govaert. “Alleen mijn ervaring is dat journalisten een gecompliceerde relatie met macht hebben. Ze zien zichzelf als personen die de macht controleren. Daar spreekt een zeker wantrouwen uit jegens macht, maar ik weet niet of alle journalisten zich in gelijke mate bewust zijn van het feit dat ze zelf ook macht hebben. En of ze zichzelf daar dan ook op reflecteren of daar verantwoording van af leggen. Ze zijn vooral gericht op het controleren van anderen en niet zichzelf. Macht uitoefenen is inherent aan de journalistiek, ook al wensen journalisten geen macht uit te oefenen.”

Ook Hans Laroës steunt Charlotte Govaert in haar argumenten:

“Macht heeft een negatieve connotatie en de meeste journalisten vinden dat ze op de wereld zijn om de wereld te verbeteren. En macht riekt naar machtsmisbruik en dat wil je niet. Maar ze hebben zeker wel macht! Het is nooit in alle omstandigheden en voor elke organisatie hetzelfde. Laten we als voorbeeld het Leidsch Dagblad nemen. Als een journalist een groot verhaal tegenkomt over een wethouder of bedrijf, er goed in zit en het vervolgens publiceert, bepaalt hij op dat moment de agenda van alles wat er in Leiden politiek en maatschappelijk gebeurt. Als hij dat verhaal niet geschreven had, was dit niet gebeurd en hadden de betrokken anders gefunctioneerd. Dus de macht van een journalist is vaak agendasettend; je pakt een onderwerp, zet die op de agenda en iedereen wordt min of gedwongen om daarop te reageren. Journalisten zijn zich -denk ik- te weinig bewust van de processen waarin zij een rol spelen.”

Ook Freerk Teunissen ziet in dat journalisten een gecompliceerde relatie met macht hebben:

“Ik interviewde ooit een aantal journalisten en vroeg: ‘Wie controleert jou eigenlijk?’ Alberto Stegeman zei toen: ‘Mij controleren is niet nodig, want ik maak gewoon televisie. De kijker bepaalt of het goed is.’ Maar wat als jij als journalist een fout maakt? Wie corrigeert jou dan? Waar zitten de check and balances? Mijn ervaring is dat weinig journalisten oog hebben voor deze vragen. Journalisten hebben - net als alle mensen - de neiging de waarde van hun eigen oordeel te overschatten. Er mag wat mij betreft meer openheid komen over de werkwijze van journalisten en meer mogelijkheden om het werk van journalisten te controleren, of er in elk geval vragen over te stellen.

Frits van Exter volgt deze lijn ook:

“Je ziet dat journalisten zich vroeger gemakkelijker konden verschuilen in een nevel van ontastbaarheid, al dan niet een ivoren toren. Dat wordt nu lastiger omdat er een zekere controle is op de online media. Dat is een goede ontwikkeling, omdat de journalist er recht heeft op heeft om gecontroleerd en bekritiseerd te worden.”

Dat maakt wat mij betreft de zoektocht naar macht ook zo ingewikkeld. Het lijkt wel of journalisten te weinig beseffen welke rol ze vervullen en wat ze allemaal kunnen bewerkstelligen. Als journalisten zelf niet inzien wat hun handelen kan doen met het volk of met een persoon, wordt het ook lastiger om meer grip te krijgen op hun macht en hoe deze macht zich verhoudt tussen journalist en geïnterviewde.

Zonder journalisten kwamen veel dingen niet aan het licht en werd de burger niet geïnformeerd over allerlei politieke en maatschappelijke gebeurtenissen. De macht van de journalist in deze samenleving moet niet onderschat worden. Alles wat in Den Haag gebeurt, hadden we niet geweten –of in ieder geval niet in zo uitgebreid- als er geen journalisten waren. De maatschappelijke functie van een journalist is dus best heel groot.

Joël Voordewind: “Ze kunnen politieke issues aan de kaak stellen, actualiteiten op de agenda zetten en onderzoeksjournalistiek doen. Hiermee kunnen ze ons weer voeden met nieuwe informatie.”

Ook Frénk van der Linden beaamt dat een journalist macht heeft in onze samenleving, maar het wisselt wel heel erg. Dat ben ik ook met hem eens. Je kunt niet zeggen dat een journalist altijd macht heeft, maar hij heeft het wel en daar gaat het mij om.

“De ene keer heb je heel sterk macht, maar de volgende keer minder. Het is afhankelijk van het medium waarvoor je werkt, het tijdstip wanneer je iets maakt, hoe veranderend een bepaalde situatie wel of niet is en je eigen overtuigingen en smaken. Het is geen wet van Meden en Perzen. Het gaat niet altijd op een bepaalde manier. Overigens is macht geen eigenschap van een journalist.”

Wat mij opvalt, is dat niemand, behalve Arnoud Proos, spreekt over de rol van internet op de macht van de journalist. In hoofdstuk 1 bespreek ik uitgebreid de competenties van een journalist die passen bij het veranderde medialandschap. De functie van een journalist wordt daardoor wel voor een groot deel anders en zijn macht minder sterk, ook al blijven die

andere functies belangrijk. Misschien is dat ook de reden waarom Frits van Exter en Brigit Kooijman stellen dat een journalist minder macht heeft, omdat de burger nu ook zekere macht heeft doordat hij heel eenvoudig allerlei informatie de wereld in kan sturen. Arnoud Proos merkte in ieder geval op dat de macht van de journalistiek toch een beetje afneemt.

“De relatie met journalisten is anders dan acht jaar geleden. Internet stond nog in de kinderschoenen en Facebook en Twitter bestonden niet. Toen merkte je dat journalisten de enige informatiebron naar buiten waren. We kunnen nu onze eigen informatie naar buiten brengen en ook als een krant er niets mee doet, bereiken we ons publiek. Journalisten hebben nu veel minder invloed op wat we doen.”

Het valt op dat een journalist wel macht heeft, omdat je ziet dat journalisten in andere landen zonder democratie veel voorzichtiger ter werk moeten gaan, omdat ze anders het risico lopen om in de gevangenis gegooid te worden. Kortom: als er geen journalisten zijn, is er geen goede democratie en als er geen democratie is, zijn er geen goede journalisten. We hebben de taak om mensen in te lichten over het reilen en zeilen van onze democratie en die taak is enorm belangrijk! Freerk Teunissen zegt het als volgt:

“Zonder journalistiek geen persvrijheid en zonder journalisten kan niemand volhouden dat hier sprake is van democratie.”

Machtsmiddelen journalist in het journalistieke interview

In hoofdstuk 2 zoom ik in op het journalistieke interview; het ontstaan van het genre, de rol van de journalist, soorten interviews en het doel. Allereerst wil ik opmerken –en dat lijkt mij volkomen logisch- dat de manier waarop je jezelf als journalist opstelt, afhangt van het soort interview en de persoon die je tegenover je hebt. Wat ik me eigenlijk nooit zo realiseerde, is dat je persoonlijkheid zo'n grote impact heeft op het interview. De rol die je aanneemt, kan veel effect hebben op het verloop van het interview. Een kanttekening die ik hier bij wil maken, is dat dit vroeger totaal niet gebruikelijk was. Toen het interview net opkwam, ging je voorzichtig om met je geïnterviewde –dit was vaak een politicus- omdat deze vaak op een voetstuk stond. Tegenwoordig is dat al lang niet meer zo. Dat kwam ook terug in de antwoorden van een aantal geïnterviewden. Er is een verschuiving in zowel de macht van de journalist als ook die van de geïnterviewde. Ik kom daar zo nog uitgebreid op terug. Bas den Herder typeert het zo:

“Toen het interview ontstond, was het heel schokkend dat woorden van politici ineens werden gepubliceerd in de krant, laat staan dat een journalist zei: ‘Dit heb je gezegd en je staat in de krant.’ Nu is dat volkomen logisch. Journalisten stellen de meest brutale vragen en een politicus beklaagt zich nooit over het feit dat een journalist iets opneemt.”

Dus de rol van de journalist is veranderd. Hij kan verschillende rollen aannemen, maar wat mij opviel is dat een aantal van de geïnterviewden de persoonlijkheid van een journalist noemde als een machtsmiddel. Ik noem een aantal argumenten van de geïnterviewden:

“Ik heb mijn eigen smaken, voorkeuren, gekten, tics, een mannelijk geslacht en geen vrouwelijk geslacht,” vertelt Frénk van der Linden. “Je brengt alleen al je hele persoon en karakteristiek in en mede daardoor gaat het interview de ene of de andere kant uit. Iemand

anders stelt tegenover dezelfde persoon andere vragen, in een andere toonsoort en bewoording. Of je nu wilt of niet; daar gaat een zeker effect van uit."

Ook Charlotte Govaert noemde persoonlijkheid als een belangrijke factor in het journalistiek interview. Het verschil met Frénk van der Linden is dat Charlotte Govaert het empathisch inlevingsvermogen van een journalist als een bewust in te zetten wapen illustreert. Terwijl Frénk van der Linden –als ik het goed begrijp- het bedoelt als iets waar je geen invloed op hebt.

Charlotte Govaert: "Je bent als journalist inlevend en je probeert er uit te halen wat voor jouw verhaal van belang is. Dat doe je door het inzetten van jouw persoonlijke vaardigheden die normaal voorbehouden zijn aan een vriendschapsrelatie. Een journalist trekt met iemand op en komt in zijn of haar persoonlijke levenssfeer. Hij komt in iemands huis en ziet de geïnterviewde in een kwetsbare situatie, misschien wel meer dan een vriend ooit heeft gezien. Dat is volgens mij iets waar een journalist nog nooit over heeft nagedacht. Ze geven geen rekenschap af van het feit wat dit met iemand doet en hoe dat overkomt. Dat is ook een vorm van macht en beïnvloeding."

Het bijzondere van de uitleg van Charlotte Govaert vind ik het feit dat ze suggereert dat veel journalisten hier niet over nadenken. Ik volg haar in dit argument, omdat –zoals ik net al zei- mij dit nooit echt gerealiseerd heb. Een journalist heeft dus een aantal onbewuste machtsmiddelen, waarvan hij vaak geen benul heeft dat hij ze inzet en welk effect dat heeft op een interview.

Maar een journalist heeft meer machtsmiddelen die hij bewust kan inzetten. Ik kom nog even terug op het empathische machtsmiddel. Soms zet een journalist deze dus onbewust in, maar soms ook bewust. Dat je inlevend moet zijn, wist ik wel, maar dat het effect zo groot is, verbaasde me. Vandaar dat dit eigenlijk ook niet terug te vinden is in mijn literatuuronderzoek, behalve dan dat ik schreef dat het verplaatsen in je geïnterviewde min of meer een voorwaarde is voor een goed interview, maar welke gevolgen dat heeft, heb ik buiten spel gelaten. Welke invloed heeft empathische interviewen?

Charlotte Govaert: "Door vriendelijk te knikken en te zeggen: 'Dat zal niet gemakkelijk zijn geweest', voelt een geïnterviewde zich begrepen. Je gebruikt dit middel niet om een persoonlijke relatie aan te gaan, maar om informatie te verzamelen. Dat gaat wel eens scheef. Bijvoorbeeld: Een geïnterviewde denkt dat de journalist hem goed begrepen heeft, maar als puntje bij paaltje komt, heeft hij er toch een heel ander verhaal van gebakken. Je kunt iemand op een persoonlijke manier bespelen."

Ook Frits van Exter deelt de overtuiging van Charlotte Govaert.

"Door empathisch te interviewen, denkt de geïnterviewde dat hij een heel aardig jongen of meisje voor zich heeft en daarom kletst hij lekker door. Pas als hij het terugziet denkt hij: 'Ik heb veel dingen gezegd die ik achteraf niet wilde zeggen, maar omdat ik dacht dat de persoon zo aardig was en het gesprek prettig voelde, heb ik het toch maar gedaan.'"

Ook Bas den Herder ziet dat als een techniek die je in het interview kunt toepassen:

“Voor geschreven interviews is het belangrijk dat je je geïnterviewde op zijn gemak stelt en er de tijd voor neemt om een persoonlijke band met hem op te bouwen. En dat je daardoor uiteindelijk iemand zo ver krijgt dat hij zich verder blootlegt dan hij aanvankelijk van plan was.”

Ik was positief verrast dat bijna al de geïnterviewden nog andere machtstechnieken noemden dan degene die ik in mijn literatuuronderzoek uitlichtte. Ik maakte grofweg een scheiding tussen vraagtechnieken en kennis van het doorzien en begrijpen van (non-)verbale communicatie. Uiteraard werden deze ook genoemd, want ze zijn onmisbaar, maar een journalist heeft nog zo veel meer machtsmiddelen, bijvoorbeeld informatie. In eerste instantie dacht ik dat dit een machtsmiddel van de geïnterviewde was (en dat kan natuurlijk nog zo zijn), maar een journalist kan daar ook veel mee. Mijn redenering was: een geïnterviewde heeft altijd meer kennis over een bepaalde zaak dan de journalist. Daar komt bij dat de geïnterviewde bewust informatie kan achterhouden of verdraaien en dat plaatst de journalist in een bepaalde underdog positie, maar daar was niet iedereen het mee eens.

Freerk Teunissen: “Kennis is een handige en een belangrijke. Daar heb je als journalist veel invloed op. Jij had mij ter voorbereiding op dit gesprek kunnen googelen, vier andere mensen kunnen spreken die mij kennen of mij een lijstje kunnen vragen van mensen die je mag bellen om te vragen wat ze nu daadwerkelijk van mij vinden. Zo kun je de informatieachterstand dempen. Stel je voor dat ik een portret maak van Mark Rutte, dan interview ik zijn moeder, de fietsenmaker waar hij laatst zijn fiets repareerde, de portier etc. en dan maak ik het verhaal rond. Je krijgt zo een informatievoorsprong, waarmee je hem zo nodig kunt confronteren. Wat ik interessant vind: Hoe verwerk je dit in een gesprek en hoe vergroot daarmee je invloed?”

Charlotte Govaert beaamt dat informatie macht is:

“Op het moment dat je die persoon gaat confronteren met zijn vermeende wangedrag heb je informatie nodig om hem vast te zetten, te dwingen om te reageren, te voorkomen dat iemand met excuses aankomt of de aandacht wil afleiden.”

Hans Laroës gaat zelfs nog een stapje verder:

“Macht of invloed komt door de kennis en informatie, dus niet door het interview zelf; dat is het instrument. Als je daar als journalist niet mee weet om te gaan, verlies je dat deel van de machtsstrijd en het spelletje.”

Bas den Herder is het daar mee eens:

“Als je te weinig kennis hebt van de feiten laat je je zo omver blazen. Je moet weten waar de zwakke punten van iemands verhaal zitten. Het is een machtsmiddel, maar eigenlijk vind ik het eerder een voorwaarde.”

Ik kan niet anders dan meegaan in de lijn van de geïnterviewden.

Frénk van der Linden noemt nog een machtsmiddel die je kunt inzetten wanneer bepaalde inhoudelijke informatie ontbreekt, namelijk creativiteit. Deze was niet in mij opgekomen, maar deze is zeker belangrijk. Uit het voorbeeld dat hij gaf, blijkt dat het soms heel effectief is.

“Ooit interviewde ik Karel Vuursteen van Heineken. Ik wist van tevoren dat hij zeventien keer ging zeggen dat Heineken het best smakende bier ter wereld is. Vlak voor het eind van het interview liep ik even weg. Ik kwam terug met de riem van mijn badjas en vier geblindeerde flesjes bier. Ik zei tegen hem: ‘U hebt nu zeventien keer gezegd dat Heineken het best smakende bier ter wereld is, dus dat wil ik nu even testen. Ik blinddoek u en u proeft deze vier biertjes en vertelt mij bij vingerknip welke Heineken is. Uiteindelijk gaf hij toe dat hij het niet zou herkennen en dat het ging om de stijl, atmosfeer en feeling van het bier.’”

Deze techniek is belangrijk, omdat je iemand op die manier kunt confronteren. Hoe je het ook wendt of keert, als je idee goed is, slaagt het altijd. De man hing als hij na het proeven een verkeerd antwoord had gegeven, maar ook door de bekentenis dat hij het niet kan proeven.

Wat ook opviel is dat een enkeling het publiek als machtsmiddel ziet. Eigenlijk is dat logisch. Het publiek wil bepaalde dingen weten; het kan gaan om een smeug verhaal, maar ook om op de hoogte te worden gehouden van politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. Het publiek is gemakkelijke manier om in hun naam alles verantwoord en legaal te mogen vragen. Het publiek wil het immers weten. Bas den Herder:

“Je stelt in een interview niet de vragen namens jezelf, maar namens het publiek van je medium. Journalisten zijn eigenlijk representanten van het publiek.”

Op zich ben ik het met hem eens dat het publiek een machtsmiddel is omdat je eigenlijk journalistiek bedrijft om de burger te informeren (zie hoofdstuk 1), maar dat ‘vragen stellen namens het publiek’, stuit mij tegen de borst. Alsof je alleen maar een boodschappenjongen bent die namens het publiek informatie komt ophalen, het de wereld inzendt en vervolgens is het klaar! Als het goed is, stel je de vragen ook –en vooral- namens je zelf. Anders beïnvloedt dat de onafhankelijkheid van de journalistiek. Dan schrijven we alleen maar wat de lezers willen weten. Ik kom daar straks bij ‘belangen’ nog wel op terug. Maar als journalist ben je ook nieuwsgierig en wil je de waarheid boven tafel krijgen, tot opbouw van de democratie. Frits van Exter kan het zich voorstellen dat dit bij radio en televisie zo werkt, maar hij herkent dit niet bij zijn eigen redactie, Vrij Nederland.

Bas den Herder belicht ook nog een andere kant van het publiek als machtsmiddel. Ik ben het met hem eens:

“Een journalist die werkt voor een krant met een grote oplage, heeft dat (zijn publiek) als machtsmiddel, want hij spreekt namelijk namens en voor meer mensen. Het gaat er niet om wie beter is of beter voorbereid is, maar het grootste medium wint. Het grote publiek wat erachter zit, maakt dat een journalist beter ter woord wordt gestaan.”

Om een voorbeeld te noemen: iemand van de Edese post zal minder snel een minister kunnen interviewen dan een journalist van het NRC of de Volkskrant. Zo werkt het wel. Een kanttekening die ik hierbij wil maken, is dat een journalist dan eigenlijk geen individuele

macht heeft, maar eigenlijk altijd in naam van het medium. Dat is iets wat Bas den Herder in ieder geval constateert:

“Als je als individuele journalist macht wil, moet je jezelf branden, oftewel aan personal branding doen. Als bijvoorbeeld de hoofdredacteur van NRC wil dat jij de geïnterviewde het vuur aan de schenen legt, ben je niet zo zeer een boodschappenjongen, maar dan komt je macht wel namens de kracht. De macht komt vrijwel altijd van het medium en dat hangt dan af van de hoeveelheid mensen die het lezen of daarnaar kijken. Ik denk dat er maar een paar journalisten zijn die individueel zo’n grote personal brand hebben dat ze daar zelf macht aan ontlenden.”

Volgens Frits van Exter is dat niet een wet van Meden en Perzen, maar het kan wel zo zijn:

“Er zijn ook redacteuren die rechtstreeks door hun werk wat voorstellen. Bij bepaalde media zijn er invloedrijke columnisten en die zouden dat misschien ook wel zijn zonder media. Een tendens die lang geleden is voorspeld, komt nu dichterbij namelijk: Wie is belangrijker het merk NRC of VN of een bepaalde journalist die daar werkt? We hebben een systeem, Blendle, waarin je kunt zien welke stukken online het meest worden gelezen, waardoor je op lange termijn ziet dat een individuele journalist op eigen houtje macht krijgt.”

Ook Freerk Teunissen noemt het medium een machtsmiddel van een journalist:

“Een journalist kan macht hebben, maar er zijn ook journalisten die geen macht hebben. Als je werkt voor een medium dat zekere standing heeft, gaan er een hoop deuren sneller open. Als journalist kun je je marktwaarde proberen hoog op te krikken, net als bijvoorbeeld bij Frénk van der Linden. Er zijn journalisten die een zekere autonomie hebben bereikt en behoorlijk wat invloed en macht hebben.”

De bovenstaande argumenten vind ik enorm interessant, omdat dit voor de conclusie ook belangrijk is. Want in mijn afstudeeronderzoek gaat het er om of een journalist individuele macht heeft. Dit is een belangrijk detail waar ik dus in mijn conclusie zeker rekening mee moet houden. En nogmaals: ik volg deze lijn zeker. Interessant daarbij is om te vermelden dat er wel autonome journalisten zijn, maar ik proef dat het er niet veel zijn.

Machtsmiddelen van de geïnterviewde in het journalistieke interview

Natuurlijk heeft de geïnterviewde ook machtsmiddelen. Charlotte Govaert noemt een bijzondere waar ik zelf eigenlijk nog niet aan had gedacht; kennis van het proces.

“Als je snapt wat de ander nodig heeft en je wilt daar niet aan meewerken dan kun je het proces beïnvloeden. Je neemt bijvoorbeeld je telefoon niet op of je werkt gewoon helemaal niet mee. Dat is natuurlijk ook een vorm van macht uitoefenen.”

In het verlengde daarvan wil ik naar aanleiding van een uitspraak van Joël Voordewind de boodschap van de geïnterviewde ook als een machtsmiddel typeren. Het gaat dan niet zozeer om de kennis, maar de manier van formulering. Veel publieke personen hebben mediatraining gehad en weten heel goed hoe ze hun boodschap naar buiten moeten brengen en ze weten ook wat ze niet naar buiten moeten brengen. Ze kunnen het zo

formuleren dat zij er het beste vanaf komen.

Joël Voordewind: "De mediatraining bestond uit een aantal tips, bijvoorbeeld hoe je je kernboodschap goed formuleert voordat je een interview instapt."

Het machtsmiddel dat Charlotte Govaert noemt, is in mijn opinie een van de belangrijkste of misschien wel de belangrijkste. Met een camera of een recorder kun je iemand nog overvallen en er een quotje uit slepen, maar bij printmedia niet. Als je informatie wilt van iemand en die persoon werkt niet mee, heb je als journalist een probleem. Vooral als het gaat om heel exclusieve informatie. Heel zwart-wit kun je zeggen dat dit machtsmiddel zwaarder weegt dan elk ander machtsmiddel van de journalist. Als een geïnterviewde niets zegt, kun je ook niets uit zijn mond optekenen. Het is helemaal frustrerend als dit tijdens een gesprek gebeurt. Je stelt een vraag en de ander houdt voet bij stuk door er niet op te reageren. Natuurlijk is er ook weer een tegenargument voor te bedenken, want je kunt natuurlijk altijd confronteren en dan zie je snel genoeg aan iemands reactie waar je aan toe bent. Dat kun je weer verwerken in je artikel, maar toch kan het heel hinderlijk zijn.

Wat Joël Voordewind noemt is ook belangrijk om in het achterhoofd te houden. Voordat zo'n persoon met een journalist gaat praten, is er achter de schermen al een hoop besproken met een voorlichter, spindoctor en noem al die mensen maar op. Wat mij betreft gaat er dan al iets scheef. Bas den Herder vertelt het heel treffend:

"Politici krijgen steeds meer PR-mensen in dienst. Die spindoctors proberen bewust de media te manipuleren en ze voor de gek te houden en met allerlei trucs proberen ze in het nieuws te komen."

Dat is ook de reden waarom Brigit Kooijman niet zo veel heeft met voorlichters:

"Ik probeer de persvoorlichters te vermijden, want je hebt geen bal aan ze."

Arnoud Proos herkent dit echter niet:

"Ik merk weinig van irritatie, wel argwaan. Ze vragen zich af of je wel alles vertelt wat je te vertellen hebt. Verder is de relatie goed met de journalist."

Vooral dat laatste is in het journalistieke interview ook belangrijk. Vertelt iemand de waarheid én vertelt hij alles? Dat plaatst de journalist soms in een lastige positie, waarin het lijkt alsof de geïnterviewde de absolute leiding (wat betreft informatie) over het gesprek heeft. Opvallend is dat Bas en Brigit geen fans zijn van voorlichters, maar andere geïnterviewden vinden dat ze soms onmisbaar zijn. Opvallend is dat er een wederzijdse afhankelijkheid; ze kunnen niet zonder elkaar. Het is dan wel vervelend voor de journalist dat hij moeilijk kan controleren of zowel de voorlichter als de geïnterviewde de waarheid spreekt.

In dit kader wil ik ook kennis als machtsmiddel toedichten aan de geïnterviewde. Net beschreef ik hoe anderen kennis als machtsmiddel aan de journalist toedichtten. Frénk van der Linden brengt daar in zekere zin een tegenargument in:

"Vaak levert je research heel weinig op. Dan is er geen stront aan de knikker of krijg je er geen vinger achter. Of je hebt te maken met een hyperintelligente gladjanus die zijn zaakjes

nog beter op orde heeft dan jij. Dan wint de ander, want jij hebt te weinig macht verzameld. Daarom heb jij als journalist zeker niet altijd de leiding over het gesprek.”

Ook Freerk Teunissen heeft niet altijd de leiding over het gesprek, maar zoals hij het zelf zegt, vindt hij dat ook niet nodig. Hans Laroës vindt zelfs de vraag ‘wie de leiding heeft’ niet relevant:

“Als je een verhaal maakt, ga je er in met een zekere nieuwsgierigheid. Als je er naar toe gaat om de leiding te hebben en echt exact antwoord wil op bepaalde vragen en geen andere, dan interview je met oogkleppen op. Je moet een aantal thema’s hebben waarover het gesprek moet gaan, maar je gaat er onbevangen en nieuwsgierig in. De leiding komt pas kijken bij de manier hoe jij het opschrijft en hoe jij dingen selecteert. Daar heb jij invloed in en macht over.”

Frits van Exter maakt daar wel een kanttekening bij:

“Naar mate jij je huiswerk goed hebt gedaan, wordt het risico kleiner.”

Ik ben het niet eens met Frénk van der Linden, Hans Laroës en Freerk Teunissen. Als journalist moet je de leiding bewaren, anders gaat de geïnterviewde met jouw verhaal aan de wandel. Kun je dan nog betrouwbare journalistiek bedrijven? Het verbaast me dat zulke ervaren interviewers niet altijd de leiding hebben en zelfs niet willen hebben. Het lijkt me altijd een mooi en noodzakelijk streven. In hoofdstuk 2 beschrijf ik ook dat er een duidelijke rolverdeling is in het interview; de journalist stelt de vragen, de antwoorden komen van de geïnterviewde en de interviewer heeft een duidelijk vastgestelde structuur. Daarom vind ik de bovenstaande argumenten opvallend.

Brigit Kooijman daarentegen heeft in 99 procent van de gevallen de regie:

“Ik heb veel interviews gedaan, dus ik heb het wel onder knie. Ik ga niet eerder weg voordat mijn vragen beantwoord zijn.”

Ook Charlotte Govaert steunt Brigit Kooijman in haar argumenten.

“Een goede journalist neemt en houdt altijd de leiding. Zeker als er veel belangen op het spel staan, zal de ander altijd proberen de leiding te nemen door bijvoorbeeld het gesprek te sturen. De Wilders uitspraak van het moment is: ‘Ik maak mijn eigen antwoorden. U gaat over de vragen. Ik ga over de antwoorden en ik bepaal wat ik zeg.’ Dat is natuurlijk een bepaalde manier om de macht naar je toe te trekken.”

Ik volg Brigit Kooijman en Charlotte Govaert in hun argumenten. Dat dit niet altijd even goed slaagt, begrijp ik, maar als we het hebben over macht dan is leiding een duidelijk machtsmiddel van de journalist. Stelliger nog; ik vind het een voorwaarde. Ook een geïnterviewde kan leiding hebben in het gesprek en dat hoeft niet altijd verkeerd te zijn. Natuurlijk kan een geïnterviewde het onderwerp afleiden en vragen omzeilen, maar het kan soms ook nodig zijn. Joel Voordewind illustreert dit mooi en het geeft aan dat het altijd een soort van touwtrekken is. Een journalist dient er rekening mee te houden dat ook geïnterviewden het gesprek eenvoudig terug kunnen brengen op het oorspronkelijke thema.

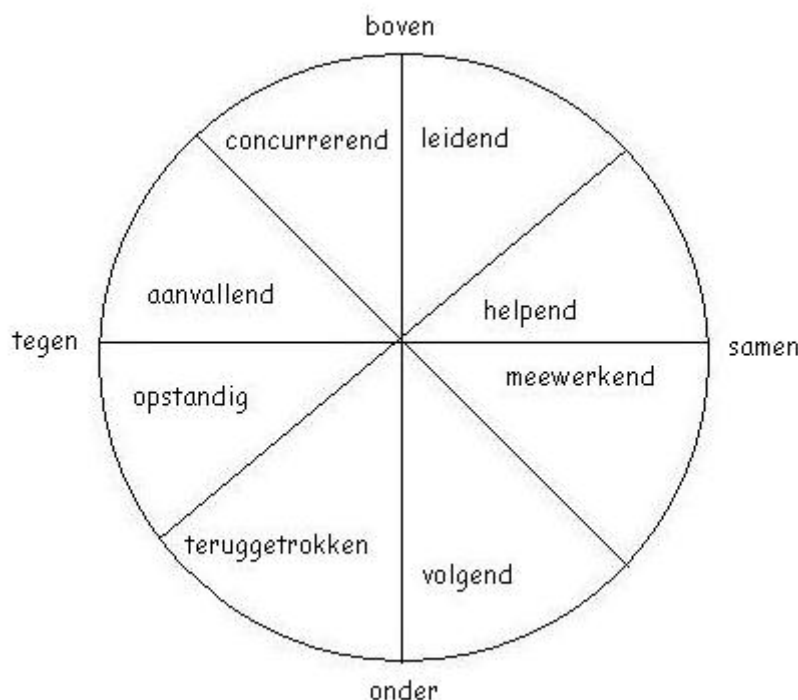
Joel Voordewind: "Er zijn bepaalde onprofessionele journalisten zoals bij BNN en PowNews die bepaalde vragen stellen om je klem te zetten of met heel onverwachte vragen het gesprek te sturen naar een totaal ander onderwerp. Je probeert het oorspronkelijke onderwerp terug te krijgen. Op televisie moet je dit op een ludieke manier doen anders wordt het alleen maar erger, maar bij een kranteninterview kun je dit gewoon aangeven."

Als journalist moet je soms de geïnterviewde klem praten wanneer je hem of haar moet confronteren met bepaald gedrag, maar soms wordt het ook te vaak en onnodig gebruikt door bijvoorbeeld ineens over iets heel anders te beginnen. Als journalist sta je dan toch een beetje raar te kijken als de geïnterviewde dit gewoon aangeeft.

Frénk van der Linden: "Als je iemand klem praat, kan de geïnterviewde gewoon zeggen: 'U probeert mij nu klem te praten en mij te verleiden tot ik weet niet wat, maar ik doe daar niet aan mee. Dus u kunt nu kiezen; of u houdt er mee op of ik loop weg. Dus mensen naar je hand zetten is niet makkelijk.'"

Je ziet dus dat de geïnterviewde best heel makkelijk zoiets kan omzeilen. Een machtsmiddel dus. Persoonlijk vind ik dit een sterk machtsmiddel, omdat je als journalist dan weinig kunt beginnen. Als zo'n persoon wegloopt, heb je helemaal niets. Als journalist kun je proberen heel subtiel de gewenste informatie op een andere manier boven tafel te krijgen.

Freerk Teunissen illustreerde heel mooi aan de hand van de Roos van Leary hoe het nu zit met die machtsverhouding en de leiding tussen journalist en geïnterviewde. Het is een makkelijk en duidelijk model. Vreemd dat ik deze niet ben tegengekomen tijdens de research voor mijn literatuurstudie. Wat mij betreft is dit de duidelijkste manier om uit te leggen hoe het interview werkt. Freerk Teunissen tekende het voor mij uit. Ik plaats hieronder de Roos van Leary, omdat deze heel belangrijk is.

Freerk Teunissen vertelde dat Leary zijn model had gemaakt om in kaart te brengen hoe het gedrag van de een het gedrag van de ander beïnvloedt. Actie en reactie. Leary onderscheidt allereerst boven- en ondergedrag. Vertoont een journalist bovengedrag dan zal de ander meer geneigd zijn om ondergedrag te vertonen. Daarnaast onderscheidt Leary samengedrag en tegengedrag. Samengedrag roept - volgens Leary - samengedrag op. Is de journalist helpend en belangstellend, dan vergroot hij daarmee de kans dat de ander zich meewerkend zal gedragen. Tegengedrag roept daarentegen tegengedrag op. Als een journalist zich bot gedraagt, de ander niet aankijkt en niet luistert, dan wordt daarmee de kans groter dat de ander ook tegengedrag zal vertonen.

De machtsverhouding tussen journalist en geïnterviewde kun je dus goed uitleggen met deze roos. Wie heeft de leiding? Dat hangt dus af van het gedrag van beiden. Nu ik dit zo schrijf, moet ik het misschien toch wel eens zijn met Frénk van der Linden, Freerk Teunissen en Hans Laroës. Je weet van te voren niet precies hoe de geïnterviewde zich zal gedragen en hoe jij daar vervolgens op reageert. Het is een samenspel, waarvan de uitkomst pas achteraf duidelijk wordt. Als het gaat om de leiding van de journalist, hink ik toch nog op twee gedachten.

Het laatste machtsmiddel dat ik noem, is onderhandelen. In het literatuurgedeelte noem ik het 'de journalist bespelen' door bijvoorbeeld hem te verbieden bepaalde vragen te stellen of alleen in te stemmen met een interview onder bepaalde voorwaarden, oftewel onderhandelingsjournalistiek. Hoewel ik deze term in de literatuurstudie vooral verbindt aan de uitwerking, kwam het in de interviews naar voren dat deze onderhandelingen ook al volop gebeuren voorafgaande aan het interview. Ik zeg het opnieuw; dat plaatst een journalist in een moeilijke situatie. We moeten het dan ook hebben over de wederzijdse afhankelijkheid. Daarover later meer. Eerst iets over de onderhandelingsjournalistiek die dus bij iedereen in de interviews naar voren kwam.

Arnoud Proos: "Er wordt soms wel over onderhandelen gesproken. Wat wij meer doen, is dat we aangeven dat we over een bepaald onderwerp niet willen spreken."

Joël Voordewind: "Het is geven en nemen. Soms komen wij als partij bij een krant en dan willen we onze plannen neerleggen op voorwaarde dat wij de primeur krijgen. Dat gebeurt."

Zo gaat het er dus aan toe in medialand. Maar dat hoeft niet altijd erg te zijn.

Machtsmiddelen in de uitwerking

Zowel journalisten als geïnterviewden hebben niet alleen tijdens het interview zelf machtsmiddelen ter beschikking, maar ook in de uitwerking. Ik wil gelijk een hele belangrijke noemen, waar geen geïnterviewde tegen opgewassen is: een journalist heeft het recht om alles te publiceren. In mijn literatuuronderzoek komt dit ook naar voren. Deze kwam ook bij meerdere geïnterviewden naar voren. De geïnterviewde heeft geen enkele invloed op dit machtsmiddelen. Je kunt naar de rechter stappen, maar als een journalist juist gehandeld heeft, heb je in principe geen poot om te staan, uitzonderingen daar gelaten.

"Ik denk dat journalisten het niet meer beseffen, maar het feit dat ze alles openbaar kunnen maken, is historisch gezien niet vanzelfsprekend," aldus Bas den Herder. "Het belangrijkste

machtsmiddel van de journalist is dat hij dingen openbaar mag en kan maken. Het interview is daarvoor een heel krachtig middel.”

Toch is een geïnterviewde hier wel tegenop gewassen. Hij kan een publicatie in principe niet tegengaan, maar hij kan wel de relatie onder druk zetten. Opnieuw kom ik terug op die wederzijdse afhankelijk. Wat mij opvalt, is dat een geïnterviewde bijna altijd een machts techniek tegenover een techniek van de journalist kan zetten. Alleen vind ik persoonlijk de strijd niet gelijk, omdat de machtsmiddelen van een geïnterviewde sluw zijn. Want laten we eerlijk zijn; voor een bepaalde journalist duizend anderen. Bas den Herder omschrijft de concurrentie heel typerend:

“Je ziet dat bijvoorbeeld politici voorwaarden kunnen stellen. Ik schuif wel aan bij Pauw en Witteman, maar niet als Geert Wilders er bij zit. Geert Wilders geeft bijvoorbeeld heel weinig interviews dus als hij een interview geeft, kan hij alle mogelijke voorwaarden stellen die hij maar wil. Ze hebben dan hoge kijkcijfers, dus hij kan rustig alleen komen.”

Je ziet dus dat hoe meer status de geïnterviewde heeft, hoe machtiger hij wordt. Journalisten zwichten daar dan voor. Ik kom daar nog op terug bij het stukje over belangen.

Verder kwamen als machtsmiddelen nog de dingen naar voren die ik ook al noemde in de literatuurstudie. Uit het praktijkonderzoek kwam daar niet nog heel spannende dingen uit. Het vergrootglas en de prullenbak blijven toch de belangrijkste machtsmiddelen. Ik ben er over uit dat deze machtsmiddelen de meest gangbare zijn en ook het makkelijkst inzetbaar zijn en daardoor ook effectief. Charlotte Govaert omschrijft het zo:

“Je hebt ontzettend veel macht over hoe je het verhaal in elkaar zet. De manier waarop je het verhaal vertelt, wie je interviewt, welke invalshoek je maakt, de vragen die je stelt en de selecties die je maakt.”

Hans Laroës: “Je hebt ook macht in de typering die jij in je verhaal verwerkt. Je kunt bijvoorbeeld opschrijven: hij zit de hele tijd ongeïnteresseerd met zijn zonnebril op naar de horizon te staren. Ook in dat soort dingen heb je invloed, want het zijn jouw woorden en niet zijn quotes, dus de geïnterviewde heeft daar niets over te zeggen.”

Of zoals Freerk Teunissen het zegt:

“Parafraseren is een belangrijke. Citaten zijn van de geïnterviewde, maar door te parafraseren kun je jezelf verantwoorden onder het mom van: ‘dit is mijn weergave ervan.’ Je hebt daarin een zekere vrijheid. Verder heb je nog als machtsmiddel: de compositie van je verhaal, brongebruik en wijze van formuleren.”

Opvallend is dat Freerk Teunissen in het verlengde hiervan noemt dat je als journalist moet zorgen voor ruilmateriaal. Als iemand zegt dat er iets uit moet, kun je dus ruilen door te zeggen: ‘Ja, maar dan moet dit er wel in.’ Ruilmateriaal is dan in mijn ogen geen machts techniek van de journalist, maar van de geïnterviewde. Het maakt je als journalist zwak. Je moet nooit ruilen als je het mij vraagt. Als journalist ben je de baas van het verhaal. De geïnterviewde kan door allerlei onderhandelingen al veel invloed uitoefenen.

Ook hier past onderhandelen als machtsmiddel van de geïnterviewde, met als gevolg dat de relatie onder druk kan worden gezet. Bas den Herder legt goed uit hoe het werkt. Ik volg hem in zijn beredenering.

“Je kunt een artikel altijd publiceren, maar als het problemen geeft, moet je je afvragen of dat het waard is. Je kunt worden uitgesloten voor de toekomst en geen informatie meer toegespeeld krijgen. Als je een lange termijnrelatie met een bron nodig hebt, wordt het lastiger dan wanneer je iemand eenmalig nodig hebt. Je kunt het artikel dan gewoon publiceren, maar in alle andere gevallen is dit het machtsmiddel van de geïnterviewde.”

Dit heeft natuurlijk ook te maken met belangen van de journalist. Hij staat nu tussen verschillende vuren in. Toch publiceren, betekent einde relatie, maar niet publiceren, betekent geen verhaal. Als journalist moet je daar goed mee om weten te gaan. Dat de journalist hierdoor in een lastiger pakket zit dan de geïnterviewde is duidelijk. Aan de andere kant heeft een geïnterviewde zijn doel ook niet bereikt, want er is geen publicatie met zijn ideeën en visies. Dit kan ik het beste illustreren met een voorbeeld dat Frénk van der Linden vertelde.

“Ik interviewde ooit Freddy Heineken voor het NRC Handelsblad. Het was zijn eerste interview dat hij gaf over zijn ontvoering. Ik kwam binnen en hij zei: ‘Voordat u verder gaat, moet u dit even ondertekenen.’ Het was een verklaring dat hij alles mocht wijzigen in het stuk, of hij het nu gezegd had of niet. Ik tekende. Hij was verbaasd en vroeg: ‘Hoezo tekent u zo impulsief?’ Ik antwoordde: ‘Ik ben niet voor niets afgereisd naar Antibes en het is heel eenvoudig. Als u het stuk vermindert of niet leuk maakt, flikker ik het in zijn geheel de prullenbak in. Dan komt u niet in het NRC Handelsblad, terwijl u dat wel graag wilt.’ Uiteindelijk heeft hij slechts een paar bijvoeglijke naamwoorden geschrapt in een tekst van vijfduizend woorden.”

Opvallend is dat Frénk van der Linden er als enige consequenties voor het publiek aan verbindt. De invloed van de uitwerking heeft dus niet alleen effect op de geïnterviewde, maar ook op het publiek:

“Door zaken te onthullen, kun je de positie van mensen bemoeilijken of makkelijker maken, maar je kunt ook de stemming van lezers bepalen, alleen al door je selectie. Wat zet je week na week wel of niet op de voorpagina? Zo bepaal je voor een deel de focus van je publiek.”

Als het belang van de geïnterviewde ook groot is, kan een journalist het op deze manier spelen. Ook dit is weer een machtsmiddel. Alleen kun je deze niet altijd toepassen. En, gelukkig heeft niet iedereen zo'n wurgcontract.

Uiteraard zijn de technieken van beide partijen afhankelijk van het soort interview. Per situatie en per persoon zijn de verschillen groot.

Belangen

In mijn literatuuronderzoek heb ik het uitgebreid over belangen en dat is een ingewikkeld verhaal als het gaat om macht. Uit de interviews blijkt dat belangen soms zo ver gaan dat er compromissen worden gesloten die wat mij betreft de onafhankelijkheid van de journalistiek aantasten. ‘Wie gebruikt nou wie?’ is een vraag die als het ware door mijn scriptie is

verweven. Eerst dacht ik altijd dat wij iemand gebruikten voor ons verhaal, maar na het voorval met de man die vreemdging, (zie inleiding) voelde ik me gebruikt. Door de interviews heen blijkt dat we elkaar gebruiken en elkaar voor het karretje spannen. Uiteraard is dat heel logisch, maar daar stond ik nooit echt bij stil. Misschien heb ik ook wel een gecompliceerde relatie met macht. In ieder geval gebruiken we elkaar.

Brigit Kooijman: "Als ik een schrijver interview over een nieuw boek heeft hij daar belang bij, maar ik heb ook belang bij een mooi verhaal. We gebruiken elkaar. Als ik kaas nodig heb gebruik ik de winkelier en de winkelier gebruikt mij."

Of zoals Frits van Exter het nog veel sterker zegt:

"Je wordt altijd voor een karretje gespannen. Je ziet bijvoorbeeld bij De Wereld Draait Door dat ze mensen aan tafel hebben die letterlijk iets te verkopen hebben. De redactie doet dit met de vraag in het achterhoofd: 'Trek ik hiermee volle zalen en behalen we hoge kijkcijfers?' Ze spannen elkaar dus voor hun eigen karretje. De een wil een boek verkopen, de ander een goede uitzending."

Arnoud Proos: "Journalisten moeten hun krant vullen en wij als politieke partij willen dat we onze standpunten over kunnen brengen. Kamerleden zijn de hele dag bezig met debatten en andere zaken en als niemand daar van hoort, maakt dat het wel ingewikkeld."

Ik denk dat journalist en geïnterviewde op dit punt een gelijkwaardige positie bekleden. Ik durf zelfs te stellen dat ze allebei geen macht hebben. Ze geven zichzelf eigenlijk aan elkaar over, in het vertrouwen dat beide belangen goed worden behartigd. Het wordt pas ingewikkeld als de belangen scheef zijn. Een geïnterviewde heeft namelijk de keus tussen meerdere media en een journalist vaak niet de keus uit meerdere geïnterviewden. Dat maakt een geïnterviewde machtig. Bas den Herder omschrijft het heel treffend:

"Journalisten zijn afhankelijk van hoe uniek hun positie is en hoe graag ze iemand willen hebben. Sommigen staan te springen om hun verhaal te doen, maar mensen met veel interviewverzoeken zijn selectief en het is een competitie om ze in je krant te krijgen. Die concurrentiestrijd maakt een journalist ook minder machtig. De journalist die het meeste toegeeft, krijgt vaak de politicus voor een interview. Als een politicus dit goed gebruikt, kunnen ze veel invloed uitoefenen, ook op de inhoud van de berichtgeving."

Natuurlijk kan dit ook voor andere geïnterviewden gelden en niet alleen politici. Ik ben het helemaal eens met Bas den Herder, omdat het helaas gewoon zo gaat. Als een journalist een verhaal maakt, is hij bereid tot grote compromissen. Een bijkomend feit is dat de journalist de politicus nodig heeft.

Bas den Herder: "Dat is het dubbele aan een interview. Een interview krijgt nieuwswaarde doordat een politicus iets zegt. Een journalist kan zelf een stukje schrijven over bijvoorbeeld jeugdzorg, maar dat wordt niet zo goed gelezen, dan wanneer een politicus er iets over zegt."

Het verbaast mij dat een groot aantal van de geïnterviewden instemmend antwoordden op de vraag of een journalist een boodschappen jongen is. Een aantal –wat mij betreft– spraakmakende quotes.

Freerk Teunissen: “Zeker, maar dat is de ellende van ons allen en niet alleen voorbehouden aan journalisten. Er wordt aan alle kanten aan je getrokken. Wat je ook doet en welke baan je ook hebt.”

Frénk van der Linden: “Je hebt gradaties in boodschappenjongens. Ik ben ook wel eens een klein beetje een boodschappenjongen. Bijvoorbeeld de Israëlische premier die zegt: ‘Je mag mij maximaal twintig minuten interviewen en vooraf wil ik de vijf belangrijkste vragen zien.’ Er zijn weinig journalisten die dan zeggen: ‘Nou dan wil ik die premier niet spreken.’ Je neemt gewoon genoeg met zijn eisen.”

Charlotte Govaert: “Geen enkele journalist wil zich laten wegzetten als een boodschappenjongen, maar ik herken wel wat je bedoelt; dat je vaak door een redactie voor een boodschap wordt gestuurd.”

Brigit Kooijman en Frits van Exter zien de journalist niet zozeer als een boodschappenjongen in relatie tot de redactie. Volgens Brigit Kooijman ben je daar zelf bij en is er geen verschil tussen jou en de redactie; ‘de redactie wil een sterk verhaal, maar jij toch ook?’ Frits ziet het als een avontuur dat je samen aangaat. Beiden zien dan ook niet in dat de redactie een belang is van de journalist, waardoor hij tussen verschillende vuren instaat, terwijl ik dat wel suggereer in mijn literatuuronderzoek. Ik ben het niet helemaal met ze eens. Uit ervaring weet ik dat de redactie toch wel wat druk legt op redacteuren. Ik ben het eens met Freerk Teunissen, Frénk van der Linden en Charlotte Govaert, want zo gaat het in de praktijk. Als het gaat om belangen gaat het er om wie de meeste invloed uit kan oefenen. Vaak is dat de geïnterviewde, mits hij het slim speelt.

Wederzijdse afhankelijkheid

In het verlengde hiervan wil ik ook nog de wederzijdse afhankelijkheid bespreken. Iedereen is het er over eens dat journalisten en geïnterviewden niet zonder elkaar kunnen. Ik kan dat niet ontkennen, al hoewel dit door internet en sociale media ook steeds minder wordt, zo legde Arnoud Proos net uit. Een kanttekening die ik hierbij moet maken, is dat dit voor de individuele journalist weer heel lastig is. Een journalist moet uiterst zorgvuldig en netjes te werk te gaan, omdat –wat ik al eerder zei– een geïnterviewde kan shoppen bij verschillende kranten. Een geïnterviewde –als het gaat om een politicus of in een ander belangrijke functie– heeft journalisten nodig, maar niet de individuele journalist. Daardoor kan hij meer eisen stellen. Als een aantal journalisten iets niet willen oppakken vanwege de eisen, is er een wel een ander medium die dit wel oppakt, omdat zij daarin misschien wel een primeur hebben. Denk maar aan het voorbeeld van Wilders. Er is concurrentie. Dat maakt een geïnterviewde machtig en een journalist zwakker. Daarom is het voor een journalist ook lastiger om zijn poot stijf te houden. Twee voorbeelden:

Arnoud Proos: “Een tijdje terug hadden we een minder goede ervaring met een journaliste. Ze was van de cultuurredactie en eigenlijk hadden bij mij de alarmbellen al moeten rinkelen. Maar goed. Ze wilde een interview met Kees van der Staaij over het afgelopen politieke jaar. Ze wilde geen vragen geven, maar de insteek was helder, dus ze mocht komen. Tijdens het gesprek bleek al snel dat ze geen idee had van wat er het afgelopen jaar was gebeurd. Op een gegeven moment gaat ze aan een stuk door vragen stellen over popsterren. Wat hij ervan vond en of zijn kinderen naar popmuziek mochten luisteren? Ze is hier onder valse

dekmantel binnengekomen. Ze kwam niet voor politieke zaken, maar ze had een vooropgesteld plan; ze wilde uitspraken over popsterren. Voor ons geeft het niet, maar zij komt hier nooit meer binnen, maar ook bij het medium zullen we voorzichtiger zijn.”

Joël Voordewind: De relatie is echt wederzijds. Zij willen een quote en jij vindt het prettig om opgepikt te worden, omdat je wilt dat je kiezers weten wat je visies zijn. Voor mij is het interview een middel om een boodschap te vertellen. Als journalisten teksten verdraaien, breek je je netwerk af. De volgende keer betekent dit dat je als politicus denkt: ‘Nee met deze journalist doen we niets meer.’ We hebben er beide baat bij dat het werk van een journalist zo betrouwbaar mogelijk wordt weergegeven.”

Natuurlijk moet ik er bij zeggen dat dit in mindere mate geldt voor een privépersoon. Als iemand denkt: ‘Ik heb een leuk verhaal voor dit medium en een medium wil het wel oppikken, maar het belang is niet heel groot, dan gaan de bovengenoemde voorbeelden natuurlijk niet op. Als dan een geïnterviewde moeilijk gaat doen, kan de journalist zonder pardon zeggen dat de samenwerking hierbij ophoudt. Er zitten dus twee kanten aan de medaille.

Autorisatie

Over autorisatie kan ik kort en krachtig zijn. Feitelijke onjuistheden worden automatisch gecorrigeerd, daar zijn niet alleen alle journalisten het mee eens, maar ook de geïnterviewde (Joël Voordewind) en de voorlichter (Arnoud Proos). Dat dit soms getouwtrek is, moge duidelijk zijn. Zoals ik in mijn literatuuronderzoek aangeef, ga je natuurlijk verschillend om met publieke en privé personen. Iedereen is het er over eens dat bij een publiek persoon geldt: gezegd is gezegd. Bij privé personen kijk je naar situatie en de context. Dat betekent soms dat je iemand in bescherming moet nemen door bepaalde dingen te wijzigen of soms een heel artikel niet te publiceren.

Joël Voordewind: “Wij hanteren hier de regel dat we alleen feitelijke onjuistheden mogen corrigeren, maar teksten herschrijven we niet. Als je dingen zegt die je achteraf niet had moeten zeggen, ben je aangewezen op de genade van de journalist. Gezegd is gezegd.”

Hierin volg ik alle geïnterviewden. Toch merk je vaak wel dat journalisten toegeven aan de onderhandelingen om van het gezeur af te zijn. Als ik kijk naar mijn eigen ervaringen, pas ik negen van de tien keer de wensen van de geïnterviewde toe. Ook om diezelfde reden; geen zin in gezeur. Door dit te doen geven we de geïnterviewde meer macht. Als we duidelijke afspraken maken over autorisatie geven we daarmee een duidelijk signaal af aan de geïnterviewde; het verhaal is van ons. Wanneer we dat niet doen, gaat het verhaal een eigen leven leiden bij de geïnterviewde. Brigit Kooijman wijzigt ook dingen in de tekst wanneer iemand daar redelijke argumenten voor heeft. Hierin volg ik haar. Hierdoor krijgt niet de geïnterviewde de macht, maar neem je zelf de touwtjes in handen door –zoals ik al eerder noemde- iemand in bescherming te nemen.

Brigit Kooijman: “Feitelijke onjuistheden is één, maar als iemand redelijke argumenten heeft, ga ik daar in mee. Bijvoorbeeld als iemand zegt: ‘Ik heb dit wel gezegd over mijn vader, maar ik denk dat hij daar toch heel veel verdriet van krijgt.’ Dan haal ik het weg. Maar als ik niet snap wat het nut is om het te veranderen, noch voor de geïnterviewde en noch voor het verhaal, doe ik het gewoon niet. Er zijn journalisten die het anders doen. Die denken: ‘Ja ik

heb er voor gereisd en ik wil toch mijn geld, dus ik maak er maar een slap aftreksel van.' Ik wil mijn naam hooghouden, dus als zoiets bij mij gebeurt, gaat het verhaal gewoon niet door."

Ethiek

In mijn literatuuronderzoek wijd ik een heel hoofdstuk aan ethiek. Ethiek heeft alles te maken met macht. Hoe ver mag je gaan? Wat is nog geoorloofd? Waar kan de geïnterviewde zich op beroepen. Publiciteit kan iemand namelijk maken of breken! Daarom moet het handelen van een journalist getoetst kunnen worden. Aan een aantal geïnterviewde vroeg ik wat er zou gebeuren als geen ethiek was. Ik geloof namelijk dat ethiek ook een belang is, net zoals lezers, geïnterviewden en redacties dat zijn. Zonder ethiek kun je alles maken en hoef je je ook niet te verantwoorden. Ik kan me zo voorstellen dat de druk van de concurrentie van andere collega's, het streven naar primeurs, het behalen van hoge kijkcijfers etc. ervoor zorgen dat je makkelijker over de streep gaat. Aan de andere kant is ethiek natuurlijk niet bindend, waardoor het enigszins kracht verliest. Ethiek is iets anders dan recht. Ethiek is niet rechtsgeldig, maar 'slechts' richtlijnen voor het handelen. Ethiek is namelijk voor iedereen verschillend en daarom abstract. De een kan meer verantwoorden dan de ander. Bij sommigen heb ik de vraag iets anders geformuleerd, maar ik vond de uitkomsten toch wel opvallend. Twee geïnterviewden zien de journalistiek hetzelfde blijven als er geen ethiek was en zien zichzelf als journalist niet veranderen. Ik had meer antwoorden verwacht in de trant van: 'Ja, dan zou ik misschien meer risico nemen.'

Brigit Kooijman: "Zonder ethiek ben ik dezelfde journalist als die ik nu ben, want ik ben mij er eigenlijk nooit echt van bewust geweest. Als je iets publiceert, neem je je verantwoordelijkheid en moet je de consequenties overzien."

Hans Laroës: "Ik denk dat er niet zo veel verandert. Of je nu codes opschrijft of niet, er bestaat ook nog zoiets als het geheugen van de redactie, oftewel de gang van zaken, 'zo doen wij het nu eenmaal.' Er is een hoeveelheid ongeschreven regels die iedereen kent en zelfs als je geen code zou hebben, verandert er nog weinig. Journalisten hebben ook nog altijd hun eigen ethiek."

Charlotte Govaert: "Het is onmogelijk om te handelen zonder ethische afwegingen te maken. Zeker daar waar je te maken hebt met mensen, je in andermans levenssfeer komt en je mensen probeert te beïnvloeden. Ik geloof niet dat er gewetenloze journalisten zijn. Ik geloof dat je journalist bent vanuit een bepaald idealisme en dat je een duidelijke ethische visie hebt over hoe de samenleving in elkaar moet zitten en hoe men met elkaar moet omgaan."

Opvallend is dat geen van de drie expliciet zegt dat de journalistieke codes belangrijk zijn, maar ze hebben het alle drie over de eigen ethiek. Iedereen heeft namelijk zijn eigen ethiek. Daarmee zeggen ze niet dat de ethische codes niet nodig zijn, maar de specifieke journalistieke codes zien zij niet per se als codes die een journalist in toom houdt, om maar even in mijn eigen woorden te spreken. Dus in dat opzicht volg ik ze ook in hun visie. Journalistieke codes maken een journalist niet per se minder machtig, maar door de eigen ethiek zou dat wel kunnen, maar dat hangt van de persoon af.

De geïnterviewde wordt steeds machtiger

Tot slot wil ik nog kort stilstaan bij een opvallend gegeven die elke geïnterviewde in meer of mindere mate onder woorden bracht: de geïnterviewde wordt machtiger. En dit is een opvallend en essentieel gegeven voor mijn scriptie om. De journalist van vroeger was machtiger dan nu. Bas den Herder noemt het zelfs een zorgwekkende ontwikkeling. De verhouding van het aantal journalisten en voorlichters is enorm scheef. Ik kan niet anders dan dit beamen. Hij is niet de enige die deze tendens ziet. Een aantal citaten om dit te illustreren.

Frits van Exter: "Langzaam maar zeker wordt de geïnterviewde machtiger. De drempel om er een advocaat bij te halen, is lager. Mensen zijn ook assertiever en zetten soms de zaak flink onder druk in de onderhandelingsfase."

Hans Laroes: "Vooral bij verkiezingen zie je dat. Ik maakte de opkomst van woordvoerders en spindokters mee. Eerst kon je nog gewoon met een lijsttrekker afspreken. Je wilde hem interviewen en hij deed het nog ook. Daarna zag je dat je alleen nog maar kon komen voor dat ene ingestudeerde zinnetje, dat bij hun campagne past. Dus in de loop van de jaren is de invloed van de woordvoerders en spindokters steeds groter geworden. Ze willen het verhaal A tot Z controleren. Ze framen nu zelfs hun boodschap. Eigenlijk is het geen boodschap meer, maar kunstmatige zinnetjes die zelfs getest zijn."

Charlotte Govaert: "Mensen zijn zich meer bewust geworden hoe ze overkomen in de media en dat ze zich slecht gepresenteerd kunnen voelen door hun verhaal. Mensen zijn mondiger geworden en hoger opgeleid. Dat heeft er ook allemaal mee te maken."

Opvallend is dat Frénk van der Linden als enige zegt dat het terecht is dat geïnterviewden meer macht krijgen. Ik ben het met hem eens:

"Je ziet een emancipatie van de geïnterviewde, die zich omringt door mediacoaches en voorlichters en dat is op zich een goede zaak. Journalisten zoals ik hebben geïnterviewden toch wel dikwijls te kort door de bocht geciteerd. Dus ik heb hier begrip voor. Wat je ook ziet is dat geïnterviewden hun macht beter gaan organiseren. Ze laten bijvoorbeeld hun eigen tape meelopen. In Amerika is dat al het geval. De minister wil het verhaal van te voren niet lezen, maar zegt: 'Tik maar uit en als er een woord verkeerd in staat... Hier is mijn tape, als jij mij verkeerd citeert dan geven we een persbericht uit en het bewijs ervan zetten we op de website. Dus als jij je baan wilt riskeren, moet je het zelf weten.'"

Wat je ziet is dat de journalist en de geïnterviewde nu meer dan ooit aan elkaar gewaagd zijn. Had ik mijn scriptie tien jaar geleden geschreven, dan had ik de macht aan de journalist toegedicht, maar nu weet ik dat niet meer zo zeker. En dit gezegd te hebben, is het tijd voor het belangrijkste onderdeel van mijn scriptie: de conclusie!

Hoofdstuk 7 Conclusie

Heeft een journalist macht in het journalistieke interview en de uitwerking daarvan in printmedia? Een krappe drie maanden geleden begon ik de zoektocht naar het antwoord op deze vraag. Na een uitgebreid literatuuronderzoek en een praktijkonderzoek kan ik dan eindelijk mijn visie op mijn hoofdvraag vertellen.

Mijn probleemstelling luidt: 'Een journalist heeft geen macht in het journalistieke interview en de uitwerking daarvan in printmedia!'

Toen ik begon met dit onderzoek was ik er eigenlijk van overtuigd dat een journalist geen macht had. Al die belangen die hij moet behartigen; een eind- en hoofdredacteur die een fantastisch verhaal willen, de lezers die moeten smullen en dan heb je als kers op de taart ook nog eens de geïnterviewde die soms behoorlijk lastig is. Tijdens het hele onderzoek veranderde ik steeds van mening. Als ik keek naar al de machtstechnieken die een journalist heeft, dacht ik: 'Zo dat is niet mis.' Keek ik even later naar de middelen van de geïnterviewde dan dacht ik: 'Een journalist heeft een underdogpositie.'

Hoewel het niet eenvoudig –en niet mogelijk– is om een eenduidig antwoord te geven op mijn probleemstelling, reageer ik na lang wikken wegen toch ontkennend. Een journalist heeft macht tijdens het journalistieke interview, maar er komt een grote 'maar' achteraan. De macht is namelijk erg beperkt. Allereerst wil ik beargumenteren waarom een journalist wel macht heeft, maar vervolgens de weerlegging waarom die macht beperkt is.

De macht van de journalist

In hoofdstuk 1 staat dat de journalist een belangrijke taak heeft in onze samenleving. Hij moet zich actief inzetten voor een goed functionerende democratie, het publieke debat stimuleren en de waakhondfunctie vervullen. Het journalistieke interview is één van de manieren om informatie te verzamelen en zo de burgers te informeren. In de uitwerking en de publicatie van het interview zit al een zekere macht. Een journalist kan door een publicatie misstanden aan de kaak stellen, de politieke agenda deels bepalen en het beeld van het publiek vormen. Denk alleen maar al aan het aftreden van de Amerikaanse president en de Nederlandse journalisten die het misbruik in de katholieke kerk aan het licht brachten. In de diepte-interviews kwam ook bij de meesten naar voren dat een journalist daadwerkelijk macht heeft, alleen al door zijn rol in onze samenleving.

In hoofdstuk 2 beschrijf ik dat het journalistieke interview een aantal kenmerken heeft waaraan je kunt zien dat de journalist eigenlijk de baas is van het interview. Denk aan termen als 'regisseur', 'sfeermaker' en 'onderzoeker' of aan kenmerken als 'de duidelijke rolverdeling: de journalist vraagt, de geïnterviewde antwoordt', 'het interview heeft een duidelijke structuur waar de journalist de leiding over heeft' en 'het interview wordt gepubliceerd'. Een journalist heeft normaal gesproken de macht en de regie over het hele interview. Een goede journalist weet hier goed mee om te gaan, maar in de praktijk blijkt dat dit niet altijd zo gaat. Dat werd in mijn diepte-interviews ook bevestigd. In mijn praktijkonderzoek staan de voorbeelden genoemd. Ik kom daar zo nog op terug.

Hoewel ik in eerste instantie dacht dat ethiek de macht van een journalist zou inperken, blijkt uit de diepte-interviews dat dit niet het geval is. De journalistieke codes zijn belangrijk, maar

ze zijn niet rechtsgeldig. Dat zorgt ervoor dat ze enigszins kracht verliezen. Een journalist blijkt zonder journalistieke ethische codes te kunnen omdat een journalist ook zijn eigen ethiek heeft. De journalistieke codes zorgen er dus niet voor dat een journalistiek minder machtig wordt en het ontbreken van de codes maakt een journalist ook niet machtiger.

In hoofdstuk 4 zoomde ik verder in op de machtsmiddelen in het journalistieke interview en de uitwerking daarvan. Een journalist heeft een groot aantal technieken ter beschikking om het maximale uit het gesprek te halen en zich niet te laten overmeesteren door de geïnterviewde. Tijdens de diepte-interviews kwamen er nog weer andere technieken uit dan degenen die ik beschrijf in mijn literatuuronderzoek. Technieken als creativiteit, publiek, medium, persoonlijkheid, analyseren van (non)verbale communicatie, informatie, vraagstelling, interviewtechnieken en sociale rationele vaardigheden kunnen heel effectief zijn en veel te weeg brengen. Voor een journalist moeten ze genoeg zijn om een geïnterviewde te doorzien, kritisch te ondervragen en om de waarheid boven tafel te krijgen. In hoofdstuk 5 zien we ook dat een journalist in de uitwerking een aantal middelen heeft om macht uit te oefenen. De belangrijkste daarvan zijn het vergrootglas en de prullenmand. De geïnterviewde heeft invloed op wat hij zegt, maar niet op wat de journalist uiteindelijk gebruikt voor het artikel en hoe hij het verhaal inkleurt. Een journalist kan dus spelen met de manier van formuleren. Dat plaatst de journalist in een gunstige positie.

Ondanks dat de journalisten belangen behartigt van lezers, redactie en de geïnterviewde blijft hij nog een zekere macht houden. Een redactie kan druk uitoefenen op een journalist en hem soms voor een boodschap op pad sturen, maar als het goed is werkt een journalist ook bij een medium waarbij hij hetzelfde doel voor ogen heeft als de redactie zelf. Een journalist wil ook dat zijn verhaal gelezen wordt door zijn lezers. Hij doet er dus alles aan om zijn verhaal tot een succes te maken. De lezers zijn dus geen negatief belang, waardoor zijn macht wordt ingeperkt. Lezers kiezen namelijk vaak een medium die hun beeld en opinie van bepaalde maatschappelijke of politieke visies bevestigen. Daarom gaan ze op zoek naar een blad of krant die ze het best in hun behoeften voorziet. Journalisten schrijven dus wel wat de lezer wil lezen, maar de lezers zijn juist afgekomen omdat een medium schrijft wat zij willen lezen. Misschien kun je zelfs wel zeggen dat zijn wordt macht vergroot door zijn lezers. Denk maar aan het voorbeeld van Frits van Exter over het systeem Blendle. Als lezers graag iets lezen van een bepaalde journalist, vergroot dat zijn aanzien. Deze zaken kwamen in de diepte-interviews naar voren en in combinatie met mijn literatuuronderzoek kom ik tot deze conclusie.

Een laatste punt om te illustreren waarom een journalist macht heeft, is de wederzijdse afhankelijkheid. Een geïnterviewde, vooral als het gaat om een publiek persoon, heeft de journalist nodig om zijn boodschap te verkopen aan een groot publiek. Een kleine kanttekening; sinds de opkomst van internet is dit in mindere mate nodig. De macht van een journalist is op dit gebied wel flink afgenomen. Journalisten zijn nog nodig, maar niet altijd en voor iedereen.

De beperkingen van zijn macht

Als je de bovenstaande argumenten bekijkt, zou je eigenlijk moeten concluderen dat een journalist veel macht heeft, in allerlei vormen, zowel in het journalistieke interview als in de

uitwerking daarvan. Maar er is meer aan de hand. Er spelen een aantal andere factoren een rol. Daarom moet ik er een aantal kritische kanttekeningen bij maken.

Uit de diepte-interviews blijkt dat een individuele journalist bijna nooit macht heeft. Hij ontleent zijn macht bijna altijd in dienst van het medium. Hoe groter het medium, hoe meer macht je hebt. Een journalist van een lokaal krantje heeft weinig tot geen macht en brengt lang niet zo veel tot stand als iemand bij een grote landelijke krant die dankzij de goede reputatie van het medium veel macht heeft. Er zijn maar een aantal journalisten die een zekere autonome status bereikt hebben die dus daadwerkelijk als individueel persoon macht hebben.

Een journalist is niet de enige speler in het journalistieke interview. De geïnterviewde heeft ook een aantal machtsmiddelen die hij kan inzetten tegen de journalist. Vooral tijdens de diepte-interviews kwam naar voren dat een geïnterviewde vaak machtiger is dan de journalist. De journalist zit namelijk in een lastige positie. De geïnterviewde heeft namelijk een aantal machtstechnieken die cruciaal zijn in het interview: kennis van het proces en informatie. Vooral bij publieke personen is dit het geval. Charlotte Govaert omschrijft dit in het praktijkonderzoek heel treffend. Als een geïnterviewde het spel door heeft en snapt wat een journalist nodig heeft, kan hij het proces beïnvloeden en zelfs manipuleren. Dit heeft ook alles te maken met hoe de journalist zijn informatie naar buiten brengt. Ze weten precies wat ze wel en niet moeten zeggen. Ze formuleren hun boodschap op zo'n manier dat zij er zelf het beste vanaf komen. Als journalist moet je van goede huize komen om er een vinger achter te krijgen. Zelfs privé personen worden steeds meer *mediawise*. Doordat zij tegenwoordig vaker hoger opgeleid zijn en assertiever worden, krijgen zij ook meer invloed op het proces. Geïnterviewden gaan hun macht steeds beter organiseren, door bijvoorbeeld zelf een tape mee te laten draaien. De opkomst van voorlichters en coaches zorgt voor een steeds machtigere geïnterviewde en een minder machtige journalist. De journalist die ooit boven de geïnterviewde stond, staat nu op z'n minst op gelijke voet met de geïnterviewde en als hij niet oppast zelfs onder hem.

Doordat de geïnterviewde steeds machtiger wordt, krijgt hij dus meer invloed op het proces, met als gevolg de onderhandelingsjournalistiek. Hoe groter het belang van een journalist om een persoon te interviewen, hoe machtiger de geïnterviewde wordt. We zien in het praktijkonderzoek het treffende voorbeeld van Wilders. Vooral bij belangrijke personen kan onderhandelen een sluwe manier zijn om de relatie onder druk te zetten. Als journalist wil je toch graag je netwerk behouden en je naam hoog houden. De praktijk leert dat journalisten compromissen sluiten, omdat ze een persoon toch graag in hun verhaal willen hebben.

De macht van een journalist wordt ook beperkt door de concurrentiestrijd die er is in medialand. Dit kwam in mijn literatuuronderzoek naar voren, maar werd bevestigd door de diepte-interviews. En eigenlijk heeft dit ook te maken met het bovenstaande. Wanneer een belang van een geïnterviewde niet voldoende wordt behartigd, gaat hij naar een ander medium dat dit wel doet. Wanneer een journalist bij een interview niet tot duidelijke afspraken komt of het in de uitwerking niet naar tevredenheid voltooit, zal de geïnterviewde niet meer bij je terugkomen. Dat plaatst een journalist in een lastige positie. Je snijdt jezelf in de vingers als je de geïnterviewde niet tevreden maakt en hij vervolgens naar de bureaus gaat. Voor jou namelijk duizend anderen. De journalist die het meest toegeeft, krijgt de

geïnterviewde voor een interview. Je ziet dus dat die wederzijdse afhankelijkheid een keerzijde heeft.

Afsluitende bevindingen

De interactie en machtsverhouding tussen de verschillende partijen in het journalistieke interview is een onderwerp dat al jarenlang een hot issue is binnen de journalistiek. Ondanks dat wordt er maar weinig over gesproken. Misschien wel omdat weinig journalisten durven toe te geven hoe het er achter de schermen aan toe gaat. Mijn beeld van journalisten was dat ze zichzelf als machtige personen beschouwden en het interview zagen als een kruisverhoor, maar ik concludeer dat hun macht toch echt beperkt is.

Uiteraard is het belangrijk om per persoon en per situatie te kijken. Er zijn namelijk journalisten die op sommige momenten helemaal geen macht hebben. De mate van je macht heeft te maken met de geïnterviewde die je tegenover je hebt. Hoe belangrijker de geïnterviewde, hoe minder macht je hebt. Een goede relatie tussen journalist en geïnterviewde is de sleutel tot goede, transparante en betrouwbare journalistiek. Hoewel veel journalisten zeggen dat die relaties goed zijn, heb ik daar toch zo mijn twijfels over. Waarom zouden ze anders het onderhandelingsspel zo vaak spelen? Oké, het is geven en nemen, maar dit komt niet ten goede van de journalistiek, want we doen niet aan een spelletje belangen behartigen.

Ook zien we dat journalisten jaren geleden meer macht hadden. Er is een duidelijke verschuiving zichtbaar. De opkomst van mediacoaches, voorlichters en PR-mannetjes hebben de positie van de journalist bemoeilijkt. Ze kunnen niet zonder elkaar, maar ook niet met elkaar. En wie wint er nu uiteindelijk? Degene met de meeste macht trekt aan het langste eind. Ik denk dat de journalist vanwege de concurrentie vaak aan het kortste eind trekt. Een journalist heeft de meeste macht in een interview met een privépersoon, omdat zij de spelregels van het interview niet goed kennen. Bij al het overige betekent het dat het een strijd is, touwtrekken en worstelen. Degene die het minst toegeeft wint de strijd! Het is oorlog op twee stoelen en het zal nooit vrede worden.

Bibliografie

Boeken:

- Aalten, T. van. (2010). *Crossmediale journalistiek*. Den Haag: Boom Lemma.
- Asbreuk, H & Moor, A. de. (2007). *Basisboek journalistiek schrijven*. Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V.
- Becker, U. (1991). *Maatschappij, macht, Nederlandse politiek: een inleiding in de politieke wetenschap*. (Tweede herziene druk). Amsterdam: Het Spinhuis.
- Berg, M. van den. & Vegchel, J. (2011). *Journalist en recht*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Boer, C. de. & Brennecke, S. (2003). *Media en Publiek: theorieën over media-impact* (5^e, herziene druk) Amsterdam: Boom.
- Craeynest, P. (2010). *Sociale Psychologie: een inleiding*. Leuven: Acco.
- Deuze, M. (2004). *Wat is journalistiek?* Amsterdam: Het Spinhuis.
- Divendal, J. (2001). *De lastige lezer: prikkelende beschouwingen over de relatie tussen journalistiek en publiek*. Utrecht: Uitgeverij Het Spectrum B.V.
- Ekman, P. (2000). *De leugen ontmaskerd over het doorzien van bedrog in zaken en politiek, op het werk en privé*. Amsterdam: Nieuwezijds.
- Evers, H. (2011). *Kan dat zomaar? Over ethische kwesties in de journalistiek*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Evers, J. & Boer, F. de (2012). *The Qualitive Interview: Art and Skill*. The Hague: Lemma
- Graaf, J. de. & Steinmetz, S. (2012). *Het mediaboek: hoe kom je in media?* Amsterdam: Boom.
- Hoove, S. ten. (2003). *Grenzen in de journalistiek: uitspraken Raad voor de journalistiek 1987-2003*. Amsterdam: Otto Cramwinckel.
- Jansen, W. (2008). *Redactionele Efficiency*. Monnickendam: Automotive Publishing BV.
- Keats, D. (2000). *Interviewing: A Practical Guide For Students and Professionals*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.
- Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2007) *The Elements of Journalism: What newspeople should know and the public should expect*. Canada: Three Rivers Press.
- Kruyzen, H. (2007). *Journalisten bijten niet*. Zaltbommel: Uitgeverij Haystack.
- Kussendrager, N. & Lugt, D. van der. (2007). *Basisboek journalistiek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V.

Lier, F. van. (1991). *Macht over Media: Effectieve contacten met pers, radio en televisie*. Amsterdam/Brussel: Management Press B.V.

Lugt, D. van der. (2013). *Interviewen in de praktijk: interviewers, geïnterviewde en het interview*. Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V.

Meertens, R.W., Prins, Y.R.A. & Doosje, B. (2006). *In Iedereen schuilt een terrorist*. Schiedam: Scriptum.

Schuijt, G.I.A. & Visser, D. (2003). *Portretrecht voor iedereen*. Amsterdam: Mets & Schilt

Simons, S. (2002). *Help! De pers belt! Een praktische handleiding voor het omgaan met journalisten*. Amsterdam: Pearson Education.

Teunissen, F. (2008). *Het journalistieke interview*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Vanderpoorten, J. (2011). *Journalistiek in perspectief*. Leuven: Acco.

Vroemen, J. (1989). *Het journalistieke interview: de vraag- en antwoordmethode in de media*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Vuure, R. van. (2008). *Het lingeriedenken*. Amsterdam: Ambo/Anthos Uitgevers.

Ziel, T. van der. (2011). *Een goed verhaal: Over journalistiek, waarden en idealen*. Den Haag: Boom Lemma.

Internetbronnen

Baaijens, L. (2010). *Framing in de media en de politiek*. Geraadpleegd op 12 juni 2014, van http://www.decommunicatiedesk.nl/artikel/-/marketing_artikel/299842/Framing+in+de+media+en+de+politiek;jsessionid=37EB45DEC3E9AD7C42E7D42B484A382?p_p_auth=KHle7Z7s

Beckett, C. (2011). *Journalism and power: the importance of the institution*. Geraadpleegd op 25 maart 2014, van <http://blogs.lse.ac.uk/polis/2011/06/27/journalism-and-power-the-importance-of-the-institution/>

Bedi, R. (2011). *Words have power*. Geraadpleegd op 14 april 2014, van <http://www.essayforum.com/undergraduate-2/words-have-power-journalism-entrance-essay-ryerson-26344/>

Bergman, T. (2011). *Alleen onderzoeksjournalistiek is echte journalistiek*. Geraadpleegd op 28 maart 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2011/09/alleen-onderzoeksjournalistiek-is-echte-journalistiek/>

Blanken, H. & Brouwers. (2007). *Genootschap op weg naar nieuwe code*. Geraadpleegd op 24 maart 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2007/12/genootschap-op-weg-naar-nieuwe-code/>

Borgdorff, M. (2003). *De straat op, met dank aan Fortuyn*. Geraadpleegd op 2 mei 2014, van <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/archief/article/detail/1769132/2003/05/09/De-straat-op-met-dank-aan-Fortuyn.dhtml>

Brouwers, B. (2013). *Journalistiek is een overheidszorg*. Geraadpleegd op 19 maart, van <http://www.denieuwereporter.nl/2013/09/journalistiek-is-een-overheidszorg/>

Centrum voor ethiek en gezondheid. *Wat is ethiek?* Geraadpleegd op 12 juni 2014, van <http://www.ceg.nl/themas/wat-is-ethiek>

Corten, M. (2011). *Nieuwsvaardig: Journalistieke competenties vandaag en morgen*. Geraadpleegd op 25 maart 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2011/10/nieuwsvaardig-journalistieke-competenties-vandaag-en-morgen/>

Deuze, M. (z.d.) *Onderzoek naar journalisten in Nederland*. Geraadpleegd op 24 maart, van <http://www.villamedia.nl/journalist/n/dossiers/journalistenindex.shtml>

Eijk, D. van. (2006). *Waarom een goede definitie van journalistiek belangrijk is*. Geraadpleegd op 2 april 2014, <http://www.denieuwereporter.nl/2006/07/why-a-good-definition-of-journalism-is-important/>

EJTA - European Journalism Training Association (2013). *The Tartu Declaration*. Geraadpleegd op 10 april 2014, van <http://ejta.eu/the-tartu-declaration/>

Exter, F. van. (2001) *De macht van de journalist*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2487911/2001/06/23/De-macht-van-de-journalist.dhtml>

Fisk, R. (2010). *Journalism and 'the words of power'*. Geraadpleegd op 25 maart 2014, van <http://www.aljazeera.com/focus/2010/05/201052574726865274.html>

Florida Voices. (z.d.) *Ethics and responsibilities*. Geraadpleegd op 17 april 2014, van <http://www.fcla.edu/FloridaVoices/ethics.shtml>

Franco, G. (2006). *Journalists as Storytellers*. Geraadpleegd op 9 april 2014, van <http://www.nieman.harvard.edu/reports/article/100180/Journalists-as-Storytellers.aspx>

Genootschap van hoofdredacteurs. *Code van de journalistiek*. Geraadpleegd op 24 maart 2014, van <http://www.genootschapvanhoofdredacteurs.nl/het-genootschap/code-voor-de-journalistiek/>

Hamaker, M. (2006). *Journalistieke blunders*. Geraadpleegd op 24 april 2014, van <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/archief/article/detail/1700663/2006/06/28/Journalistieke-blunders.dhtml>

Kersten, A. (2013) *Journalistiek is vaak kluitjesvoetbal*. Geraadpleegd op 17 maart 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2014/01/pleidooi-voor-erkenning-van-de-nutsfunctie-van-journalistiek/>

Kooijman, B. (2011) *De onbekende Nederlander en de macht van de geïnterviewde*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://www.brigitkooijman.nl/weblog/2011/02/de-onbekende-nederlander-de-macht-van-de-geinterviewde/>

Kraak, H. (2013). *De nieuwe journalist is een idealistische ondernemer*. Geraadpleegd op 9 april 2014, van <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3449391/2013/05/30/De-nieuwe-journalist-is-een-idealistische-ondernemer.dhtml>

Lammers, J. (2011). *De corrumperende effecten van macht*. Geraadpleegd 6 mei 2014, van <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2011/06/20/de-corrumperende-effecten-van-macht/>

Laroës, H. (z.d.). *Over macht en journalistiek*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://hanslaroes.nl/nl/over-macht-en-journalistiek>

Lubben, S. van der. (2012). *Moet journalistiek niet altijd transparant zijn?* Geraadpleegd op 11 april 2014, van <http://vanderlubben.wordpress.com/2012/01/09/moet-journalistiek-niet-altijd-transparant-zijn/>

Lugt, D. van der. (z.d.). *Journalistiek denken*. Geraadpleegd op 26 maart 2014, van <http://www.dickvanderlugt.nl/journalistiek/werkboek-journalistiek/journalistiek-denken/>

McAdams, M. (2008). *Teaching online journalism*. Geraadpleegd op 2 april 2014, van <http://mindymcadams.com/tojou/2008/curation-and-journalists-as-curators/>

Meens, T. (2005). *Een geïnterviewde heeft ook rechten, tot op zekere hoogte*. Geraadpleegd op 14 maart 2014, van <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/644434/2005/03/19/Een-ge-interviewde-heeft-ook-rechten-tot-op-zekere-hoogte.dhtml>

Meens, T. (2008). *Inzage vooraf en het meeleeesspook*. Geraadpleegd op 24 maart 2014, van <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/917700/2008/01/19/Inzage-vooraf-en-het-meeleeesspook.dhtml>

Meens, T. (2008). *Over inzage en kleuterschooljournalistiek*. Geraadpleegd op 24 maart 2014, van <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/924497/2008/01/26/Over-inzage-en-kleuterschooljournalistiek.dhtml>

Moerman, G. (2010). *Het goede open interview*. Geraadpleegd op 29 april 2014, van <http://sociologiemagazine.nl/artikel/het-goede-open-interview>

Niemantsverdriet, T. (2009). *Weg met de autorisatie!* Geraadpleegd op 24 maart 2014, van <http://www.villamedia.nl/opinie/bericht/weg-met-de-autorisatie/>

NRC. (z.d.) *NRC Stijlboek*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://apps.nrc.nl/stijlboek/inzage>

Onbekende auteur. (z.d.) *The power journalism*. Geraadpleegd op 20 april 2014, van <http://www.lotsofessays.com/viewpaper/1709976.html>

Ouden, J. den. (2010). *Lang leve de journalistiek, lang leve de community manager*. Geraadpleegd op 8 april 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2010/11/lang-leve-de-journalistiek-lang-leve-de-community-manager/>

Pears on Education. (z.d.) Origineel artikel komt uit Trouw (2005), maar is bewerkt. *Journalistieke verantwoordelijkheid – belangen hebben en dienen*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://www.pearsoneducation.nl/winkler/pdf/Journalistieke%20verantwoordelijkheid.pdf>

Pekelder, W. & Oremus, F. (2007). *Autorisatie, niets van aantrekken en publiceren*. Geraadpleegd op 24 maart 2014, van <http://www.villamedia.nl/journalist/n/2007.17.autorisatie.shtm>

Pleijter, A. (2008). *Het heet zelfregulering, maar journalisten zelf doen weinig*. Geraadpleegd op 23 april 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2008/02/het-heet-zelfregulering-maar-journalisten-zelf-doen-weinig/>

Raad voor de Journalistiek. (z.d.). *Journalistieke werkwijze*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://www.rvdj.nl/leidraad/2-journalistieke-werkwijze>

Redactie Ensie. (Z.D.). *Journalist: definitie en betekenis*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://www.ensie.nl/definitie/Journalist>

Redactie De Nieuwe Reporter. (2013). *De ondernemende journalist*. Geraadpleegd op 8 april 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2013/04/de-ondernemende-journalist/>

Rijnlandmodel. (z.d.). *Media, journalisten en belangen*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van http://www.rijnlandmodel.nl/media/media_belangen.htm

Raad van de journalistiek. (z.d.). *De 'macht' van de pers*. Geraadpleegd op 17 maart 2014, van <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:b49Qh-pJCKUJ:www.rvdj.nl/uploads/fckconnector/4f8aa065-e515-4add-bbbb-f30d95bdb210+&cd=4&hl=nl&ct=clnk&gl=nl>

Roessel, A. van. (2009). *Journalistiek en democratie*. Geraadpleegd op 4 april 2014, van <http://www.groene.nl/artikel/journalistiek-en-democratie>

RUG Faculteit der letteren (2002, laatst gewijzigd in 2012). *Journalistiek interviewen*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://www.rug.nl/education/other-study-opportunities/hcv/mondelinge-vaardigheden/voor-studenten/interviewen/journalistiek>

Smit, R. (2014). *Pleidooi voor erkenning van nutsfunctie van journalistiek*. Geraadpleegd op 17 maart 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2014/01/pleidooi-voor-erkenning-van-de-nutsfunctie-van-journalistiek/>

Somers, N. (2012). *Rechten van de geïnterviewde in de media*. Geraadpleegd op 19 maart 2014, van <http://www.monard-dhulst.be/nl/-/rechten-van-de-geinterviewde-in-de-media>

Society of Professional Journalists. (z.d.) *SPJ Code of Ethics*. Geraadpleegd op 11 april 2014, van <http://www.spj.org/ethicscode.asp>

- Spellen, G. van. *Competenties*. (z.d.). Geraadpleegd op 25 maart 2014, van <http://www.guidovanspellen.nl/journalistiek/competenties/>
- Spinhof, H. (2014). *De journalist als een DJ*. Geraadpleegd op 11 april 2014, van <http://spinhof.punt.nl/content/2014/04/De-journalist-als-een-DJ#sthash.aiGaKMyB.dpuf>
- SRTS Guide. (z.d.). *Rights as an interviewee*. Geraadpleegd op 21 maart 2014, van http://guide.saferoutesinfo.org/media/rights_interviewee.cfm
- Stegeren, T. van. (2007). *Het interview als gemanipuleerd gespreksverslag- hoe lang nog?* Geraadpleegd op 4 april 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2007/06/het-interview-als-gemanipuleerd-gespreksverslag-hoe-lang-nog/>
- Stegeren, T. van. (2007). *Hoe nu verder met het interview?* Geraadpleegd op 4 april 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2007/08/hoe-nu-verder-met-het-interview/>
- Stuurman, P. (2009). *Wat is macht?* Geraadpleegd op 29 april 2014, van <http://pieterstuurman.blogspot.nl/2009/09/wat-is-macht.html>
- Swart, S., Ercetin, G. & Hussin, F. (2008). *De journalistieke codes*. Geraadpleegd op 19 maart 2014, van <http://undercoverjournalistiek.wordpress.com/de-journalistieke-codes/>
- Tameling, T. (2011). *Daar zouden we het niet over hebben! De strijd tussen journalisten en bronnen*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2011/10/daar-zouden-we-het-niet-over-hebben-de-machtige-strijd-tussen-de-journalist-en-zijn-bronnen/>
- Tu Delft. (2014). *Wat moet u doen als een journalist u belt en hoe overleeft u het interview*. Geraadpleegd op 26 maart 2014, van <https://intranet.tudelft.nl/services/communicatie/communicatie-mc/middelen/communicatieadvies/spelregels-woordvoering/journalist/hoe-overleeft-u-een-interview/>
- Vasterman, P. (2013). *De journalist als vrijwilliger in het buurthuis van Jeff Jarvis*. Geraadpleegd op 3 april 2014, van <http://www.denieuwereporter.nl/2013/07/de-journalist-als-vrijwilliger-in-het-buurthuis-van-jeff-jarvis/>
- Vegchel, J. (2012). *Aanstormend talent*. Geraadpleegd op 14 maart 2014, van <http://www.janvanvegchel.nl/janvanvegchel/?p=108>
- Verseveld, C. (z.d.). *Ethisch handelen lastig te toetsen: Onderzoek Bart Brouwers*. Geraadpleegd op 14 april 2014, van <http://www.villamedia.nl/journalist/n/kwaliteit/ethiek.shtm>
- Volkskrant. (2009). *Wat gunst was, is alledaagse praktijk geworden*. Geraadpleegd op 24 maart 2014 van, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/534463/1999/04/17/Wat-gunst-was-is-alledaagse-praktijk-geworden.dhtml>
- Wikipedia. (z.d.) Laatst gewijzigd 15-12-2013. *Off the record journalistiek*. Geraadpleegd op 11 maart 2014, van, [http://nl.wikipedia.org/wiki/Off_the_record_\(journalistiek\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Off_the_record_(journalistiek))

Wildeman, C. (2012). *EHRM bevestigt belang boodschappersfunctie van de pers*. Geraadpleegd op 19 maart 2014, van <http://www.kvdl.nl/nieuws/ehrm-bevestigt-belang-boodschappersfunctie-van-de-pers/>

Willemsen, E. (2014). *Journalisten en hun publiek: Een haat-liefdeverhouding- met de nadruk op haat*. Geraadpleegd op 3 april 2014 van, <http://www.denieuwereporter.nl/2014/03/journalisten-en-zijn-publiek-een-haat-liefdeverhouding-met-de-nadruk-op-haat/>

Overige publicaties

Bakker, P., Broertjes, P., Liempt, A. van., Prinzing, M. & Smit, G. (2013). *This is not what we agreed. Negotiating interview conditions in Germany and the Netherlands*.

Charron, J. (z.d.). *Relations between journalist and public, relations practitioners cooperation, conflict and negotiation*.

CHE (2012-2013). *Onderwijs- en examenregeling academie journalistiek en communicatie*.

Dommering, E. (z.d.) *De rol van een journalist in de democratie*.

Luyendijk, J. (z.d.). *De Kloof tussen beeldvorming en werkelijkheid*.

Mulder, M. (z.d.) *Wat is macht?*

Oosterveld, M. & Oosteen, M. (2013). *Van 'public watchdog' naar 'public watchblog': het EHRM en journalistieke weblogs*.

Prenger, M. & Vree, F. van. (2003). *Schuivende grenzen: de vrijheid van de journalist in een veranderend medialandschap*.

Wagenaar, R. (z.d.) *Op zoek naar invloed en macht van de media: Journalistiek onderzoek in de Verenigde Staten*.

Wurff, R. van der. & Schönbach, K. (2011) *De effectiviteit van journalistieke codes: een literatuurstudie*.

Geïnterviewden

Exter, F. van. geïnterviewd op 22 mei 2014 in Amsterdam

Govaert, C. geïnterviewd op 13 mei 2014 in Amsterdam

Herder, B. den. geïnterviewd op 21 mei 2014 in Zwolle

Kooijman, B. geïnterviewd op 8 mei 2014 (telefonisch) in Veenendaal

Laroës, H. geïnterviewd op 20 mei 2014 in Leiden

Linden, F. van der. geïnterviewd op 22 mei 2014 in Amsterdam

Proos, A. geïnterviewd op 23 mei 2014 in Den Haag

Teunissen, F. geïnterviewd op 15 mei 2014 in Utrecht

Voordewind, J. geïnterviewd op 16 mei 2014 (telefonisch) in Veenendaal

Overige bronnen

Colleges van Douwe Schaaf en Timon Ramaker, docenten aan de Christelijke Hogeschool Ede.